



รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
ของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

โดยนายประจักษ์ศักดิ์ บัวเทศ และคณะ

มิถุนายน 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์
โครงการ รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน
ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

คณะผู้วิจัย

1. นายประยูรศักดิ์	บัวเทศ	หัวหน้าโครงการ
2. นายตา	สุเต๊ะ	ทีมวิจัย
3. นายทงค์	ดีแท้	ทีมวิจัย
4. นางแสงทอง	ดีแท้	ทีมวิจัย
5. นางยุพิน	ตั้งตรง	ทีมวิจัย
6. นายณัฐนันท์	ดีแท้	ทีมวิจัย
7. นางสาวลลิตา	ตั้งตรง	ทีมวิจัย
8. เด็กชายอลงกต	หน้าใหญ่	ทีมวิจัย
9. นายอนุสรณ์	ด่อนรับ	ทีมวิจัย
10. นายสันติพงษ์	ดาทิพย์	ทีมวิจัย
11. นายสหพล	นาคม	ทีมวิจัย
12. นายกฤษณะ	อุดหนุน	ทีมวิจัย
13. นายธนาภัทร	นิวันติ	ทีมวิจัย
14. นายเกษม	วงศ์น้ำใจ	ทีมวิจัย
15. นายศรีลา	จันทร์ดี	ทีมวิจัย
16. นายบุญนัก	การเอื้อ	ทีมวิจัย
17. นายชุตติไชยรักษ์	พุดงาม	ทีมวิจัย
18. นายวิบูรณ์	เชิงดี	ทีมวิจัย
19. นายไพฑูรย์	มณีวรรณ	ทีมวิจัย
20. นายศรีลา	สุวรรณเมือง	ทีมวิจัย
21. นายมานิตย์	การรักษ์	ทีมวิจัย
22. นายสันติ	นิวันติ	ทีมวิจัย
23. นายวิชอม	ช่อทับทิม	ทีมวิจัย
24. นายสมนึก	วงศ์ใหญ่	ทีมวิจัย
25. นายบุญรวบ	ยอดดี	ทีมวิจัย
26. นายบริหาร	มีคุณ	ทีมวิจัย

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผนหาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาคือ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้าร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาคือการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาคได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้กวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

สัญญาเลขที่ RDG52N0033

โครงการ “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน

อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2552 ถึง 30 มิถุนายน 2553

ชื่อหัวหน้าโครงการ นายประยูรศักดิ์ บัวเทศ

หน่วยงาน : หน่วยสนับสนุนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสถาบันแสนพระยาฯ.ลำปาง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน
2. เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
1. การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยในพื้นที่	1. เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการและแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัย 2. เพื่อแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกันให้ชัดเจน	ทีมวิจัยในพื้นที่ที่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อเตรียมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการลงพื้นที่ร่วมกันของสมาชิกและแก้ไขปัญหาของทีมวิจัย โดยเน้นการประสานงาน การสื่อสารที่ชัดเจน มีการแต่งตั้งทีมประสานงาน หมู่บ้านละ 1 คน และผู้เก็บข้อมูลประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน เพื่อสะดวกในการติดต่อประสานงาน การติดต่อสื่อสารกับกลุ่มสมาชิก นอกจากการลงพื้นที่แล้วจะมีการพูดคุยในที่ประชุมประจำเดือน พูดปากต่อปากตามงานต่างๆ ในชุมชน
2. การชี้แจงทำความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน	1. เพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนต่อการดำเนินงานของโครงการ 2. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน ชักถามอย่างเต็มที่	สมาชิกในชุมชนของพื้นที่ดำเนินโครงการได้แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ชักถามอย่างเต็มที่ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนเกิดความเข้าใจสาเหตุ และความสำคัญของการดำเนินโครงการ และทั้ง 3 ชุมชน เห็นด้วยและเข้าร่วมในการดำเนินงานของโครงการ

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
3.การทบทวนบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	1. เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2. เพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการป่าชุมชน	พื้นฐานการจัดการป่าชุมชนของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ได้แก่ บ้านน้ำใจ มีการจัดการป่าชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรในเขตป่าชุมชนอยู่บ้านแพะมีพื้นที่ป่าชุมชน แต่ขาดการจัดการ และบ้านหลวงเมืองปาน ไม่มีพื้นที่ป่าชุมชนแต่ได้ร่วมจัดการป่าชุมชนกับบ้านน้ำใจมาโดยตลอด แต่จากการดำเนินงานในกิจกรรมที่ 1 และ 2 รวมทั้งนำแนวการปฏิบัติเดิมที่เคยมีมาทบทวนการจัดการป่าชุมชนร่วมกันโดยตัวแทนของทั้ง 3 ชุมชน ได้ข้อสรุป ว่ามีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ป่าร่วมกัน และมีการร่วมจัดการป่า เช่น พิธีบวชป่า สืบชะตาป่า คีนกกล้วยไม้สุป่า ฯลฯ
4. การนำเสนอข้อมูลจากการทบทวนบทเรียนการจัดการป่าให้กับสมาชิกทั้ง 3 ชุมชน	1. เพื่อนำข้อมูลจากการทบทวนการจัดการป่าชุมชนของบ้าน น้ำใจ บ้านแพะบ้านหลวง เมืองปาน ให้กับสมาชิกในชุมชนแต่ละบ้าน 2. เพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมากที่สุด	สมาชิกที่เข้าร่วมเวทีชุมชนรับทราบข้อมูลการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชนที่ผ่านมาเกิดความเข้าใจ และยอมรับในกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
5. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชนและรายได้จากการขายของป่า	1. เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน 2. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลรายได้จากการขายของป่าของคนในชุมชน	<u>การสำรวจป่าครั้งที่ 1</u> จากการเดินสำรวจป่าครั้งแรก ทำให้นักเรียนได้ศึกษาเส้นทางการเดินสำรวจ รู้จักพืชพันธุ์ที่มีอยู่ในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ พร้อมทั้งได้ประสบการณ์จากการเดินป่า หลายคนที่ไม่เคยเข้าป่าก็ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้วิถีของป่าในชุมชน ซึ่งการสำรวจครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ดังต่อไปนี้ - ข้อมูลพันธุ์ไม้ยืนต้น จำนวน 65 ชนิด - ข้อมูลไม้ผลกินได้ จำนวน 18 ชนิด - ข้อมูลสมุนไพร จำนวน 7 ชนิด - ข้อมูลสัตว์ป่า จำนวน 24 ชนิด - ข้อมูลเห็ด จำนวน 14 ชนิด <u>การสำรวจป่าครั้งที่ 2</u> จากการสำรวจป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ โดยมีเยาวชนโรงเรียนเมืองปานวิทยา และปราชญ์ชาวบ้านที่ร่วมกันเดินสำรวจ จากการสำรวจได้ข้อมูล คือ 1. ข้อมูลสมุนไพรที่พบในป่าชุมชนมี 45 ชนิด 2. ข้อมูลลำห้วยที่พบในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้มี 7 ลำห้วย ข้อมูลพืชผักกินได้ที่ป่าชุมชน จำนวน 30 ชนิด (ได้จากการระดมความคิดเห็น)
6. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน	1. เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 2. เพื่อให้เกิดการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ทั้ง 3 ชุมชน มีความเห็นร่วมกัน	จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกันนั้น มีประเด็นที่วิเคราะห์อยู่ 3 ประเด็นหลัก คือ 1. การวิเคราะห์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในป่าชุมชน 2. การวิเคราะห์แนวทางขจัดความขัดแย้งระหว่างชุมชนจากการใช้ประโยชน์จากป่า 3. การวิเคราะห์การจัดการป่าชุมชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
7.การศึกษาดูงาน	1. เพื่อศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	การศึกษาดูงาน ได้เลือกดูงานที่ชุมชนบ้านสามขาแล้วมองหาวิธีการแก้ไข โดยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การจัดทำกลุ่มผลิตสินค้า เพื่อผลิตของไว้ใช้เอง การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้อื่นแล้วนำมาปรับเป็นกฎระเบียบ หลักเกณฑ์ของหมู่บ้านรวมถึงมีการวางแผนการทำงานเพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และเรียนรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างจิตสำนึก ให้เกิดจิตอาสาในการรักษาป่าต้นน้ำ
8. ดำเนินการทดลองการจัดการป่าร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน	1.เพื่อทดลองจัดการป่าชุมชนร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน 2. เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน	จากกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่และการเติมความรู้จากบ้านสามขา ทำให้ทีมวิจัยวิเคราะห์แนวทางการจัดการป่าชุมชนตำบลเมืองปานได้ดังนี้ 1. จัดตั้งอาสาสมัครไฟป่าหมู่บ้านละ 5 คน 2. ร่วมกันดับไฟป่า 3. จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกัน 4. ร่วมกันแบ่งเขตป่าชุมชน แต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจน 5. ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน 6. ทำฝายชะลอน้ำโดยทำร่วมกันและแยกกันทำในป่าชุมชนของตนเอง 7. ปลูกไม้ไฟในเขตพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
9.การนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกในชุมชน	1.เพื่อนำเสนอข้อมูลผลการดำเนินงาน/ข้อสมาชิกในชุมชนได้รับทราบผลการดำเนินงานและให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน	การนำเสนอผลการดำเนินงานครั้งแรกจัดขึ้นในป่าชุมชน มีตัวแทนแต่ละหมู่บ้านสรุปผลการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดของตนเองและนำเสนอให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ และได้รับความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชน ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา จัดนิทรรศการสรุปผลการดำเนินงานภายในบริเวณป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ สมาชิกชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านให้ความสนใจต่อการดำเนินงานของโครงการ มีการพูดคุยซักถามถึงการทำงานและผลจากการดำเนินงานจากทีมวิจัย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกต้นไม้ ส่วนการนำเสนอผลการดำเนินงานครั้งที่ 2 ณ เทศบาลตำบลเมืองปาน มีตัวแทนจากเทศบาลตำบลเมืองปาน สำนักงานสาธารณสุข อำเภอเมืองปาน และตัวแทนชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน เข้าร่วมรับฟัง ซึ่งโครงการวิจัยได้รับความสนใจจากเทศบาลให้ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และได้มีการนำกฎของเครือข่ายป่าชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำโจ้และบ้านหลวงเมืองปาน เข้าร่วมพิจารณาในการร่างประกาศชมรมดูแลรักษาป่าไม้ระดับตำบลเมืองปาน เรื่อง กฎตำบลเมืองปาน ว่าด้วยการดูแลรักษาป่าไม้ของตำบลเมืองปาน พ.ศ.2553 ของเทศบาลตำบลเมืองปาน พร้อมทั้งจะมีการนำเรื่องป่าชุมชนบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติงานในปีต่อไป

นายประยุทธศักดิ์ บัวเทศ
หัวหน้าโครงการวิจัย
มิถุนายน 255

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปานและเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน โดยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การดำเนินงานของโครงการ คือ การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยในพื้นที่ การชี้แจงทำความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน การทบทวนบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การนำเสนอข้อมูลจากการทบทวนบทเรียนการจัดการป่าให้กับสมาชิกทั้ง 3 ชุมชน การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน และรายได้จากการขายของป่า การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน ศึกษาดูงาน ดำเนินการทดลองการจัดการป่าร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน และการนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกในชุมชน

ผลการดำเนินงาน จากการที่ทีมวิจัยของโครงการซึ่งประกอบด้วยนักวิจัยจากบ้านน้ำใจ บ้านแพะและบ้านหลวงเมืองปาน ได้เตรียมความพร้อมของนักวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ ชี้แจงรายละเอียดของโครงการ ความจำเป็นในการทำโครงการ ประวัติความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนแก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน แล้วกลับมาทบทวนการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของทั้ง 3 ชุมชนร่วมกันนั้น ได้ผลสรุปว่า

ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้านที่ผ่านมา ได้มีการจัดการป่าร่วมกันอยู่ 2 อย่าง ได้แก่

1. ใช้กฎระเบียบการใช้ป่าร่วมกัน
2. มีการร่วมจัดประเพณีเกี่ยวกับป่าชุมชน เช่น บวชป่า สืบชะตาป่า และคืนกล้วยไม้สู่ป่า โดยจัดขึ้นในบริเวณเขตป่าอนุรักษ์ของบ้านน้ำใจ ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี โดยผู้รับผิดชอบ จัดงานหลักคือ บ้านน้ำใจ และมีชาวบ้านในชุมชนบ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน นักเรียน ชาวบ้านในเขตชุมชนใกล้เคียง และหน่วยงานอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรม

นอกจากนั้นยังมีการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบอื่นๆ แต่เป็นการดำเนินงานเฉพาะของแต่ละชุมชน ไม่ได้มีการประสานงาน หรือทำร่วมกันทั้ง 3 หมู่บ้าน เช่น การทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า การสร้างฝายแม้ว การปลูกป่า การดับไฟป่า ฯลฯ

จากกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่และการเติมความรู้จากชุมชนต้นแบบ ทำให้ทีมวิจัยวิเคราะห์แนวทางการจัดการป่าชุมชนตำบลเมืองปานได้ดังนี้ จัดตั้งอาสาสมัครไฟป่าหมู่บ้านละ 5 คน , ร่วมกันดับไฟป่า , จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกัน , ร่วมกันแบ่งเขตป่าชุมชน แต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจน , ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน , ทำฝายชะลอน้ำโดยทำร่วมกันและแยกกันทำในป่าชุมชนของตนเอง และปลูกไม้ไผ่ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง

กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นสร้างแรงกระตุ้นให้ชุมชนใกล้เคียงเกิดความตื่นตัวและหันมาสนใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น โดยมีแรงกำลังสำคัญเป็นสถาบันการศึกษาอย่างโรงเรียนเมืองปานวิทยา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องด้วยดีเสมอมา ที่สำคัญเกิดเป็นเครือข่ายป่าชุมชนภายในตำบลเมืองปาน ซึ่งทำงานในการอนุรักษ์ ปันฟู ดูแลป้องกันป่าชุมชนของตำบลเมืองปานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 บริบทชุมชน	4
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	17
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	36
4.1 สภาพป่าชุมชน	36
4.2 การจัดการป่าชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน	47
4.2.1 พัฒนาการจัดการป่าชุมชน	47
4.2.2 สถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชน	51
4.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า	54
4.4 การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับชมรมสวนพฤกษศาสตร์ โรงเรียนเมืองปานวิทยา	65
บทที่ 5 สรุปผลจากการดำเนินงาน	73
5.1 สรุปผลจากการดำเนินงาน	73
▪ ทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน	
▪ รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน	
5.2 สรุปบทเรียนการดำเนินงานของทีมวิจัยตำบลเมืองปาน	77
5.2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงาน	77
5.2.2 ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคในการดำเนินงาน	79
5.3 ข้อเสนอแนะ / ข้อคิดในการดำเนินงานระยะต่อไป	80
ภาคผนวก	
• ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนบ้านน้ำใจอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	
• บันทึกการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	
• รายชื่อที่ปรึกษาและทีมวิจัยตำบลเมืองปาน	
• บันทึกข้อความจากหน่วยสนับสนุนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสถาบันแสนพระยา จังหวัดลำปาง	

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

บ้านน้ำโจ้ บ้านหลวงเมืองปานเดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกันที่แยกตัวจากบ้านน้ำจាំ ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางโดยมีบ้านแพะซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันและใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า อาหารจากป่าโดยเฉพาะป่าบริเวณดอยปู่ยักษ์ที่มีเนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่ ที่เป็นที่ทำมาหากินร่วมกันระหว่างสามสี่หมู่บ้านมีเขตติดต่อคือ ทิศเหนือติดบ้านสบปาน ตำบล เมืองปาน ทิศตะวันออก ติดบ้านทุ่งตอง และบ้านใหม่เหล่างาม ตำบลวิเชตนคร อำเภอแจ้ห่ม ทิศตะวันตก ติดหมู่บ้านเดิมที่แยกออกมาคือบ้านน้ำจាំ ตำบลเมืองปาน ทิศใต้ติดบ้านทุ่งสะแกและบ้านกลาง ตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน

อาชีพหลักของทั้งสามหมู่บ้าน คือ อาชีพเกษตรกรรม อาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป หาของป่า เดิมเมื่อไม่มีการแยกหมู่บ้านป่าบริเวณดอยปู่ยักษ์ เป็นพื้นที่ร่วมที่ทั้งสามหมู่บ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงหมู่บ้านในเขตติดต่อ เมื่อเป็นพื้นที่ร่วมและขาดการบริหารจัดการที่ดี ประกอบกับป่าบริเวณม่อนปู่ยักษ์เคยถูกสัมปทานป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 และหลังจากนั้นอีก 10 ปี มีการสัมปทานใหม่อีกครั้ง โดยมีการตัดไม้ใหญ่ออกจากป่าบริเวณดอยปู่ยักษ์ ประกอบกับประชากรในหมู่บ้านใกล้เคียงเพิ่มขึ้นมีการขยายพื้นที่ทำกินและการใช้ทรัพยากรอย่างขาดทักษะความเข้าใจ ขาดจิตสำนึก ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารทั้งพืชและสัตว์ และยาสมุนไพรบางชนิดก็ลดน้อยถอยลง จนเกิดภาวะขาดแคลนและแห้งแล้งเกิดไฟไหม้ป่าทุกปีจากการเผาไร่เพื่อทำการเกษตรและหาของป่าด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือขาดจิตสำนึก และเมื่อมีการแยกหมู่บ้านจากบ้านน้ำจាំ มาเป็นบ้านหลวง เมืองปาน บ้านน้ำโจ้ก็มีการแบ่งแนวเขตของหมู่บ้านโดยป่าดอยปู่ยักษ์ที่เคยเป็นป่าหน้าหมู่บ้านหรือส่วนรวมตกอยู่ในหมู่บ้านน้ำโจ้ เมื่อมีการแบ่งเขตอย่างชัดเจน บ้านน้ำโจ้ก็เกิดความตระหนักและสำนึกในการเป็นเจ้าของป่าบริเวณดอยม่อนปู่ยักษ์ ในด้านบวกถือเป็นสิ่งที่ดี บ้านน้ำโจ้ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับสิทธิในการดูแลดอยปู่ยักษ์เกิดสำนึกในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และมีการยื่นขอขึ้นทะเบียนป่าส่วนหนึ่งของดอยปู่ยักษ์ เนื้อที่จำนวน 200 ไร่ เป็นป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ มีกิจกรรมปลูกป่าทดแทน สร้างแนวกันไฟ สร้างฝายชะลอน้ำ และออกกฏกติกาของชุมชนขึ้นในหมู่บ้านทำให้ป่าบริเวณ 200 ไร่ พื้นที่สภาพมาเป็นที่น่าพอใจ จนได้รับรางวัลป่าเขียวขจีของจังหวัดลำปาง แต่ด้วยป่าบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ บ้านหลวงเมืองปาน บ้านแพะ เคยทำมาหากินร่วมกันมาก่อน แนวเขตที่ถูกแบ่งตามเขต

ปกครองของแต่ละหมู่บ้านเป็นเพียงข้อตกลงร่วมของแกนนำของแต่ละหมู่บ้าน แต่วิถีชีวิตของคนในชุมชนยังต้องกินต้องใช้ทรัพยากรในป่าบริเวณนี้อยู่

กิจกรรมที่บ้านน้ำโจ้กำหนดขึ้นจึงขาดการมีส่วนร่วมจากหมู่บ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะบ้านหลวงเมืองปานและบ้านแพะ เป็นมูลเหตุของความไม่เข้าใจของราษฎรทั้ง 2 หมู่บ้าน นอกจากความไม่เข้าใจแล้วยังนำไปสู่ความขัดแย้ง กระทบกระทั่งกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน ในระยะเวลาที่ผ่านมาบ้านน้ำโจ้มีความพยายามที่จะใช้เวทีประชุมกันกับผู้ใหญ่บ้านชี้แจงวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน พร้อมกับแจ้งกฎระเบียบที่ชุมชนตั้งขึ้นหลายครั้ง แต่ก็ไม่ถูกนำไปปฏิบัติ เคยมีแนวความพยายามที่จะแบ่งแนวเขตดอยปู่ยักษ์ให้บ้านแพะและบ้านหลวงเมืองปานดูแลรักษาและวางเงื่อนไขให้บ้านแพะและบ้านหลวงเมืองปานไว้ว่า พื้นที่ป่าที่บ้านน้ำโจ้จะแบ่งให้ห้ามเขาไปเป็นที่ทำกินต้องเอาไปเป็นป่าชุมชน เพื่อฟื้นฟูให้ป่าคืนสภาพและเป็นแหล่งอาหารของแต่ละบ้านพร้อมทั้งให้แต่ละหมู่บ้านตั้งกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าของแต่ละหมู่บ้านขึ้นมา เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าบริเวณ 200 ไร่ ที่บ้านน้ำโจ้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน

แต่สุดท้ายไม่ว่าจะเป็นแนวเขตพื้นที่หรือกฎกติกาที่แต่ละชุมชนตั้งขึ้นโดยแกนนำก็ไม่นำสู่การปฏิบัติเพราะเป็นการรับรู้เฉพาะแกนนำ ราษฎรในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจและคิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเพราะบ้านน้ำโจ้หวงป่า และความพยายามขยายป่าชุมชนเพิ่มขึ้นทุกปี เป็นการจำกัดพื้นที่ทำมาหากินของบ้านแพะและบ้านหลวงเมืองปาน นอกจากนั้นแต่ละหมู่บ้านยังมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหมู่บ้านจึงทำให้กฎระเบียบข้อบังคับบางตัวไม่มีความต่อเนื่อง ทีมวิจัยบ้านน้ำโจ้ บ้านหลวงเมืองปาน บ้านแพะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแกนนำทั้งสามหมู่บ้านจึงเสนอโครงการวิจัยเพื่อใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปขับเคลื่อนเพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการป่าดอยปู่ยักษ์ร่วมกัน เพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกันอย่างยั่งยืนต่อไป

คำถามวิจัย

1. การจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปานที่ผ่านมาเป็นอย่างไร กรณีศึกษา 3 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน อ.เมืองปาน
2. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปานเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน
2. เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน

กลุ่มเป้าหมาย

1. สมาชิกในชุมชนบ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน
2. ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

พื้นที่ดำเนินการ

1. บ้านน้ำโจ้ หมู่ที่ 8 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
2. บ้านแพะ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
3. บ้านหลวงเมืองปาน หมู่ที่ 9 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้ทบทวนและรวบรวมองค์ความรู้ในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน
2. ได้รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปานที่มีความเหมาะสมและยั่งยืนสืบไป
3. สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของป่าชุมชนนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชนต่อไป

บทที่ 2

บริบทชุมชน

โครงการ “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” มีพื้นที่ดำเนินงานครอบคลุม 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ บ้านหลวง เมืองปาน มีรายละเอียดข้อมูลบริบทชุมชน ดังนี้

2.1 บ้านน้ำใจ หมู่ที่ 8 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ประวัติศาสตร์ชุมชน

เดิมที บ้านน้ำใจก่อตั้งมาตั้งแต่พุทธศักราช 2325 อ้างอิงจากการก่อสร้างวัดบ้านน้ำใจและพระธาตุหลวงปู่ญาญี ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน 10 กว่าครัวเรือน ตอนนั้นบ้านน้ำใจเป็นหมู่บ้านร่วมกับบ้านน้ำจ้ำ หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ต่อมาบ้านน้ำใจ มีประชากรและครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น จึงแยกหมู่บ้านจากบ้านน้ำจ้ำ หมู่ที่ 3 เป็นบ้านน้ำใจ หมู่ที่ 8 ตามประกาศแต่งตั้งเมื่อปีพุทธศักราช 2539 เป็นต้นมา

สภาพทั่วไปของชุมชน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านแพะ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านทุ่งสะแกง และบ้านกลาง ตำบลบ้านขอ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอแจ้ห่ม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านน้ำจ้ำ

การคมนาคม

ห่างจากอำเภอเมืองปาน ระยะทาง 3 กิโลเมตร

จำนวนประชากร

จำนวนครัวเรือน 67 หลังคาเรือน

จำนวนประชากรทั้งหมดมี 217 คน เป็นชาย 108 คน และหญิงจำนวน 109 คน

ระดับการศึกษา

ปริญญาโท	2 คน
ปริญญาตรี	5 คน
อนุปริญญา	3 คน
การศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา	9 คน
การศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา	2 คน
ระดับมัธยมศึกษา	20 คน

ระดับประถมศึกษา	12 คน
ระดับอนุบาล	6 คน
ไม่รู้หนังสือ	9 คน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

■ การปกครองและระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน

1. ห้ามทะเลาะวิวาทในหมู่บ้าน ฝ่าฝืนปรับครั้งละ 5000 บาท
2. ขาดการประชุมชนหมู่บ้านโดยไม่มีเหตุผลปรับครั้งละ 100 บาท
3. ขาดการพัฒนาหมู่บ้านปรับครั้งละ 100 บาท
4. ห้ามจับปลาหรือใช้ไฟฟ้าช้อนปลาผิดประเภท ปรับครั้งละ 5000 บาท
5. ห้ามลักขโมยของมีค่า จับได้ปรับครั้งละ 5000 บาท
6. ห้ามยิงปืนในหมู่บ้าน ปรับนัดละ 500 บาท

■ ประเพณีความเชื่อ

1. การสู่ขวัญ
2. การบูชาเทียน
3. การสืบทอด
4. การเลี้ยงผี
5. การตานก้วยสลาก
6. ประเพณีเย็บ
7. ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา
8. การตานเจดีย์ทราย
9. การแห่ไม้ค้ำศรี
10. การดำหัวผู้สูงอายุ
11. การขึ้นท้าวทั้ง 4
12. ประเพณีขึ้นเจ้าพ่อ
13. ประเพณีสรงน้ำพระธาตุ
14. การส่งเคราะห์บ้าน
15. การตานเทียน
16. การตานข้าวใหม่ ข้าวจี และข้าวหลาม

■ ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน

ประเด็น	ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน
1. ด้านสมุนไพร	นายพล ไกรษรรักษ์ , นายจันทร์ ตั้งตรง
2. ด้านประเพณีชุมชน	นายประยูรศักดิ์ บัวเทศ
3. ด้านขนบธรรมเนียม/ประเพณี	นายพล ไกรษรรักษ์
4. ด้านการประกอบพิธีกรรม	นายพล ไกรษรรักษ์
5. ด้านการประกอบอาชีพทำนา	นางยุพิน ตั้งตรง
6. ด้านการประกอบอาชีพเสริม - การเพาะเลี้ยงเห็ดหอม - การเลี้ยงปลา - การเลี้ยงไก่ - การเพาะเห็ดนางฟ้า - การปลูกผักสวนครัว - การเลี้ยงหมู	นางจันทร์ดี ดีแท้ นายดา สุเต๊ะ นางอำนวยพรรณ บัวเทศ นางอำนวยพรรณ บัวเทศ นางบัว นารินทร์ นายจันทร์ ตั้งตรง
7. ด้านการหาของป่า	นายประยูรศักดิ์ บัวเทศ
8. ด้านการทำคลอด (หมอดำแย)	นางน้อย สุเต๊ะ
9. ด้านการรักษาโรค (หมอเมือง)	นายจันทร์ ตั้งตรง
10. ด้านวรรณกรรม (จ้อย,คำว,ขอ ฯลฯ)	นางยีน จัดสวย
11. ด้านดนตรีพื้นเมือง	นายพล ไกรษรรักษ์
12. ด้านนาฏศิลป์/ฟ้อนรำ	นางยุพิน ตั้งตรง
13. ด้านอาหารพื้นเมือง	นางบัวเงา สุเต๊ะ
14. ด้านการเย็บหมอนบ้าน	นายประยูรศักดิ์ บัวเทศ

สภาพเศรษฐกิจและที่ทำมาหากิน

■ รายได้จากการขายของป่า

1. มีรายได้จากการขายผลผลิตจากป่า โดยจำแนกรายละเอียด ดังนี้
 - รายได้จากการขายหน่อไม้ ปี พ.ศ. 2552 จำนวนเงิน 262,895 บาท
 - รายได้จากการขายเห็ด และพืชผักต่าง ๆ จำนวนเงิน 8,400 บาท
 - รายได้จากการขายสัตว์ป่า 52,000 บาท
 - รายได้จากการขายด้ามไม้กวาด จำนวนเงิน 63,000 บาท
 - รายได้จากการขายดอกจำนวนเงิน 42,000 บาท

รวมรายได้ทั้งหมด 428,295 บาท

โดยแยกเป็นจำนวนครัวเรือนที่ทำมาหากิน

1. จำนวนครัวเรือนหาหน่อไม้ 35 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 4038 บาท
2. จำนวนครัวเรือนหาเห็ดและผัก 25 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 216 บาท
3. จำนวนครัวเรือนหาสัตว์ป่า 25 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 1364 บาท
4. จำนวนครัวเรือนทั้งหมดมีรายได้จากป่าชุมชนครัวเรือนละ 2127 บาท / ปี

การรวมกลุ่ม / องค์กรในหมู่บ้าน

- | | |
|-------------------------------|-------------------|
| 1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต | จำนวนสมาชิก 42 คน |
| 2. กลุ่มเพาะเห็ดหอม | จำนวนสมาชิก 12 คน |
| 3. กลุ่มเลี้ยงกบ | จำนวนสมาชิก 22 คน |
| 4. กลุ่มเลี้ยงปลา | จำนวนสมาชิก 24 คน |
| 5. กลุ่มร้านค้าชุมชน | จำนวนสมาชิก 30 คน |
| 6. กลุ่มผู้สูงอายุ | จำนวนสมาชิก 22 คน |

ด้านสาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ

จำนวนเฉลี่ยการเกิดและการตายต่อปี เกิด 1 คน ตาย 2 คน

■ โรคและการเจ็บป่วย

โรค	จำนวนผู้ป่วย		โรค	จำนวนผู้ป่วย
โรคเบาหวาน	7 คน		โรคปวดศีรษะ	5 คน
โรคความดัน	9 คน		โรคพิษสุรา	2 คน
โรคกระดูก	10 คน		โรคคอพอก	6 คน
โรคหุนหวก	9 คน		โรคหัวใจ	3 คน
โรคอัมพฤกษ์	1 คน		โรคตา	5 คน

2.2 บ้านหลวงเมืองปาน หมู่ที่ 9 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านหลวงเมืองปาน แต่เดิมทีคนเฒ่าคนแก่เล่าขานกันต่อมาว่า ที่ได้ชื่อว่า บ้านหลวงเมืองปาน นั้นเพราะมีต้นไม้สักตะเคียนใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง และไม่ถาอีกต้นหนึ่งคนโบราณเรียกว่า “เก้าไม้หลวง” และอยู่ติดกับลำน้ำแม่ปาน จึงตั้งชื่อว่า “บ้านหลวงเมืองปาน” คำว่า “ปาน” มาจากคำว่าปานคำ ซึ่งครอบครัวของพ่อขุนจรปาน ได้นำติดตัวมา “ปานคำ” มีลักษณะคล้ายฆ้องเพื่อตีบอกเวลาและเมื่อมีข้าศึกเข้ามาในหมู่บ้านก็จะใช้ ปานคำ ตีเพื่อเตือนชาวบ้านให้รู้ตัว

บ้านหลวงเมืองปาน แยกออกจากบ้านหมู่ 3 บ้านน้ำจำ เมื่อปี พ.ศ.2545 เนื่องจากบ้านหมู่ 3 มีหลายปึก (มีบ้านหลวง บ้านน้ำจำ บ้านทุ่งม่วง บ้านหลายทุ่ง) ซึ่งยากในการปกครองจึงทำหนังสือถึงทางอำเภอเมืองปาน และได้แยกเป็นบ้านหลวงเมืองปาน หมู่ที่ 9 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา และมีนายประสิทธิ์ จำเดิม เป็นผู้ใหญ่บ้าน จนถึงปัจจุบันนี้

สภาพทั่วไปของชุมชน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านทุ่งโป่ง หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองปาน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านน้ำโจ้ หมู่ที่ 8 ตำบลเมืองปาน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแพะ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองปาน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านน้ำจำ หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองปาน

การคมนาคม

การคมนาคมในหมู่บ้านใช้เส้นทางชนบท

จากอำเภอเมืองปาน ถึงหมู่บ้าน ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร

จากอำเภอเมืองปาน ถึง จังหวัดลำปาง ระยะทาง 56 กิโลเมตร

จำนวนประชากร

จำนวนหลังคาเรือน 141 ครัวเรือน

ประชากรทั้งหมด 534 คน เป็นชาย 263 คน เป็นหญิง 271 คน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- ศิลปวัฒนธรรม / ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน ได้แก่ ดนตรีพื้นเมือง กลองยาว กลองปู่จา และการฟ้อนเล็บ

■ ประเพณี

1. ตานก๋วยสลาก (สลากภัตร)
2. เดือนยี่เป็ง มีกรรมมหาชาติ 13 กัณฑ์ และกรรม ตานหาคนตาย
3. เข้าพรรษา
4. ลอยกระทง
5. สรงน้ำพระธาตุ
6. วันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ก่อเจดีย์ทราย ขนทรายเข้าวัด ตัดไม้คำศรี

■ ความเชื่อด้านต่าง ๆ

1. บูชาเทียน
2. คู่ขวัญ
3. สืบชะตา
4. สะเดาะเคราะห์
5. เลี้ยงผีปู่ย่า, ผีเจ้าบ้าน

■ ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน

ประเด็น	ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน
1. ด้านสมุนไพร	พ่อน้อยแหลง พานธงรักษ์
2. ด้านประเพณีชุมชน	พ่อน้อยเล็ก เริงดี
3. ด้านขนบธรรมเนียม/ประเพณี	พ่ออาจารย์หนานดี ธรรมจันทร์
4. ด้านการประกอบพิธีกรรม	พ่ออาจารย์หนานดี ธรรมจันทร์
5. ด้านการประกอบอาชีพทำนา	พ่อหลวงนัน ยอดดี
6. ด้านการประกอบอาชีพเสริม - การทอผ้า - การจักสาน	แม่แสงแก้ว ยอดดี พ่อคำ ยะทา
7. ด้านการหาของป่า	พ่อปิง
8. ด้านการรักษาโรค (หมอเมือง)	พ่อน้อยแหลง พานธงรักษ์
9. ด้านวรรณกรรม (จ้อย, คำว, ซอ ฯลฯ)	พ่อหนานเล็ก เริงดี
10. ด้านดนตรีพื้นเมือง	นายสมศักดิ์ ตั้งตรง
11. ด้านนาฏศิลป์/ฟ้อนรำ	นางพัชรินทร์ ยานู
12. ด้านอาหารพื้นเมือง	นางพิมพ์ วงศ์ใหญ่
13. ด้านกฎระเบียบหมู่บ้าน	นายประสิทธิ์ จำเดิม

ด้านเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่
อาชีพรองลงมา คือ รับจ้างทั่วไป
อัตราค่าจ้างวันละ 100 บาท

■ กลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน

1. ฝ้ายฝายทอมือ
2. กลุ่มเลี้ยงวัว
3. กลุ่มเลี้ยงปลา
4. กลุ่มจักสาน
5. ช่างไม้ ช่างปูน ช่างไฟฟ้า

การรวมกลุ่ม / องค์กรในหมู่บ้าน

1. กลุ่มทำไร่เมืองปาน จำนวนสมาชิก 113 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 310,000 บาท
2. กลุ่มออมทรัพย์บ้านหลวง จำนวนสมาชิก 110 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 350,000 บาท
3. กลุ่มทอผ้า จำนวนสมาชิก 13 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 8,000 บาท
4. กลุ่มแม่บ้าน จำนวนสมาชิก 32 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 80,000 บาท
5. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน จำนวนสมาชิก 153 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 1,000,000 บาท

ด้านสาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ

■ การดูแลสุขภาพ

1. ส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรที่สามารถใช้รักษาโรคต่างๆ แทนการใช้ยาปฏิชีวนะ
2. ส่งเสริมด้านการกินผักปลอดสารพิษ
3. ส่งเสริมการออกกำลังกาย
4. ส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในชุมชนให้ทั่วถึง เช่น การจัดอบรม
5. การคัดกรองสุขภาพของคนในชุมชนโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และ อสม.
6. การส่งเสริมการเล่นกีฬาประจำปี

■ โรคและการเจ็บป่วย

- | | | |
|--------------------|----|----|
| 1. ความดันโลหิตสูง | 36 | คน |
| 2. โรคเบาหวาน | 11 | คน |
| 3. โรคอุจจาระร่วง | 30 | คน |
| 4. ท้องร่วง | 8 | คน |

5. ตาแดง	6	คน
6. โรคสุภาพจิต	4	คน
7. โรคเอดส์	1	คน
8. กระดูกพรุน	3	คน
9. คอพอกเป็นพิษ	1	คน
10. โลหิตจาง	2	คน
11. อีสุกอีใส	2	คน

2.3 บ้านแพะ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านแพะ บ้านแพะมะขามเปีย หรือบ้านแพะก้อม เป็นชื่อเดิมของหมู่บ้านที่มีมาแต่อดีต ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าอยู่ในสมัยใด ตามตำนานและข้อสันนิษฐานประวัติการก่อตั้งอำเภอเมืองปาน ว่าพ่อขุนจระปาน เป็นนายบ้านของพื้นที่ในตำบลเมืองปานและใกล้เคียง ซึ่งมีศูนย์กลางตั้งอยู่บริเวณทางทิศตะวันตกของบ้านแพะติดต่อกับเขตพื้นที่บ้านทุ่งม่วงบ้านทุ่งโป่งในปัจจุบัน พ่อขุนจระปาน ท่าน เป็นผู้ฝีมือเชี่ยวชาญทั้งด้านการรบ การปกครองโดยได้ต่อสู้กับข้าศึกที่เข้ามารุกรานสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านเป็นประจำเพราะด้วยสถานที่แห่งนี้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหาร จึงเป็นที่หมายปองของข้าศึกตลอดเวลา ต่อมาท่านจึงได้คิดวิธีป้องกันการรุกรานของศัตรูโดยสร้างอุปกรณ์ทำด้วยทองคำ ซึ่งเป็นที่มาของสัญลักษณ์ประจำอำเภอในปัจจุบันนี้ เพื่อใช้เตือนภัยให้ชาวบ้านรู้และพร้อมต่อสู้กับข้าศึก ซึ่งอุปกรณ์ดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายฆ้อง ชาวบ้านเรียกว่า “ปาน” จนทำให้ข้าศึกไม่กล้าเข้ามารุกรานอีก ชาวบ้านจึงอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย และขนานนามท่านว่า “พ่อขุนจระปาน” ตามสัญลักษณ์ที่ท่านสร้างขึ้น

นอกจากนี้ จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และอดีตผู้ใหญ่บ้านที่ยังมีชีวิตอยู่ “พ่อหลวงชุ่ม ชื่อหลาย” เล่าว่าสมัยอดีต รุ่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า เล่าให้ท่านฟังว่าที่บ้านแพะ มีครูบาศรีวิชัย พระนักปฏิบัติธรรมแห่งล้านนา เคารพธรรมมาสร้างวัดในปี พ.ศ. 2466 ซึ่งตรงกับปีเกิดของพ่อหลวงพอดิ โดยให้ชื่อใหม่ว่า “ศรีดอนไชย” แต่ด้วยความเคยชิน จึงเรียกว่าวัดบ้านแพะ ส่วนคำต่อท้าย “บ้านแพะมะขามเปีย” (ภาษาถิ่น หมายถึง เตี้ย) สันนิษฐานว่า เป็นคำสร้อยที่ใช้เรียกขาน เพราะมีต้นมะขามแฉะอยู่เป็นจำนวนมากในอดีต ซึ่งปัจจุบันสูญพันธุ์ไปหมดแล้ว และยังมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “บ้านแพะก้อม” (ภาษาถิ่น หมายถึง สั้น) ต่างก็เป็นคำสร้อยเกิดขึ้นภายหลัง เนื่องจากในอดีตหมู่บ้านแพะมีขนาดเล็ก จึงเรียกว่า บ้านแพะก้อม แต่ด้วยความคุ้นเคยกับการเรียกชื่อสั้น ๆ ของประชาชนทั่วไป จึงเรียกสืบทอดกันมาว่า “บ้านแพะ” จวบจนถึงปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของชุมชน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านสบลิ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านน้ำโจ้
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านทุ่งโป่ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านสบปาน

การคมนาคม

ห่างจากอำเภอเมืองปาน ระยะทาง 200 เมตร

ห่างจากตัวเมืองลำปาง ระยะทาง 60 กิโลเมตร

จำนวนประชากร

มีทั้งหมด 385 ครัวเรือน

ประชากร 1,077 คน เป็นชาย 519 คน หญิง 558 คน

■ การปกครอง ระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน

1. การทะเลาะวิวาท ปรับ 5,000 บาท

2. จับปลาด้วยไฟฟ้า ปรับ 500 บาท

3. ลักทรัพย์ ปรับ 500 บาท

■ ประเพณี ได้แก่ ตานก๋วยสลาก (สลากภัตร) เทศน์ธรรมมหาชาติ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

■ ความเชื่อ

1. นับถือพ่อขุนจเรปาน

2. การสู่ขวัญ

■ ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน

ประเด็น	ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน
1. ด้านสมุนไพร	นายสมบุญ อุดหนุน
2. ด้านประเพณีชุมชน	นายวรศักดิ์ อนุ
3. ด้านขนบธรรมเนียม/ประเพณี	นายแสง ชื้อจริง
4. ด้านการประกอบพิธีกรรม	นายวีระ การะ
5. ด้านการประกอบอาชีพทำนา	นายธนู อัคร
6. ด้านการประกอบอาชีพเสริม - การทอผ้า - การเพาะเห็ดหอม - การทำน้ำปู - การทำสุราถุกกฎหมาย - การเลี้ยงวัว - การจักสาน	นางจุฬามณี ปันหัวครั้ง นายสมาน อัคร นางจันทร์ฟอง เชิงดี นายสังวาร์ ชื้อจริง นางปณกร นิวันติ นายศรีรัต จำหลัก
7. ด้านการหาของป่า	นายศรีนวล ตั้งตรง
8. ด้านการรักษาโรค (หมอเมือง)	นายใจ สายคุ่น
9. ด้านวรรณกรรม (จ้อย, คำว, ขอ ฯลฯ)	นายศรีลา จันทร์ดี
10. ด้านนาฏศิลป์/ฟ้อนรำ	นางสุวรรณา สวงาม

ประเด็น	ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน
11. ด้านอาหารพื้นเมือง	นางยอดวัน กันทะ
12. ด้านกฎระเบียบหมู่บ้าน	นายธนภัทร นีวันติ

ด้านเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก คือ

1. ทำนา

- นาปี เนื้อที่ 700 ไร่ ผลผลิตประมาณ 600 กิโลกรัม/ไร่

- นาปรัง เนื้อที่ 140 ไร่ ผลผลิตประมาณ 550 กิโลกรัม/ไร่

2. ทำไร่

- ถั่วลิสง

- อ้อย

- สวนไม้สัก

อาชีพรองลงมา คือ รับจ้าง (4 ครั้วเรือน) รับราชการ (10 ครั้วเรือน)

อัตราค่าจ้าง วันละ 100 บาท

การรวมกลุ่ม / องค์กรในหมู่บ้าน

1. กลุ่ม กขคจ. จำนวนสมาชิก 113 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 180,000 บาท

2. กลุ่มออมทรัพย์บ้านแพะ จำนวนสมาชิก 90 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 150,000 บาท

3. กลุ่มทอผ้า จำนวนสมาชิก 7 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 10,000 บาท

4. กลุ่มแม่บ้าน จำนวนสมาชิก 120 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 150,000 บาท

5. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน จำนวนสมาชิก 266 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 2,000,000 บาท

ด้านสาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ

■ โรคและการเจ็บป่วย

1. โรคความดันโลหิตสูง 60 คน

2. โรคเบาหวาน 9 คน

3. โรคท้องร่วง 75 คน

4. โรคตาแดง 12 คน

5. โรคปวดฟัน 85 คน

6. โรคไข้หวัด 35 คน

7. อาหารเป็นพิษ 12 คน

8. มะเร็ง	1	คน
9. โรคมือและเท้าเปื่อย	23	คน

■ การดูแลสุขภาพ

1. ส่งเสริมให้มีการออกกำลังกาย
2. อบรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ

บทที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการ “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน และเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน โดยในการดำเนินงานมีกิจกรรมตามแผนงาน ดังนี้

1. สถานที่ดำเนินการวิจัย

บริเวณป่าชุมชนในเขตพื้นที่ 3 ชุมชน คือ

- บ้านน้ำใจ หมู่ที่ 8 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
- บ้านแพะ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
- บ้านหลวงเมืองปาน หมู่ที่ 9 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

2. กลุ่มเป้าหมาย

- 2.1 ทีมวิจัย 3 ชุมชน จำนวน 26 คน (บ้านน้ำใจ 12 คน บ้านแพะ 6 คน และบ้านหลวงเมืองปาน 8 คน)
- 2.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ
ที่ปรึกษาโครงการวิจัย จำนวน 9 คน
- 2.3 คณะวิทยากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้ประสบการณ์
 - สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ลำปางที่ 3
 - ชมรมสวนพฤกษศาสตร์ผู้การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
- 2.4 ผู้สนับสนุนหรือองค์กรสนับสนุน
หน่วยสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสถาบันส่งเสริมและพัฒนาจังหวัดลำปาง

3. ระยะเวลาดำเนินงาน

การดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2552 ถึง 31 ตุลาคม 2552

ขยายเวลาอีก 2 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2552 ถึง 31 ธันวาคม 2552

รวมระยะเวลา 8 เดือน

ระยะที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2553 ถึง 30 เมษายน 2553

ขยายเวลาอีก 2 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2553 ถึง 30 มิถุนายน 2553

รวมระยะเวลา 6 เดือน

4. กิจกรรมการดำเนินงาน

การดำเนินโครงการระยะที่ 1 แบ่งเป็น 9 กิจกรรม โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานและวิธีการเก็บข้อมูลแยกกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการและแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัย
2. เพื่อแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกันให้ชัดเจน

วัน เวลา สถานที่ 29 มีนาคม 2552 ณ วัดบ้านน้ำใจ

กลุ่มเป้าหมาย ที่ปรึกษาโครงการและทีมวิจัย จำนวน 24 คน

วัสดุอุปกรณ์ กระดาษบรูฟ แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา
เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม
ใบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีชุมชน
- การสนทนากลุ่มย่อย
- การสรุปประมวลผลการประชุมเวที

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ทีมวิจัย แบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน ก่อนจัดเวทีสัมมนากับกลุ่มเป้าหมาย
2. ประชาสัมพันธ์ ติดต่อ ประสานงานกับคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการ

ขั้นดำเนินการ

1. จัดเวทีสัมมนาร่วมกัน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน
2. ชี้แจงความเป็นมาของโครงการและแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัยของ 3 ชุมชน
3. วางแผนการทำงานและแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน

โดยการจัดเวทีชุมชน พบว่าทีมวิจัยในพื้นที่ที่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อเตรียมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการลงพื้นที่ร่วมกันของสมาชิก และแก้ไข ปัญหาของทีมวิจัย โดยเน้นการประสานงาน การสื่อสารที่ชัดเจน มีการแต่งตั้งทีมประสานงาน หมู่บ้านละ 1 คน และผู้เก็บข้อมูลประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน เพื่อสะดวกในการติดต่อ ประสานงาน การติดต่อสื่อสารกับกลุ่มสมาชิก นอกจากการลงพื้นที่แล้วจะมีการพูดคุยในที่ ประชุมประจำเดือน พูดปากต่อปากตามงานต่างๆ ในชุมชน

กิจกรรมที่ 2 การชี้แจงทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อชี้แจง สร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกชุมชนต่อการดำเนินงานของโครงการ
2. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนซักถามอย่างเต็มที่

วัน เวลา สถานที่ 6 เมษายน 2552

กลุ่มเป้าหมาย ที่ปรึกษาโครงการ ทีมวิจัย สมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำใจ
บ้านหลวงเมืองปาน บ้านแพะ จำนวน 42 คน

วัสดุอุปกรณ์ กระดาษบรูฟ แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา
เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม
ใบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีชุมชน
- การสรุปประมวลผลการประชุมเวที
- แผนที่เขตป่าชุมชน
- สันทนากลุ่มย่อย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ทีมวิจัยเดินสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าบ้านน้ำใจที่ได้รับการดูแล จัดการ
กับพื้นที่ป่าชุมชนที่ยังไม่มีการจัดการมากนัก เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นให้ชาวบ้านเห็นภาพ
ความแตกต่าง และทีมวิจัยเตรียมข้อมูลนำเสนอในเวทีชุมชน

2. ทำหนังสือแจ้งให้ผู้นำชุมชน และทีมวิจัยแต่ละหมู่บ้านเป้าหมายรับทราบกำหนดเวลา
และเพื่อแจ้งให้สมาชิกในหมู่บ้านได้รับทราบกำหนดการ และวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

ขั้นดำเนินการ

1. จัดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจต่อโครงการวิจัยและแผนการดำเนินงาน โดยจัดเวที
หมุนเวียนครบทั้ง 3 ชุมชน มีทีมวิจัยแต่ละชุมชนเป็นคนประสานงานในพื้นที่

2. จัดทำแผนที่อาณาเขตของป่า และทำแผนที่เขตที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้าน ประกอบใน
การชี้แจงให้กลุ่มสมาชิกรับทราบ

3. เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นและซักถามอย่างเต็มที่

ผลการดำเนินงาน

การประชุมชี้แจงเป็นเวทีชุมชนหมุนเวียนไปทั้ง 3 ชุมชน ผลปรากฏว่าสมาชิกในชุมชนของพื้นที่ดำเนินโครงการได้แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ชักถามอย่างเต็มที่ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนเกิดความเข้าใจสาเหตุ และความสำคัญของการดำเนินโครงการ และทั้ง 3 ชุมชน เห็นด้วยและเข้าร่วมในการดำเนินงานของโครงการ

กิจกรรมที่ 3 การทบทวนบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการป่าชุมชน

วัน เวลา สถานที่ วันที่ 6 , 9 , 11 มิถุนายน 2552

กลุ่มเป้าหมาย ที่ปรึกษาโครงการ ทีมวิจัย ผู้นำอาวุโสในชุมชน สมาชิกในชุมชน บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน จำนวน 150 คน

วัสดุอุปกรณ์ กระดาษบรูฟ แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม ใบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีชุมชน
- การสนทนากลุ่มย่อย
- การสรุปประมวลผลการประชุมเวที

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ทีมวิจัยทบทวนกระบวนการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชนซึ่งมีบทเรียนประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชนที่แตกต่างกัน และเตรียมนำเสนอข้อมูลต่อเวทีชุมชน

ขั้นดำเนินการ

1. จัดเวทีชุมชนโดยทีมวิจัยทั้ง 3 หมู่บ้านนำเสนอข้อมูลการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของแต่ละชุมชนให้สมาชิกในชุมชนรับฟังและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับป่าร่วมกัน โดยผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้นำอาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ หรือผู้รู้ในแต่ละชุมชน

ผลการดำเนินงาน

ผลปรากฏว่า พื้นฐานการจัดการป่าชุมชนของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ได้แก่ บ้านน้ำใจ มีการจัดการป่าชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรในเขตป่าชุมชนอยู่บ้าง บ้านแพะมีพื้นที่ป่าชุมชน แต่ขาดการจัดการ และบ้านหลวงเมืองปาน ไม่มีพื้นที่ป่าชุมชนแต่ได้ร่วมจัดการป่าชุมชนกับบ้านน้ำใจมาโดยตลอด แต่จากการดำเนินงานในกิจกรรมที่ 1 และ 2 รวมทั้งนำแนวทางการปฏิบัติเดิมที่เคยมีมาทบทวน การจัดการป่าชุมชนร่วมกันโดยตัวแทนของทั้ง 3 ชุมชน ได้ข้อสรุปว่า มีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ป่าร่วมกัน และมีการร่วมจัดการป่า เช่น พิธีบวชป่า สืบชะตาป่า คีนกกล้วยไม้สู่ป่า ฯลฯ

กิจกรรมที่ 4 การนำเสนอข้อมูลจากการทบทวนบทเรียนการจัดการป่าให้กับสมาชิกทั้ง 3 ชุมชน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการและแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัย
2. เพื่อแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกันให้ชัดเจน

วัน เวลา สถานที่	วันที่ 9 , 11 มิถุนายน 2552 ณ วัดบ้านน้ำใจ
กลุ่มเป้าหมาย	ทีมวิจัย ผู้อาวุโสในโครงการ สมาชิกในชุมชนบ้านน้ำใจ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน และเยาวชน จำนวน 150 คน
วัสดุอุปกรณ์	กระดาษบรืฟ แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม ใบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีชุมชน
- การสนทนากลุ่มย่อย
- การสรุปประมวลผลการประชุมเวที

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ทีมวิจัยออกแบบกระบวนการจัดเวทีและเตรียมข้อมูลที่จะนำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวที
2. เตรียมจัดเวทีนำเสนอให้แก่สมาชิกทั้ง 3 ชุมชน

ขั้นตอนการ

1. จัดเวทีชุมชนร่วมกัน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน ทั่วบ้านน้ำใจ
2. ทีมวิจัยของแต่ละชุมชนนำเสนอข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปผลการจัดเวทีชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลในการดำเนินงานต่อไป

ผลการดำเนินงาน

พบว่า ทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลจากการทบทวนป่าชุมชนให้สมาชิกที่เข้าร่วมเวทีชุมชนรับทราบข้อมูลการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชนที่ผ่านมา ให้แสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมา ซึ่งสมาชิกทั้ง 3 ชุมชน เกิดความเข้าใจและยอมรับในกระบวนการใช้ป่าชุมชนร่วมกัน

กิจกรรมที่ 5 การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชนและรายได้จากการขายของป่า

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน
2. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลรายได้จากการขายของป่าของคนในชุมชน

● การสำรวจป่าครั้งที่ 1

วัน เวลา สถานที่	12 กรกฎาคม 2552 ณ ป่าชุมชนบ้านน้ำใจและวัดบ้านน้ำใจ
กลุ่มเป้าหมาย	ทีมวิจัย ผู้สูงอายุ นักเรียนชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้และครูโรงเรียนเมืองปานวิทยา จำนวน 126 คน
วัสดุอุปกรณ์	กระดาษรูป แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม แบบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การสนทนากลุ่มย่อย
- การสรุปประมวลผลการสนทนา
- การลงพื้นที่สำรวจป่าชุมชน
- การวิเคราะห์ สรุปผลการสำรวจป่าชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. เตรียมทีมวิจัย ผู้สูงอายุและปราชญ์ผู้รู้เรื่องป่าชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติภายในป่าชุมชนของหมู่บ้าน
2. ประสานงานชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา เพื่อนำเยาวชนร่วมลงพื้นที่สำรวจ รวบรวมข้อมูล ทรัพยากรธรรมชาติภายในป่าชุมชน
3. ประสานงานสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ลำปาง ที่ 3 เพื่อให้เจ้าหน้าที่ร่วมลงพื้นที่สำรวจป่าชุมชน และให้ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติที่พบภายในป่าชุมชน

ขั้นตอนการ

1. อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการลงสำรวจป่าให้แก่เยาวชน
2. ลงพื้นที่สำรวจทรัพยากรธรรมชาติภายในป่าชุมชนบ้านน้ำใจ จำนวน 2 ครั้ง
3. วิเคราะห์ รวบรวม สรุปผลการสำรวจป่าชุมชน
4. จัดทำเอกสารข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติที่พบในป่าชุมชน

ผลการดำเนินงาน

พบว่า ได้รับความร่วมมือจากชมรมสวนพฤกษศาสตร์ สู่การเรียนรู้โรงเรียนเมืองปานวิทยา และสำนักจัดการป่าไม้ที่ 3 ลำปาง สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน และจัดทำเป็นเอกสารรายงาน ซึ่งทรัพยากรที่พบทั้งหมดได้แก่ ไม้ยืนต้น ไม้ผลกินได้ พืชผักกินได้ เห็ด สัตว์ นก ไม้ สมุนไพร และลำห้วย

● การสำรวจป่าครั้งที่ 2

วันเวลา สถานที่ วันที่ 26 กันยายน 2552 ณ วัดบ้านน้ำใจ (เตรียมลงพื้นที่)

วันที่ 27 กันยายน 2552 ณ ป่าชุมชนบ้านน้ำใจ (ลงพื้นที่สำรวจ)

กลุ่มเป้าหมาย

เยาวชนบ้านแพะ บ้านหลวง บ้านน้ำใจ	13	คน
ครูโรงเรียนเมืองปานวิทยา	2	คน
ทีมวิจัย	13	คน
ปราชญ์ชาวบ้าน	14	คน

วัสดุอุปกรณ์ กล้องถ่ายรูป กระดาษบรู๊ฟ ปากกาเคมี เทปขาว

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- แบ่งกลุ่มหมวดรับผิดชอบ คือ พืชพันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สมุนไพร
- ปราชญ์ชาวบ้านที่คอยแนะนำเยาวชนในการสำรวจป่า

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

จากการสำรวจป่าชุมชนบ้านน้ำใจ โดยมีเยาวชนโรงเรียนเมืองปานวิทยา และปราชญ์ชาวบ้านที่ร่วมกันเดินสำรวจ จากการสำรวจได้ข้อมูล คือ

1. ข้อมูลสมุนไพรที่พบในป่าชุมชนมี 45 ชนิด
2. ข้อมูลลำห้วยที่พบในป่าชุมชนบ้านน้ำใจมี 7 ลำห้วย
3. ข้อมูลพืชผักกินได้ที่ป่าชุมชน จำนวน 30 ชนิด (ได้จากการระดมความคิดเห็น)

กิจกรรมที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
2. เพื่อให้เกิดการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ทั้ง 3 ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน

ความเห็นร่วมกัน

วัน เวลา สถานที่

24 กันยายน 2552 และ 26 ตุลาคม 2552 ณ วัดบ้านน้ำใจ และ วัดบ้านแพะ

กลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัย สมาชิกในชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และสมาชิกในชุมชน บ้านแพะ บ้านน้ำใจ และบ้านหลวงเมืองปาน จำนวน 120 คน

วัสดุอุปกรณ์ กระดาษบรูฟ แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม แบบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีชุมชน
- การสนทนากลุ่มย่อย
- การสรุปประมวลผลการประชุมเวที

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ทำหนังสือแจ้งทีมวิจัยของแต่ละชุมชนเพื่อบันทึกหมายวัน เวลา
2. เตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอในเวทีชุมชน

ขั้นตอนการ

1. จัดเวทีชุมชนเพื่อนำเสนอสถานการณ์ วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างกระบวนการจัดการป่าชุมชนตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน
2. สรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหา อุปสรรค สิ่งที่ต้องปรับปรุง

ผลการดำเนินงาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกันนั้น มีประเด็นที่วิเคราะห์อยู่ 3 ประเด็นหลัก คือ

1. การวิเคราะห์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในป่าชุมชน
2. การวิเคราะห์แนวทางขจัดความขัดแย้งระหว่างชุมชนจากการใช้ประโยชน์จากป่า
3. การวิเคราะห์การจัดการป่าชุมชน

กิจกรรมที่ 7 การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

วัน เวลา สถานที่ วันที่ 9 มกราคม 2553 ณ บ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

กลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัยป่าชุมชนตำบลเมืองปาน จำนวน 56 คน

- บ้านน้ำจ้ำ	4	คน
- บ้านหลวงเมืองปาน	12	คน
- บ้านสบปาน	4	คน
- บ้านแพะ	12	คน
- บ้านน้ำใจ	10	คน
- เยวชน	14	คน

วัสดุ/อุปกรณ์ ไมโครโฟน ปากกาเคมี กระดาษบรูฟ กระดาษ ปากกา กล้องบันทึกภาพ

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การแบ่งกลุ่มแลกเปลี่ยนกับวิทยากรชุมชน
- การศึกษาดูสถานที่ป่าชุมชน
- การสนทนากลุ่มย่อย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

จัดทีมวิจัยป่าชุมชนเพื่อศึกษาเรียนรู้ในหัวข้อต่อไปนี้

- วิธีการจัดการป่าชุมชน
- วิธีการทำฝาย
- วิธีการดับไฟป่า
- ทุนและกลุ่มเครือข่าย
- ผลของการจัดการป่าชุมชน

ขั้นดำเนินการ

1. เดินทางสำรวจบริเวณป่าชุมชนบ้านสามขา เพื่อศึกษาวิธีการจัดการป่าชุมชนโดยทีมวิจัยป่าชุมชนบ้านสามขาเป็นผู้นำทาง
2. แบ่งกลุ่มสนทนาตามหัวข้อที่เตรียมการจากผู้มีความรู้ในทีมวิจัยบ้านสามขาเป็นผู้ให้ข้อมูลและให้คำแนะนำปรึกษา
3. สรุปผลการศึกษาข้อมูลของกลุ่มวิจัยชุมชนเมืองปาน โดยให้ตัวแทนในแต่ละหัวข้ออภิปรายและนำเสนอข้อมูลความรู้ที่ได้รับ

ผลการดำเนินงาน

ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการชุมชนและการจัดการป่าชุมชนกับบ้านสามขา และได้แนวทางการนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง โดยองค์ความรู้ที่ได้ จำแนกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ วิธีการจัดการป่าชุมชน วิธีการทำฝาย วิธีการดับไฟป่า ทุนและกลุ่มเครือข่าย และผลการจัดการป่าชุมชน

กิจกรรมที่ 8 ดำเนินการทดลองการจัดการป่าร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน วัตถุประสงค์

1. เพื่อทดลองจัดการป่าชุมชนร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน
2. เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

วัน เวลา สถานที่

- | | |
|-----------------------------------|-----------------------------------|
| ครั้งที่ 1 วันที่ 3 เมษายน 2553 | ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำใจ |
| ครั้งที่ 2 วันที่ 1 พฤษภาคม 2553 | ณ วัดบ้านแพะ |
| ครั้งที่ 3 วันที่ 11 พฤษภาคม 2553 | ณ ศาลาอเนกประสงค์บ้านหลวงเมืองปาน |
| ครั้งที่ 4 วันที่ 11 กรกฎาคม 2553 | ณ วัดบ้านน้ำใจ |

กลุ่มเป้าหมาย ที่ปรึกษาโครงการและทีมวิจัย

วัสดุ/อุปกรณ์ กระดาษบรูฟ ปากกาเคมี ไมโครโฟน เครื่องเสียง กล้องบันทึกภาพ

แบบบันทึกการประชุม แบบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีประชุม
- การสนทนากลุ่มย่อย
- การระดมความคิดเห็น
- การสรุปการประมวลผลการประชุมเวที

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ประธานนักวิจัยและตัวแทนชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านในการร่วมประชุม
2. นักวิจัยเตรียมข้อมูลแนวทางการจัดการป่าชุมชนร่วมกันเพื่อนำเสนอและพูดคุยกับ

ตัวแทนชุมชน

ขั้นดำเนินการ

1. นักวิจัยประชุมเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของทั้ง 3 หมู่บ้าน
2. จัดเวทีเวียนแต่ละหมู่บ้านเพื่อพูดคุย ระดมความคิดเห็นและสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับ

แนวทางการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

3. นำเสนอแนวทางการจัดการป่าชุมชนร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้าน
4. แต่ละหมู่บ้านดำเนินการจัดการป่าชุมชนตามแนวทางที่กำหนดร่วมกัน
5. นำเสนอผลการดำเนินการจัดการป่าของแต่ละหมู่บ้าน

ผลการดำเนินงาน

การประชุม ปรึกษาหารือ ระดมความคิดเห็น จากตัวแทนของชุมชน ทำให้ลดความขัดแย้งระหว่างชุมชน และเกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน เป็นเครือข่ายป่าชุมชน ตำบลเมืองปาน

กิจกรรมที่ 9 การนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกในชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอข้อมูลผลการดำเนินงาน / ข้อเสนอแนะในชุมชนได้รับทราบผลการดำเนินงานและให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน

วัน เวลา สถานที่

ครั้งที่ 1	7 สิงหาคม 2553	ณ ป่าชุมชนบ้านน้ำใจ
ครั้งที่ 2	11 กรกฎาคม 2553	ณ เทศบาลตำบลเมืองปาน

กลุ่มเป้าหมาย

1. ที่ปรึกษาโครงการ ทีมนักวิจัย
2. สมาชิกในชุมชนบ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน
3. เยาวชนและหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่น

วัสดุอุปกรณ์

กระดาษรูปปากกาเคมี ไมโครโฟน เครื่องเสียง กล้องบันทึกภาพ
แบบบันทึกการประชุม ใบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนิน
กิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

1. การจัดนิทรรศการ
2. การจัดเวทีชุมชน
3. การนำเสนอผลงาน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ครั้งที่ 1 ณ ป่าชุมชนบ้านน้ำใจ

ขั้นเตรียมการ

1. นักวิจัยประชุมวางแผนการนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกชุมชน
2. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกแต่ละชุมชนรับทราบการดำเนินงาน

ขั้นดำเนินการ

1. จัดนิทรรศการสรุปผลการดำเนินโครงการ ในวันปลูกป่าร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้าน
2. นำเสนอผลการดำเนินงานให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมรับฟัง

- ครั้งที่ 2 ณ เทศบาลตำบลเมืองปาน

ขั้นเตรียมการ

1. นักวิจัยเตรียมข้อมูลในการนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับเทศบาลตำบลเมืองปาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นดำเนินการ

1. นำเสนอผลการดำเนินโครงการ ต่อเทศบาลตำบลเมืองปานและหน่วยที่เกี่ยวข้อง
ผลการดำเนินงาน

มีสมาชิกชุมชนจากทั้ง 3 หมู่บ้านและเยาวชนและหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่นอำเภอเมืองปาน เข้าเยี่ยมชมนิทรรศการผลการดำเนินโครงการ และร่วมฟังการนำเสนอผลการดำเนินงานของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมทั้งร่วมกันปลูกป่า และสร้างฝายชะลอน้ำ ในเขตป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน

เทศบาลตำบลเมืองปาน ให้ความสนใจการดำเนินงานของโครงการ พร้อมทั้งให้ความสนใจในการดำเนินการต่อเนื่อง ระดับตำบล หลังจากสิ้นสุดงบประมาณโดยจะบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติงานประจำปี 2554 เป็นต้นไป และได้นำกฎระเบียบเครือข่ายป่าชุมชนไปร่วมพิจารณาเป็นร่างประกาศชมรมดูแลรักษาป่าไม้ระดับตำบลเมืองปาน เรื่อง กฎตำบลเมืองปานว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าไม้เขตตำบลเมืองปาน พ.ศ. 2553 ของเทศบาลตำบลเมืองปาน

กิจกรรมที่ 10 สรุปบทเรียนการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนจากการดำเนินงานที่ผ่านมาและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานต่อไป
2. เพื่อให้ทีมวิจัยมีการเตรียมความพร้อมต่อแผนการดำเนินงานต่อไป

วัน เวลา สถานที่ 22 ธันวาคม 2552 ณ วัดบ้านน้ำใจ

กลุ่มเป้าหมาย ที่ปรึกษาโครงการ และทีมวิจัย จำนวน 22 คน

วัสดุอุปกรณ์ กระดาษบรูฟ แผนที่ป่าชุมชน ปากกาเคมี กระดาษ ปากกา
เครื่องเสียง ไมโครโฟน กล้องบันทึกภาพ แบบบันทึกการประชุม
ใบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปการดำเนินกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

- การจัดเวทีชุมชน
- การสนทนากลุ่มย่อย
- การสรุปประมวลผลการประชุมเวที

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. นัดหมายวันเวลา โดยการประชาสัมพันธ์และทำหนังสือแจ้งทีมวิจัย
2. ทีมวิจัยเตรียมข้อมูลมานำเสนอในเวทีชุมชน

ขั้นตอนการ

1. ดำเนินการประชุม ทบทวนข้อมูล โดย เจ้าหน้าที่ จากพัฒนาชุมชนอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และลูกหลานชาญ พี่เลี้ยงทีมวิจัย ชวนคุยเพื่อวิเคราะห์และสรุปบทเรียนของแต่ละกิจกรรมที่ผ่านมา
2. ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความคิดเห็น
3. สรุปประเด็นการประชุม

ผลการดำเนินงาน

ผลปรากฏว่า นักวิจัยได้ทบทวนข้อมูลผลการดำเนินงาน ของโครงการ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้มองเห็นความก้าวหน้าและความสำเร็จของโครงการ พร้อมทั้งเห็นแนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2 ชัดเจนยิ่งขึ้น

กิจกรรมที่ 11 การทบทวนการทำงานของทีมนักวิจัยประจำเดือน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทีมนักวิจัยได้ทบทวนวิเคราะห์การทำงานที่ผ่านมาและให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน

วัน เวลา สถานที่

ครั้งที่ 1	17 มกราคม 2553	ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านน้ำใจ
ครั้งที่ 2	3 เมษายน 2553	ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านน้ำใจ
ครั้งที่ 3	1 พฤษภาคม 2553	ณ วัดบ้านแพะ
ครั้งที่ 4	11 พฤษภาคม 2553	ณ ศาลาหมู่บ้านบ้านหลวงเมืองปาน
ครั้งที่ 5	11 กรกฎาคม 2553	ณ วัดบ้านน้ำใจ

กลุ่มเป้าหมาย ที่ปรึกษาโครงการและทีมนักวิจัย

วัสดุ/อุปกรณ์ กระดาษขรุขระ ปากกาเคมี ไมโครโฟน เครื่องเสียง กล้องบันทึกภาพ
แบบบันทึกการประชุม แบบลงทะเบียน แบบบันทึกสรุปกิจกรรม

เครื่องมือและวิธีการดำเนินงาน

1. การจัดเวทีชุมชน
2. การประชุมกลุ่มย่อย
3. การระดมความคิดเห็น

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นเตรียมการ

1. ประสานงานที่ปรึกษาโครงการและทีมนักวิจัยให้เข้าร่วมประชุม

ขั้นตอนการ

1. นำเสนอและทบทวนข้อมูลความก้าวหน้าของโครงการ
2. วิเคราะห์บทเรียนการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงพัฒนาการทำงาน
3. นักวิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

ผลการดำเนินงาน

ในการประชุมแต่ละครั้งที่ปรึกษาโครงการและนักวิจัยเข้าร่วมประชุมค่อนข้างมาก และมีตัวแทนนักวิจัยครบทั้ง 3 หมู่บ้านทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และความก้าวหน้าของโครงการ รวมทั้งมีการถอดบทเรียน ผลการดำเนินโครงการร่วมกันทุกครั้ง ส่งผลให้นักวิจัยได้เห็นความก้าวหน้าและมีทิศทางการดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน

แผนการดำเนินงานโครงการ
โครงการ รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน
อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยในพื้นที่	1. เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการและแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัย 2. เพื่อแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกันให้ชัดเจน	1. ที่ปรึกษาโครงการ 2. ทีมวิจัย	1. ทีมวิจัยมีความเข้าใจต่อโครงการและแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจนและไปในทิศทางเดียวกัน 2. ทีมวิจัยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงาน
2. การชี้แจงการทำความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน	1. เพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนต่อการดำเนินงานของโครงการ 2. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนซักถามอย่างเต็มที่	1. ที่ปรึกษาโครงการ 2. ทีมวิจัย 3. สมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน	1. สมาชิกในชุมชนเกิดความเข้าใจต่อโครงการและการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน 2. สมาชิกในชุมชนมีข้อเสนอแนะต่อแผนการดำเนินงานต่อไป
3. การทบทวนกระบวนการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	1. เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ ป่าชุมชน	1. ที่ปรึกษาโครงการ 2. ทีมวิจัย 3. ผู้อาวุโสในชุมชน 4. สมาชิกในชุมชน บ้านน้ำใจ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน	1. ได้ทราบข้อมูลสภาพบริบทและสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. ได้ทราบข้อมูลการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนตำบลเมืองปาน 3. ได้ทราบกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ทีมวิจัยเห็นพ้องว่าความเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ต่อไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
4. การนำเสนอข้อมูลจากการทบทวนบทเรียนการจัดการป่าให้กับสมาชิกทั้ง 3 ชุมชน	1. เพื่อนำข้อมูลจากการทบทวนการจัดการป่าชุมชนของบ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองป่าน ให้กับสมาชิกในชุมชนแต่ละบ้าน 2. เพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมากที่สุด	1. ที่ปรึกษาโครงการ 2. ทีมวิจัย 3. ผู้อาวุโสในชุมชน 4. สมาชิกในชุมชนบ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองป่าน	1. สมาชิกทั้ง 3 ชุมชนได้รับทราบและตรวจสอบข้อมูลการจัดการป่าชุมชนของตำบลเมืองป่าน 2. ได้คณะทำงานในพื้นที่เป็นแกนนำการทำงาน
5. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชนและรายได้จากการขายของป่า	1. เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน 2. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลรายได้จากการขายของป่าของคนในชุมชน	1. ทีมวิจัย 2. ผู้สูงอายุ 3. เยาวชน 4. สมาชิกในชุมชนบ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองป่าน	1. ได้ทราบข้อมูลทรัพยากรและรายได้จากการขายของป่าของคนในชุมชนเพื่อนำไปประกอบการวิเคราะห์หาแนวทางการดำเนินการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมต่อไป 2. ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของการดูแลจัดการทรัพยากร ฯ
6. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแบบแผนการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน	1. เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 2. เพื่อให้เกิดการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่ทั้ง 3 ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน	1. ทีมวิจัย 2. สมาชิกในชุมชน 3. ผู้สูงอายุ 4. เยาวชน 5. สมาชิกในชุมชนบ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองป่าน	1. เกิดกระบวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของทั้ง 3 ชุมชน 2. เกิดข้อตกลงในการปฏิบัติร่วมกันในการจัดการป่าชุมชนของทั้ง 3 ชุมชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
7. การศึกษาดูงาน	1. เพื่อศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	- ทีมวิจัย - สมาชิกในชุมชนที่สนใจ	● ได้ความรู้ ได้ข้อคิดจากชุมชนที่ไปดูงานแล้วเลือกนำมาปรับใช้กับการทำงานในพื้นที่ ● เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่นและเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนที่มีประสบการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน
8. ดำเนินการทดลองการจัดการป่าร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน	1. เพื่อทดลองจัดการป่าชุมชนร่วมกันตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกัน 2. เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน	- ทีมวิจัย - สมาชิกในชุมชน บ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน	● ได้รูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่มาจากความเห็นร่วมกันของตัวแทนสามชุมชน ● เกิดการมีส่วนร่วมและเกิดจิตสำนึกในการจัดการป่าชุมชนอย่างแท้จริง
9. การนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกในชุมชน	1. เพื่อนำเสนอข้อมูลผลการดำเนินงาน/ข้อสมาชิกในชุมชนได้รับทราบผลการดำเนินงาน และให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน	ที่ปรึกษาโครงการ - ทีมวิจัย - สมาชิกในชุมชน บ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน	● สมาชิกในชุมชนได้ทราบข้อค้นพบ/ข้อมูลผลการดำเนินงานโครงการวิจัย
10. การทบทวนการทำงานของทีมงานวิจัยประจำเดือน	1. เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทบทวนวิเคราะห์การทำงานที่ผ่านมา และให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานต่อ 2. เพื่อให้ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เติมเต็มให้กำลังภายในทีมวิจัยด้วยตนเอง	1. ทีมวิจัย	1. เกิดการทบทวนการดำเนินในพื้นที่ของทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ 2. เกิดการวิเคราะห์บทเรียนการทำงานเพื่อปรับปรุงการทำงานให้ดียิ่งขึ้น 3. ทีมวิจัยเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในทีมและเกิดกำลังใจในการทำงานต่อไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
11.สรุปบทเรียน การดำเนินงาน	1. เพื่อให้ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนจากการดำเนินงานที่ผ่านมา และร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานต่อไป 2. เพื่อให้ทีมวิจัยมีการเตรียมความพร้อมต่อแผนการดำเนินงานต่อไป	1.ที่ปรึกษาโครงการ 2. ทีมวิจัย	1. ทีมวิจัยได้ทบทวนบทเรียนจากการดำเนินงานเพื่อนำไปปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป 2. ทีมวิจัยเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเติมเต็มซึ่งกันและกัน

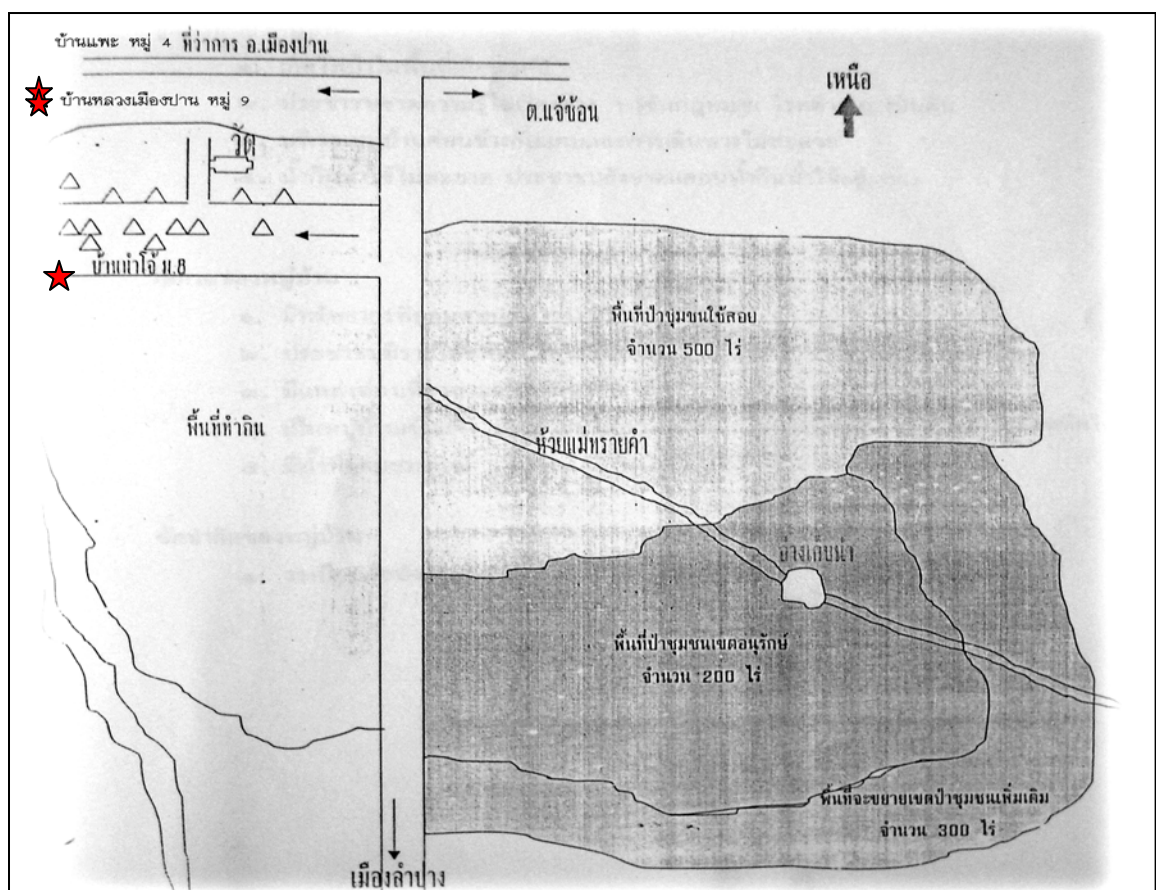
บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

โครงการ “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน และเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อหาแนวทางการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของตำบลเมืองปาน มีระยะเวลาการดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2552 ถึง 30 เมษายน 2553 โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

4.1 สภาพป่าชุมชน

- แผนที่อาณาเขตติดต่อกับป่าชุมชน บ้านแพะ บ้านน้ำใจ บ้านหลวงเมืองปาน



● สภาพพื้นที่ป่าของบ้านน้ำโจ้ บ้านหลวงเมืองป่านและบ้านแพะ

พื้นที่ป่าบ้านน้ำโจ้ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบที่ใช้ในการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่านคือ แม่น้ำแม่ป่าน

สภาพป่าบ้านน้ำโจ้ ป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ ในอดีตเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก เป็นป่าร่วมใช้ประโยชน์ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองป่าน มีต้นไม้หลากหลายชนิด มีทั้งไม้ผลกินได้ ไม้ทำประโยชน์ใช้สอย ไม้สมุนไพร รวมถึงทรัพยากรอื่นๆ ที่เกิดขึ้นภายในบริเวณป่า เช่น สัตว์ป่า เห็ด แหล่งน้ำลำห้วย ฯลฯ

บ้านหลวงเมืองป่าน ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ติดกับแม่น้ำแม่ป่าน มีสัดส่วนพื้นที่ ดังนี้

- พื้นที่นา 55 % ประมาณ 500 ไร่
- พื้นที่สวน 10 % ประมาณ 90 ไร่
- ที่อยู่อาศัย 25 % ประมาณ 230 ไร่
- ที่สาธารณะประโยชน์ 10 % ประมาณ 90 ไร่

ส่วนพื้นที่ป่าบ้านแพะนั้น ปัจจุบันมีพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ ดังนี้ พื้นที่อยู่อาศัย 500 ไร่ พื้นที่ทำสวน 700 ไร่ พื้นที่ทำนา 1,500 ไร่ และพื้นที่ที่สาธารณะประโยชน์ 200 ไร่

● ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชนและรายได้จากการขายของป่า

ทีมวิจัยและคณะครูนักเรียนจากโรงเรียนเมืองป่านวิทยาได้ร่วมกันศึกษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน และรวบรวมข้อมูลรายได้จากการขายของป่าของคนในชุมชน เนื่องจากที่ผ่านชุมชนมีการจัดการป่าในลักษณะของงานเชิงพัฒนาค่อนข้างมาก แต่ยังคงขาดการศึกษารวบรวมข้อมูลทรัพยากรรวมถึงรายได้จากการขายของป่าของคนในชุมชน ในการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนนั้นดำเนินการทั้งหมด 2 ครั้ง โดยครั้งที่สองเป็นการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากครั้งแรกให้สมบูรณ์ครบถ้วน โดยมีรายละเอียดข้อมูลดังนี้

การสำรวจป่าครั้งที่ 1

จากการเดินสำรวจป่าครั้งแรก ทำให้นักเรียนได้ศึกษาเส้นทางเดินสำรวจ รู้จักพืชพันธุ์ที่มีอยู่ในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ พร้อมทั้งได้ประสบการณ์จากการเดินป่า หลายคนที่ไม่เคยเข้าป่าก็ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้วิถีของป่าในชุมชน ซึ่งการสำรวจครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ดังต่อไปนี้

- | | |
|-------------------------|---------------|
| - ข้อมูลพันธุ์ไม้ยืนต้น | จำนวน 63 ชนิด |
| - ข้อมูลไม้ผลกินได้ | จำนวน 18 ชนิด |
| - ข้อมูลสมุนไพร | จำนวน 7 ชนิด |
| - ข้อมูลสัตว์ป่า | จำนวน 24 ชนิด |

- ข้อมูลเห็ด

จำนวน 14 ชนิด

การสำรวจป่าครั้งที่ 2

ในการสำรวจป่าครั้งที่สอง มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ เยาวชนบ้านแพะ บ้านหลวง บ้านน้ำใจ ครูโรงเรียนเมืองพานวิทยา ทีมวิจัย และปราชญ์ชาวบ้านโดยใช้วิธีการแบ่งกลุ่มหมวดรับผิดชอบ คือ พืชพันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สมุนไพร และปราชญ์ชาวบ้านที่คอยแนะนำเยาวชนในการสำรวจป่า จากการสำรวจได้ข้อมูล คือ

- ข้อมูลสมุนไพรที่พบในป่าชุมชนมี 45 ชนิด
- ข้อมูลลำห้วยที่พบในป่าชุมชนบ้านน้ำใจมี 7 ลำห้วย
- ข้อมูลพืชผักกินได้ที่ป่าชุมชน จำนวน 30 ชนิด (ได้จากการระดมความคิดเห็น)

1.ข้อมูลไม้ยืนต้น

ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระบก	19	ตูมกาขาว	37	มะแก้ม	55	แสงใจ
2	กระเบา	20	นนทรี	38	มะขามป้อม	56	ต้นหนามแดง
3	ก่วม	21	ไม้หนอด	39	มะค่าโมง	57	หมีเหม็น
4	ก่อตาหมูหลวง	22	ไม้เนา	40	ต้นมะแฟน	58	ไม้หยาบ
5	กาสะลอง	23	บุญนาคร	41	มะไฟป่า	59	หวาย
6	ไม้กุก	24	ประดู่	42	มะเฌาแดง	60	ต้นเหนียดเตี้ย
7	ชะจาว	25	ไม้ป้วยแดง	43	มะหาด	61	ไม้เหว
8	คอแลน	26	ปอแดง	44	มาง	62	อ้อยช้าง
9	ต้นแค	27	ป้างัน	45	ยมหิน	63	ตีนนก
10	จิวป่า	28	ไม้เป้า	46	ยอป่า		
11	จิก	29	ไผ่บง	47	รกฟ้า		
12	ไม้โจค	30	ไผ่ไร่ล่อ	48	รัง		
13	ดอกหางนกยูง	31	พญาสัตบรรณ	49	เรียง		
14	แดง	32	พะยอม	50	ส้มป่อย		
15	ตะแบก	33	เพกา	51	ส้มเห็ด		
16	ตะลุมพุก	34	พะาะพาน	52	สมอภิก		
17	ติ้ว	35	มะกอก	53	ต้นสัก		
18	ไม้ตู่ม	36	มะเกี๋ยง	54	ลำไใหญ่		

2. ข้อมูลไม้ผลกินได้

ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระบก	10	ก่อตาหมู
2	มะเกี๋ยง	11	มะเฌาแดง
3	กาสะลอง	12	มะกอก
4	มะกล่ำต้น	13	มะไฟ
5	มะค่าโมง	14	มะขามป้อม
6	จ๊วป่า	15	นนทรี
7	คอแลน	16	หวาย
8	แค	17	มะแฟน
9	ไม้เก็ม		

3. ข้อมูลสมุนไพร

ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระชาย	15	มะกอก	29	รกฟ้า
2	กาบเครือขาว	16	มะเกี๋ยง	30	ลูกใต้ใบ
3	กระเบา	17	มะขามป้อม	31	ส้มป่อย
4	กลอย	18	มะแฟน	32	ส้มเสี้ยน
5	กาสะลอง	19	มะเฌาแดง	33	สมอภินก
6	ขมิ้นดำ	20	มะหาด	34	สัก
7	ชะจาว	21	ขางหมู	35	สาคร
8	ตีนนก	22	แค	36	สาบเสือ
9	ตูมกาขาว	23	จ๊วป่า	37	แสงใจ
10	บุญนาศ	24	ชายผ้าสีดา	38	หญ้าหนาม็ก
11	ประดู่	25	ดอกกระเจียว	39	หมีเหม็น
12	ผักปวยล่า	26	แดง	40	หวาย
13	พญาสัตบรรณ	27	ตะลุมพุก		
14	มะกล่ำต้น	28	ยอป่า		

4. ข้อมูลหน่อไม้

ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	ไธล	5	ฮวก
2	ไร่	6	หก
3	บง	7	ไม้ข้าวหลาม
4	ซาง	8	ไม้หอบ

5. ข้อมูลพืชผักกินได้

ที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระเจียว	14	ชะมวง
2	กระถิน	15	ชะอม
3	กูด	16	ดอกก้าน
4	ขจร	17	บอนเต่า
5	ขี้เหล็ก	18	ปลาบ
6	ชะพลู	19	ปวย
7	ผักหวานป่า	20	มะเเ
8	พ่อดำดีเมีย	21	ส้มป่อย
9	เพกา	22	สาบ
10	เพี้ยพาน	23	แล้ว
11	มะกอก	24	หนาม
12	มะเดื่อดิน	25	เห็ด
13	มะตูม		

6. ข้อมูลสัตว์ป่า

ที่	ชื่อสัตว์ป่า	ที่	ชื่อสัตว์ป่า	ที่	ชื่อสัตว์ป่า
1	กบ	11	ปลาช่อน	21	หอยขม
2	กระรอก	12	ปลานิล	22	อีเห็น
3	กิ้งก่า	13	ปลาสร้อยขาว	23	อีแร้ง
4	ไก่ป่า	14	ผีเสื้อ	24	งูเห่า
5	เขียด	15	มดดำ	25	งูเห่า
6	จิ้งจก	16	มดแดง	26	งูเห่า
7	จิ้งเหลน	17	แย้	27	งูสิงห์
8	ตัวงู	18	ลิงวอก		
9	ตะพาบน้ำ	19	แล่น		
10	ปู	20	หมูป่า		

7. ข้อมูลเห็ด

ที่	ชื่อเห็ด	ที่	ชื่อเห็ด
1	เห็ดกรวย	8	เห็ดตะไคร่
2	เห็ดกระด้าง	9	เห็ดตับเต่า
3	เห็ดขมิ้น	10	เห็ดเพาะ
4	เห็ดขอนขาว	11	เห็ดระโงก
5	เห็ดโคน	12	เห็ดหน้าม่วง
6	เห็ดจันทน์	13	เห็ดหาด
7	เห็ดแดง	14	เห็ดหนูหนู

8. ข้อมูลลำห้วย

ที่	ชื่อลำห้วย	ที่	ชื่อลำห้วย
1	ห้วยแม่ทรายคำ	5	ห้วยทรายขาว
2	ห้วยมีด	6	ห้วยกุด
3	ห้วยยาเขียว	7	ห้วยขม
4	ห้วยปลากั้ง		

● วิเคราะห์ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนบ้านน้ำใจอำเภอเมืองปาน

1. ประเภทพันธุ์ไม้ยืนต้น

ที่	ชื่อ	อดีต	สาเหตุ	ปัจจุบัน	สาเหตุ	ประโยชน์	ฤดูกาล
1	กระบก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	มีการตัดทำลาย	ทำสิ่งก่อสร้าง, ทำฟืน	ตลอดปี
2	ก่อตาหมู	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	มีการตัดทำลาย	-	ตลอดปี
3	กาสะลอง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการขยายพันธุ์	สมุนไพรแก้เมา สุรา	ตลอดปี
4	มะกอก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	มีการตัดทำลาย	ใช้เป็นอาหาร	ต.ค-ม.ค
5	ชะจาว	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ไม่มีการขยายพันธุ์	ใช้ไม้ทำเครื่องมือ ก่อสร้าง	ตลอดปี
6	คอแลน	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	มีการตัดทำลาย	สร้างบ้าน	ม.ค-พ.ค
7	ต้นแค	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการปลูกเพิ่ม	ใช้เป็นอาหาร	ตลอดปี
8	จิวป่า	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	มีการตัดทำลาย	ใช้ทำเครื่องมือ ก่อสร้าง	ตลอดปี
9	ไม้โจก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการขยายพันธุ์	ผลกินได้	พ.ค-มิ.ย
10	หางนกยูง	ไม่มี	ไม่ทราบสาเหตุ	มี	มีการนำมาปลูก	เป็นไม้ประดับ	ตลอดปี
11	ไม้แดง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการปลูกเพิ่ม	ใช้ในการสร้างบ้าน	ตลอดปี
12	ตะแบก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการปลูกเพิ่ม	ใช้เป็นฟืน	ตลอดปี
13	ไม้ติ้ว	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการขยายพันธุ์	ทำฟืน	ตลอดปี
14	นนทรี	มีมาก	ไม่มีการตัด	เพิ่มขึ้น	มีการขยายพันธุ์	เปลือก แก้ท้องร่วง	ตลอดปี
15	ไม้นอด	มีบ้าง	ขยายพันธุ์ยาก	มีบ้าง	ขยายพันธุ์ยาก	ผล ทานได้ โคนต้น มีเห็ด	ตลอดปี
16	ไม้เนา	มีมาก	ไม่มีการตัด	ลดลง	ตัดไปใช้ประโยชน์	สร้างบ้าน แปรรูป	ตลอดปี
17	ไม้ประดู่	มีมาก	ไม่มีการตัด	ลดลง	ตัดไปใช้ประโยชน์	สร้างบ้าน	ตลอดปี
18	ปอแดง	มีมาก	ไม่มีการตัด	มีมาก	ใช้ประโยชน์น้อย	ทำฟืน	ตลอดปี
19	ไม้เป่า	มีมาก	ไม่มีการตัด	มีมาก	ใช้ประโยชน์น้อย	ทำฟืน	ตลอดปี
20	ไม้บง	มีมาก	มีการขยายพันธุ์	มีมาก	ไม่มีการทำลาย	เป็นอาหาร ทำดอกจกसान	เม.ย.-ต.ค.
21	ไผ่ไร่ล่อ	มีเล็กน้อย	ขยายพันธุ์ช้า	ลดลง	ตายต้น	ทำดอกจกसान	ตลอดปี
22	พะยอม	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	ไม่มีข้อมูล	ตลอดปี
23	มะเกี๋ยง	มีน้อย	ขยายพันธุ์ยาก	เพิ่มขึ้น	ปลูกเพิ่ม	ผลกินได้	ตลอดปี

ที่	ชื่อ	อดีต	สาเหตุ	ปัจจุบัน	สาเหตุ	ประโยชน์	ฤดูกาล
24	พญาสัตบรรณ	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	มีการปลูกเพิ่ม	ไม่ประดับ เป็นอาหาร	ตลอดปี
25	เพกา	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ประโยชน์ใช้สอยมี น้อย	ฝัก กินได้	พ.ค.-พ.ย.
26	เพาะพาน	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ใช้สอยได้น้อย	-	ตลอดปี
27	มะขามป้อม	มีมาก	ไม่มีการตัด	มีน้อย	ถูกตัดไปใช้ ประโยชน์	ผลกินได้	ต.ค.-เม.ย.
28	มะค่า	มีมาก	ไม่มีการตัด	ลดลง	ถูกตัดไปใช้ ประโยชน์	แปรรูป สร้างบ้าน	ตลอดปี
29	มะแฟน	มีมาก	ไม่มีการตัด	ลดลง	ถูกตัดไปใช้ ประโยชน์	ผลกินได้	เม.ย.-ก.ย.
30	มะไฟ	มีมาก	ไม่มีการตัด	เพิ่มขึ้น	ปลูกเพิ่ม	ผลกินได้	มี.ค.-เม.ย.
31	มะเฒ่า	มีมาก	ไม่มีการตัด	มีมาก	ปลูกเพิ่ม	ทำอาหาร	ตลอดปี
32	ไม้หาด	มีน้อย	ขยายพันธุ์ยาก	เพิ่มขึ้น	ปลูกเพิ่ม	-	ตลอดปี
33	มะกิม	มีมาก	ขยายพันธุ์ยาก	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	แปรรูป สร้างบ้าน	ตลอดปี
34	มะยม	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	น้อยลง	ถูกตัดทำลาย	แปรรูป สร้างบ้าน	ตลอดปี
35	รกฟ้า	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	ทำฟืน สร้างบ้าน	ตลอดปี
36	ส้มป่อย	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	ฝัก ใช้ในพิธีกรรม ต่างๆ ยอด กินได้	ตลอดปี
37	ส้มเห็ด	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เท่าเดิม	ไม่มีการตัดทำลาย	แปรรูป สร้างบ้าน ใบ ใช้แทนใบเมี่ยง	ตลอดปี
38	สมอหิน	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เท่าเดิม	ไม่มีการตัดทำลาย	ทำเสาบ้าน	ตลอดปี
39	ไม้สัก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง มาก	ถูกตัดมาใช้ ประโยชน์	แปรรูป สร้างบ้าน	ตลอดปี
40	ไม้ผ้าน	มีบ้าง	ขยายพันธุ์ยาก	เท่าเดิม	ไม่มีการตัดทำลาย	ทำฟืน	ตลอดปี
41	แสลงใจ	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เท่าเดิม	ไม่มีการตัดทำลาย	ทำฟืน	ตลอดปี
42	หนามเต้ง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่มีการตัดทำลาย	ไม่ใช้สอย ทำฟืน	ตลอดปี
43	หมีเหม็น	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่มีการตัดทำลาย	ใบ ใช้สระผม เปลือก ใช้แก้บิด แก้ปวดเมื่อยตาม ร่างกาย	ตลอดปี
44	หวาย	ไม่มี	ขยายพันธุ์เอง ยาก	มีบ้าง	ปลูกเพิ่ม	จักสาน เป็นอาหาร	ตลอดปี
45	ไม้ยาบ	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัดทำลาย	ใช้ทำเชือก	ตลอดปี

ที่	ชื่อ	อดีต	สาเหตุ	ปัจจุบัน	สาเหตุ	ประโยชน์	ฤดูกาล
46	ต้นเนียดเต็บ	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัดทำลาย	ทำใส่บุหรี ลดความจน	ตลอดปี
47	ต้นเหว	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัดทำลาย	แปรรูป สร้างบ้าน	ตลอดปี
48	อ้อยช้าง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัดทำลาย	ทำไม้ค้ำต้นโพธิ์ เป็นไม้มงคล	ตลอดปี
49	ตีนนก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัดทำลาย	ทำไม้แบบ สร้าง บ้าน กินแก้วนใน	ตลอดปี

2. ประเภทพันธุ์ไม้ผลกินได้

ที่	ชื่อ	อดีต	สาเหตุ	ปัจจุบัน	สาเหตุ	ประโยชน์	ฤดูกาล
1	กระบก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	สร้างบ้าน เมล็ดกินได้ ขายเมล็ดสร้างรายได้ เป็น ยาถ่ายพยาธิ	ไม่มีข้อมูล
2	มะเกี๋ยง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ปลูกเพิ่ม	เป็นอาหารคน/สัตว์	ไม่มีข้อมูล
3	กาสะลอง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	ไม่ถูกตัด ทำลาย	เปลือก ต้มแก้ปวด ท้อง แก้เมาสุรา	ไม่มีข้อมูล
4	มะกล่ำต้น	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่มีการตัดทำ งาย	แก้บิด แก้ท้องร่วง สมานแผล บำรุงกำลัง	
5	มะค่าโมง	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	สร้างบ้าน กินเมล็ดอ่อน	ไม่มีข้อมูล
6	จ๊วป่า	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	ดอกกินได้ เปลือกใช้ แก้บิด รากใช้ขับ ปัสสาวะ	ไม่มีข้อมูล
7	คอแลน	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	เยื่อหุ้มเมล็ดกินได้ เป็นอาหารคน สัตว์	ไม่มีข้อมูล
8	ต้นแค	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัด ทำลาย	เปลือกนำมาต้มแก้ ท้องเสีย ดอก ทำอาหาร	ไม่มีข้อมูล
9	มะเฒ่า	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัด ทำลาย	ต้นและรากขับ ปัสสาวะ แก้ตกขาว	ไม่มีข้อมูล
10	มะกอก	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัด ทำลาย	ผล กินได้	ไม่มีข้อมูล
11	มะไฟ	มีน้อย	ขยายพันธุ์เอง ยาก	มีมาก	ปลูกเพิ่ม	ผลสุกกินได้ทั้งคนและ สัตว์	ไม่มีข้อมูล

ที่	ชื่อ	อดีต	สาเหตุ	ปัจจุบัน	สาเหตุ	ประโยชน์	ฤดูกาล
12	มะขามป้อม	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	ปลูกเพิ่ม	ขับเสมหะในคอ แก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ	ไม่มีข้อมูล
13	มะแฟน	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	ราก ต้มเป็นยาแก้พิษ ซาง เป็นยาถอนพิษ	ไม่มีข้อมูล
14	หวาย	ไม่มี	ไม่มีต้นพันธุ์	มีมาก	ปลูกเพิ่ม	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
15	ไม้เก็ม	มีน้อย	ขยายพันธุ์ยาก	มีน้อย	ถูกตัดทำลาย	ผลกินได้	ไม่มีข้อมูล
16	มะม่วงป่า	มีน้อย	ขยายพันธุ์ยาก	เพิ่มขึ้น	ปลูกเพิ่ม	ผลกินได้	ไม่มีข้อมูล
17	กระท้อน	ไม่มี	ไม่มีต้นพันธุ์	มีมาก	ปลูกเพิ่ม	ผลกินได้	ไม่มีข้อมูล

3. ประเภทพืชกินได้

ที่	ชื่อ	อดีต	สาเหตุ	ปัจจุบัน	สาเหตุ	ประโยชน์	ฤดูกาล
1	กระชาย	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เพิ่มขึ้น	ปลูกเพิ่ม	แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ประกอบอาหาร	ไม่มีข้อมูล
2	กระเบา	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัด ทำลาย	เนื้อผลกินได้ แก้โรคบิด แก้ปวดบวมตามข้อ	ไม่มีข้อมูล
3	กราวเครือ	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	มีมาก	ไม่ถูกตัด ทำลาย	บำรุงสมอง เสริมภูมิต้านทาน บำรุงโลหิต แก้โรคตาฟาง ทำให้ผมดำ	ไม่มีข้อมูล
4	กลอย	มีมาก	ขยายพันธุ์ง่าย	มีมาก	ขยายพันธุ์ง่าย	กินแทนข้าว แก้ไข้ หนอง	ไม่มีข้อมูล
5	ขมิ้นดำ	ไม่มี	ไม่มีพันธุ์	มีมาก	ปลูกเพิ่ม	เป็นยาถ่ายพยาธิ เป็น ยาบำรุงกำลัง	พ.ค.-ธ.ค.
6	ชะจาว	มี	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ขยายพันธุ์ยาก	แก้ปวดตามข้อ และร้อนของสุนัข	ไม่มีข้อมูล
7	ต้นแคป่า	มี	ป่าอุดมสมบูรณ์	ลดลง	ถูกตัดทำลาย	แก้ท้องร่วง	ไม่มีข้อมูล
8	ชายผ้าสีดำ	มีมาก	ป่าอุดมสมบูรณ์	เท่าเดิม	ไม่มีการ ทำลาย	เช็ดหน้า แก้ผื่นคัน	ไม่มีข้อมูล

จากการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติที่มีในป่าชุมชน แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ผลประโยชน์ของทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจของหมู่บ้านน้ำโจ้ว พบว่า รายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านน้ำโจ้วมาจากทรัพยากรในป่า โดยมีพืชที่สำคัญ เช่น

- ไม้ไร่ ไม้เบง ขายหน่อไม้ และลำ
- มะขามป้อม ขายผล
- กระบก ขายเมล็ด
- กระชาย ขายหัว
- มะกอก ขายผล
- สะบ้า ขายผล
- ส้มป่อย ขายฝัก
- ไม้รวก ขายหน่อไม้และ ลำ

** ส่วนเห็ดและสัตว์ที่มีในป่าชุมชน ใช้กินและขายบ้างภายในหมู่บ้านเท่านั้น

ที่	รายได้	ปี 2550	ปี 2551	ปี 2552
1	ขายหน่อไม้	122,300	141,321	262,895
2	ขายเห็ดหรือพืชต่าง ๆ	-	5,400	8,400
3	ขายสัตว์ทุกชนิด	-	34,100	52,000
4	ขายด้ามไม้กวาด	-	-	63,000
5	ขายตอก	-	-	42,000
รวมทั้งสิ้น		122,300	180,821	428,295



4.2 การจัดการป่าชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

4.2.1 พัฒนาการจัดการป่าชุมชน

ทีมวิจัยและตัวแทนชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านได้ร่วมกันถอดบทเรียนกระบวนการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา



● พัฒนาการจัดการป่าบ้านน้ำโจ้

ปี พ.ศ. 2504 มีการสัมปทานป่าครั้งแรก โดยกลุ่มนายทุน เป้าหมายของการสัมปทานป่าครั้งนั้นคือ การตัดไม้สัก

ปี พ.ศ. 2516 มีการสัมปทานป่า ครั้งที่ 2 โดยกลุ่มนายทุนชุดเดิม เป้าหมายของการสัมปทาน ครั้งนี้คือ ไม้เนื้อแข็ง เพื่อนำไปทำพื้นใช้ในโรงบ่มใบยา พอไม้ใหญ่หมดป่า มีไม้พันธุ์ใหม่ขึ้นมาแทน แต่ขนาดไม้ยังเล็กอยู่ ทำให้เป้าหมายของการตัดไม้เปลี่ยนมาเป็นไม้รวก ไม้ซาง (ไม้เฝ) แทน การตัดไม้ทำลายป่าในอดีตที่ผ่านมา นั้น ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ไม่สามารถที่จะจัดการหรือห้ามปรามได้ เพราะกลัวอิทธิพลมืดจากนายทุน พอป่าไม้ถูกทำลายไปมากและชาวบ้านบางส่วนเห็นพื้นที่ป่าโล่งกว้าง มีต้นไม้เล็กจึงเข้าถางจับจองเป็นพื้นที่ทำกินของตนเอง ซึ่งชาวบ้านที่จับจองพื้นที่นั้นไม่ใช่คนในหมู่บ้านน้ำโจ้ ภายหลังบริเวณป่าเริ่มมีต้นไม้เบาบางทรัพยากรธรรมชาติลดลง ทำให้ชาวบ้านบ้านน้ำโจ้เริ่มมีความคิดที่จะอนุรักษ์ พื้นที่ป่าให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม จึงร่วมมือกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าโดยเริ่มต้นบริเวณป่าจำนวน 200 ไร่ โดยการห้ามไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณเขตป่าอนุรักษ์ หากฝ่าฝืนจะถูกปรับเป็นเงิน 2,000 บาท ต่อไม้ 1 ต้น ภายหลังชุมชนบ้าน น้ำโจ้ได้ขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็น 500 ไร่

ในอดีต พื้นที่ป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำโจ้ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน โดยบ้านน้ำโจ้และบ้านหลวงเมืองปานรวมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 บ้านน้ำโจ้ได้แยกหมู่บ้านออกจากบ้านหลวงเมืองปาน ทำให้พื้นที่ป่าชุมชนเป็นเขตของบ้านน้ำโจ้ แต่บ้านหลวงเมืองปานก็ร่วมจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนกับบ้านน้ำ

ใจมาโดยตลอด ซึ่งบ้านน้ำโจ้ได้แบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบและอนุรักษ์เป็นป่าชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2542 ส่วนบ้านแพะได้แยกเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกจากบริเวณป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ตามแนวเขตที่ตกลงร่วมกัน ในปี พ.ศ. 2544 ได้ประกาศเป็นป่าชุมชน จากกรมป่าไม้ เป็นพื้นที่ป่า 500 ไร่ ต่อมาชาวบ้านได้ขยายพื้นที่อนุรักษ์เป็น 1,000 ไร่เมื่อปี พ.ศ. 2552 และมีแนวโน้มจะมีการขยายเขตพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มขึ้นอีก

● พัฒนาการบ้านหลวงเมืองปาน

เริ่มแรก ป่าบ้านน้ำโจ้ หมู่ 3 ตำบลเมืองปาน เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะเป็นเหมือนป่าดงดิบ มีความชื้นสูง ก่อนปี พ.ศ.2516 ป่าไม้เริ่มถูกทำลายลงไป สาเหตุเพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จึงมีการตัดไม้มาเพื่อสร้างบ้านเรือน และอีกสาเหตุหนึ่ง เพราะไม่มีการตั้งกฎกติกาในการดูแลป่า

ปี พ.ศ. 2516 มีการสร้างโรงพยาบาลที่บ้านสบลิ้น จึงมีการรุกรานพื้นที่ป่าไม้เพื่อนำไปเป็นเชื้อเพลิงในการต้มใบยา ป่าไม้จึงเสื่อมโทรมและลดลงเรื่อยๆ เมื่อป่าลดลงก็มีบุคคลที่ตระหนักและพยายามอนุรักษ์ป่า คือ ครูลัย และครูอยู่ พานธงรักษ์ ซึ่งคอยต่อต้านการรุกรานพื้นที่ป่า จนถูกฟ้องร้องถึงแก่ชีวิต หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น ชาวบ้านต่างก็เกรงกลัวอิทธิพลของผู้บุกรุกป่า จนในที่สุด ป่าก็กลายเป็นพื้นที่โล่ง ชาวบ้านจึงเข้ามาจับจองเป็นพื้นที่ทำกิน ทำให้บริเวณพื้นที่ป่าเหลือน้อย เกิดไฟป่า เกิดความแห้งแล้งตามมา จนปี พ.ศ. 2541 ผู้ใหญ่สมศักดิ์ ตั้งตรง ผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้น ได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าจึงเป็นกนนำพาชาวบ้านออกไปสำรวจพื้นที่ป่าที่ยังคงมีเหลืออยู่ และได้กำหนดเขตพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกิน โดยตั้งเป็นเขตห้ามตัดไม้ สร้างแนวกันไฟ และแบ่งพื้นที่ให้ชาวบ้านได้ทำมาหากิน ชาวบ้านต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ควรช่วยกันอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่โดยนำผ้าเหลืองมาพันรอบต้นไม้ใหญ่ เพื่อไม่ให้ถูกทำลาย และตั้งกฎกติกาสำหรับผู้ที่ตัดไม้ทำลายป่า โดยปรับต้นละ 500 บาท พร้อมทั้งให้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะ ยกเว้นแต่ไม้ไผ่เท่านั้นที่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ได้ หลังจากนั้นเป็นต้นมา เมื่อได้มีการดูแลอย่างต่อเนื่อง ป่าก็เริ่มคืนสภาพและมีพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงได้จดทะเบียนเป็นป่าชุมชน มีพื้นที่เริ่มแรกประมาณ 400 ไร่ และได้ช่วยกันดูแลสืบต่อมา

● พัฒนาการจัดการป่าบ้านแพะ

พื้นที่ป่าสาธารณะของบ้านแพะ หมู่ 4 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง คือบริเวณป่าช้า ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 15 ไร่ สมัยก่อนป่าช้านี้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน บ้านดัว และบ้านทุ่งโป่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 ทุกหมู่บ้านมีการจับจองพื้นที่ป่าช้าประจำหมู่บ้านใหม่ ทำให้ป่าช้านี้ตกเป็นของบ้านแพะเพียงหมู่บ้านเดียว บ้านแพะจึงเริ่มบริหารจัดการบริเวณป่าช้า โดยการเริ่มต้นของพ่อกำนัน

กังวาน พรเสน่ห์ ที่ตั้งกฎห้ามตัดไม้ในบริเวณป่าช้า หากฝ่าฝืนปรับต้นไม้ต้นเล็ก ต้นละ 500 บาท ต้นไม้ต้นใหญ่ ต้นละ 1,500 บาท และมีการจัดทำอาณาเขตของป่าช้าอย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังมีการอนุรักษ์ พัฒนาบริเวณป่าช้าประจำปีอยู่ตลอดในวันสำคัญต่างๆ และยังทำแนวกันไฟป้องกันไฟป่าประจำปี

นอกจากพื้นที่สาธารณะบริเวณป่าช้าแล้ว ชุมชนบ้านแพะยังใช้ประโยชน์จากป่าไม้ผืนป่ารวม 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน และบ้านน้ำใจ ในบริเวณป่าชุมชน โดยได้ใช้กฎระเบียบการใช้ป่าร่วมกันทั้ง 3 หมู่บ้าน

ต่อมา ปี พ.ศ. 2551 ได้มีการแบ่งเขตแดนป่าชุมชนให้เป็นเขตรับผิดชอบของบ้านแพะ บ้านน้ำใจ และบ้านหลวงเมืองปาน โดยเขตแดนของบ้านแพะเริ่มตั้งแต่บริเวณห้วยสักเป็นต้นไป มีเนื้อที่อนุรักษ์ประมาณ 200 ไร่ หลังจากที่มีการแบ่งเขตแดนแล้ว ในปีพ.ศ. 2551 นั้นบ้านแพะ ยังไม่ได้มีการอนุรักษ์ป่า แต่มีแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าในเขตรับผิดชอบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นไป

● กฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนร่วมกัน

พื้นฐานการจัดการป่าชุมชนของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ได้แก่ บ้านน้ำใจ มีการจัดการป่าชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรในเขตป่าชุมชนอยู่บ้าง บ้านแพะมีพื้นที่ป่าชุมชน แต่ขาดการจัดการ และบ้านหลวงเมืองปาน ไม่มีพื้นที่ป่าชุมชนแต่ได้ร่วมจัดการป่าชุมชนกับบ้านน้ำใจมาโดยตลอด แต่จากการดำเนินงานในกิจกรรมที่ 1 และ 2 รวมทั้งนำแนวการปฏิบัติเดิมที่เคยมีมาทบทวนการจัดการป่าชุมชนร่วมกันโดยตัวแทนของทั้ง 3 ชุมชน ได้ข้อสรุป ดังนี้

กฎระเบียบ

- 1) ห้ามมิให้นำไม้ไปขาย แต่สามารถเก็บหาไปใช้เป็นเชื้อเพลิงได้
- 2) ห้ามมิให้ตัดไม้ยืนต้นในบริเวณป่าชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ป่าฟื้นคืนสู่สภาพในกรณีที่ต้องตัดต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน
- 3) ห้ามคนต่างหมู่บ้าน ต่างตำบล เข้ามาตัดไม้ ไม้ซาง บริเวณป่ากวนหน่อไม้ และเห็ดสามารถเก็บได้
- 4) การใช้ไม้ในบริเวณป่าชุมชน
 - ไม้ซางไม่เกินครอบครัวละ 20 เล่ม/ปี
 - ไม้บง ไม่เกิน 50 เล่ม / ปี
 - ไม้ไผ่ไร่ 100 เล่ม / ปี
- 5) ห้ามจุดไฟเผาป่า
- 6) ห้ามตัดหรือถากเปลือกไม้ หรือทำการอื่น ๆ ที่จะเป็นสาเหตุให้ต้นไม้ตาย

- 7) ห้ามเผาถ่านและทำไม้ฟันจากป่าชุมชน
- 8) ห้ามล่าหรือฆ่าสัตว์ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนโดยเด็ดขาด
- 9) ห้ามบุกรุกแผ้วถาง หรือทำการเกษตรในเขตพื้นที่ป่าชุมชนโดยเด็ดขาด
- 10) ทุกระเบียบทุกข้อสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ ในกรณีที่คณะกรรมการมีมติ 1 ใน 2 ของที่ประชุมเป็นเห็นสมควรเปลี่ยนแปลงแก้ไข

การลงโทษ กรณีฝ่าฝืนกฎระเบียบ

- 1) ผู้กระทำความผิดโดยการตัดไม้ให้ลงโทษ ดังนี้
 ต้นละ 2,000 บาท และยึดของกลางเป็นของส่วนรวม กระทำผิดครั้งที่สองให้ปรับเหมือนครั้งแรก
 ยึดของกลางและนำส่งที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 2) บุคคลภายนอกที่เข้ามาตัดไม้ให้ปรับครั้งละไม่เกิน 2,000 บาทพร้อมยึดของกลาง
- 3) บุคคลที่ตัดไม้ไม่เกินกำหนดไว้ให้ปรับครั้งละ 10 บาท
- 4) บุคคลที่เผาป่าโดยเจตนาให้ปรับครั้งละ 2,000 บาท
- 5) ในกรณีที่คณะกรรมการป่าชุมชนกระทำความผิดกฎระเบียบเอง ให้ลงโทษขั้นเด็ดขาดโดย
 ให้ลงโทษ 2 เท่า ของบทลงโทษเดิม

แนวทางการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา ได้แก่ พิธีบวชป่า สืบชะตาป่า คีนก้วยไม้สู่ป่า ปลุกป่า ซึ่งบ้านน้ำโจ้ โดยจัดขึ้นในบริเวณเขตป่าอนุรักษ์ของบ้านน้ำโจ้ ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี โดยผู้รับผิดชอบจัดงานหลักคือ บ้านน้ำโจ้ และมีชาวบ้านในชุมชนบ้านแพะ บ้านหลวงเมืองป่าน นักเรียนและชาวบ้านในเขตชุมชนใกล้เคียงเข้าร่วมกิจกรรม

4.2.2 สถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชน

พื้นที่ป่าชุมชนอยู่ในบริเวณการดูแลของบ้านน้ำใจ ในขณะที่บ้านหลวงเมืองปานไม่เคยมีป่าสาธารณะของหมู่บ้านมาก่อน เนื่องจากเขตแดนของหมู่บ้านทุกด้านไม่ได้อยู่ติดป่า พอทราบที่บ้าน น้ำใจจะแบ่งเขตพื้นที่ป่าให้แก่หมู่บ้าน ทุกคนก็เห็นด้วยกับการทำโครงการ และยอมรับในกฎระเบียบต่าง ๆ ของการใช้ป่า และเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัยกับทีมวิจัย แต่ในเวทีครั้งนี้ยังไม่ได้มีการแบ่งเขตแดนป่าชุมชนให้กับบ้านหลวงเมืองปาน

ในส่วนของบ้านแพะ ซึ่งมีเขตพื้นที่ติดต่อกับป่าชุมชนบ้านน้ำใจ เดิมเขตแดนในป่าชุมชนของบ้านแพะมีการโยกย้าย เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ได้มีการกำหนดเขตแดนในป่าชุมชนให้กับบ้านแพะและบ้านน้ำใจอย่างชัดเจน ชาวบ้านมีการถกเถียงกันบางส่วนก็เข้าใจว่าได้เขตแดนป่าในการทำมาหากินน้อยเกินไป บางส่วนก็คิดว่าได้เขตพื้นที่รับผิดชอบในการดูแล พื้นที่พูกว้างเกินไป ทำให้มีปัญหาในการดูแลพื้นที่ป่าและความไม่เข้าใจระหว่างหมู่บ้าน

ปัญหาการจัดการไฟป่า ก็เป็นอีกปัญหาที่ยังมีเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ จากการที่แนวเขตตะวันตกมีพื้นที่ไฟไหม้ป่าชุมชนเพิ่มขึ้นนั้น ได้มีการวิเคราะห์สาเหตุร่วมกัน พบว่าสาเหตุที่ไฟไหม้ป่าชุมชนมาจากกลุ่มคนภายนอก โดยมีลำดับความสำคัญ ดังนี้

- อันดับที่ 1 กลุ่มคนล่าสัตว์ หาของป่า
- อันดับที่ 2 กลุ่มคนตัดไม้
- อันดับที่ 3 กลุ่มคนสัญจรผ่านป่าชุมชนที่มีความประมาท
- อันดับที่ 4 กลุ่มคนเผาถ่าน
- อันดับที่ 5 กลุ่มคนที่กลั่นแกล้งนักวิจัย
- อันดับที่ 6 กลุ่มคนที่เผาพื้นที่การเกษตร

การวิเคราะห์เกี่ยวกับคนภายนอกที่อาจเป็นสาเหตุการเกิดไฟป่า ได้ผลดังนี้

ที่	กลุ่มคน	จำนวนหลังคาเรือน			รวม
		บ้านน้ำใจ	บ้านแพะ	บ้านหลวงเมืองปาน	
1	คนล่าสัตว์,หาของป่า	5	20	15	40
2	คนตัดไม้ (ชุมชนอื่นเป็นส่วนใหญ่)	0	8	0	8
3	คนเผาถ่าน	10	5	10	25
รวม		15	33	25	

จากตาราง พบว่าสาเหตุที่ไฟไหม้ป่าชุมชน อันดับ 1 คือ กลุ่มคนที่ล่าสัตว์/หาของป่านั้น มาจาก 3 หมู่บ้านรวมกัน 40 หลังคา

เหตุผลที่คนใน 3 หมู่บ้านต้องล่าสัตว์/หาของป่า คือ เป็นความเคยชินจากวิถีชีวิต เป็นอาชีพเพื่อเสริมรายได้ เป็นงานอดิเรก และเป็นกลุ่มคนที่ว่างงาน เหตุผลสำคัญของการล่าสัตว์/หาของป่า แล้วก่อให้เกิดไฟไหม้ป่าชุมชนนั้นมาจาก ความไม่เข้าใจ/และการขาดความรู้ที่ถูกต้อง จึงร่วมกันวิเคราะห์แนวทางแก้ไขเพื่อป้องกันปัญหาไฟไหม้ป่าในปีต่อไป โดยเรียงลำดับตามความเป็นไปได้ ดังนี้

อันดับ 1 สร้างความเข้าใจ โดยการดึงคนเข้าร่วมวิจัยให้มากกว่าเดิม

อันดับ 2 จัดอบรม/สัมมนาให้ความรู้

อันดับ 3 หาอาชีพทดแทนการล่าสัตว์/หาของป่า ให้ชาวบ้าน

จุดอ่อนของการทำงาน คือ

1. มีการคิดวางแผนการทำงานล่าช้าเกินไป
2. ป่าชุมชนมีสภาพความแห้งแล้งมากกว่าเดิม
3. ขาดความร่วมมือกันอย่างจริงจัง
4. การสื่อสารประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง
5. มีอุปกรณ์ดับไฟไม่เพียงพอ

● ความขัดแย้งระหว่างชุมชนจากการใช้ประโยชน์จากป่า

ความขัดแย้งระหว่างชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน ในระหว่างการดำเนินโครงการระยะที่ 1 มีอยู่บ้างเล็กน้อย เช่น มีการทะเลาะเบาะแว้ง มีปากเสียง ถกเถียงกันระหว่างบ้านแพะ กับบ้านน้ำใจ มีชาวบ้าน บ้านแพะเข้ามาหาของป่าในเขตป่าชุมชนบ้านน้ำใจมากเกินไป ไม่มีความเกรงใจ และไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของการใช้ป่า มีการบุกรุกเข้ามาทำลายพืชพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านน้ำใจปลูกไว้ในเขตป่าอนุรักษ์ และมีการกลั่นแกล้งให้ชาวบ้านบ้านน้ำใจเกิดความเดือดร้อนให้มีการซ่อมบำรุงป่าอีกครั้ง

ได้มีการพุดจาดักเตือนชี้แจงจากชาวบ้าน บ้านน้ำใจ แต่ก็ไม่ได้มีการรับฟัง ยังคงมีการเข้ามาหาของป่า ในเขตบ้านน้ำใจอยู่เสมอ เช่น เห็ด หน่อไม้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการหาไปขายมากกว่าหาไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ซึ่งจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อให้ชาวบ้านบ้านน้ำใจ เกิดความหนักใจ ลำบากใจในการพุดคุยหรือไปมาหาสู่กับชาวบ้านข้างเคียง เพราะคิดว่าเป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง และมีแนวโน้มว่าจะไม่ได้รับความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากชุมชนอื่น ส่วนบ้านแพะก็ส่งผลกระทบต่อให้ต้องตื่นนอนในการหาของป่ามากขึ้นเพราะถูกขัดขวาง

เส้นทางในป่าที่เคยทำมาหากิน และต้องระมัดระวังตัวในการเข้าป่ามากขึ้น เพราะเกรงผลของความขัดแย้งจากบ้านน้ำโจ้

ส่วนบ้านหลวงเมืองปานไม่ได้เกิดความขัดแย้งกับบ้านแพะและบ้านน้ำโจ้ เนื่องจากชาวบ้านบ้านหลวงเมืองปาน หาของป่าและใช้ประโยชน์จากป่าในเขตป่าของตนเอง ไม่ล่วงล้ำในเขตป่าของชุมชนอื่น สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ชาวบ้าน บ้านหลวงเมืองปานได้รับประโยชน์จากการแบ่งพื้นที่ป่ามากกว่าเดิม เพราะมีป่าสาธารณะของหมู่บ้านจากเดิมที่ไม่เคยมี จึงได้รับผลประโยชน์ทางบวก ส่วนบ้านแพะกลับรู้สึกว่ามี การจำกัดพื้นที่ทำกินให้น้อยลงหลังจากการแบ่งเขตพื้นที่ เนื่องจากเขตป่าที่เป็นของบ้านน้ำโจ้มีความอุดมสมบูรณ์และมีทรัพยากรในป่าหลากหลายกว่า และเคยเป็นพื้นที่ที่บ้านแพะ เคยเข้าไปหาประโยชน์อยู่ก่อน จึงทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจ และอีกสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้ง คือ เกิดจากการสื่อสารที่ผิดพลาด ขยายความไม่ตรงกับข้อเท็จจริงขาดการอธิบายหรือชี้แจงให้ชัดเจน ผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิด มองลักษณะของโครงการในแง่ลบ กลัวเสียผลประโยชน์จึงเริ่มเกิดความแตกแยกระหว่างหมู่บ้าน

4.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า

● การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ

การศึกษาดูงาน จัดขึ้นเพื่อศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยได้เลือกตัวอย่างชุมชนจากบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งนอกจากที่มนักวิจัยแล้วยังมีตัวแทนชุมชนจากทั้ง 3 หมู่บ้าน ตัวแทนชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านสบป่าน และบ้านน้ำจ้ำและกลุ่มเยาวชน พร้อมครูที่ปรึกษาชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา เข้าร่วมศึกษาดูงานด้วย



จากการศึกษาดูงานโดยวิธีการแบ่งกลุ่มเรียนรู้ พบว่าวิธีการจัดการเริ่มต้นจากการจัดการชุมชน โดยมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อเช็คน้สินทั้งหมดของหมู่บ้านแล้วมองหาวิธีการแก้ไข โดยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การจัดทำกลุ่มผลิตสินค้า เพื่อผลิตของไว้ใช้เอง การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้อื่นแล้วนำมาปรับเป็นกฎระเบียบ หลักเกณฑ์ของหมู่บ้านรวมไปถึงมีการวางแผนการทำงานเพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

โดยได้มีการจัดการดูแลป่า สืบชะตาป่า บวชป่า เลี้ยงผีป่า จนมองเห็นว่าของป่าหรือผลิตภัณฑ์จากป่ามีเพิ่มมากขึ้นสามารถนำมาขยายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนได้เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้นจึงเริ่มต้นจัดการป่าอย่างจริงจัง โดยมีการตั้งกฎระเบียบป่าแบ่งโซนในการใช้และอนุรักษ์ป่า สร้างฝายชะลอน้ำ และดูแลรักษาป่าจากไฟป่าโดยเริ่มต้นจากชาวบ้านที่เสียสละที่สนใจดูแลป่าช่วยกันทำแนวกันไฟและดับไฟป่า จนในปัจจุบันจึงเริ่มมีกลุ่มอาสาสมัครดับไฟป่า ป่าชุมชนบ้านสามขาจึงมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นเรื่อยๆ และกลุ่มนักวิจัยป่าชุมชนบ้านสามขา ก็ได้ดำเนินการหาทุนเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาป่าชุมชนและใช้ในกิจกรรมต่างๆ โดยเริ่มจากการหาทุนจัดผ้าป่าเวียนกันไปในแต่ละหมู่บ้าน เงินทุนสนับสนุนอีกทางหนึ่งที่เป็นผลพลอยได้จากการอนุรักษ์ป่าก็คือ การได้รับและสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ที่ให้ความสนใจส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ



จากการหาแนวทางการจัดการป่าร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้ข้อสรุปว่า

1. หาอาสาสมัครในการป้องกันไฟป่าร่วมกัน หมู่บ้านละ 5 คน
2. จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกันในโอกาสต่างๆ เช่น ในพิธีบวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ
3. ทำความเข้าใจ สร้างความตระหนักให้แก่ชาวบ้านของแต่ละชุมชน ในการใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าอย่างคุ้มค่าและอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า โดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากป่าโดยตรง และจากการทดลองดำเนินงานหาอาสาสมัครในการป้องกันไฟป่าร่วมกัน หมู่บ้านละ 5 คนนั้น ผลการจัดการไฟป่าในปี 2552 มีดังนี้

- แนวเขตตะวันตกของป่าชุมชน มีไฟไหม้น้อยกว่าปีที่แล้วไป 20% (ข้อมูลจากกรมป่าไม้) โดยในปี 2551 มีการดับไฟในเขตตะวันตกไป 17 ครั้ง ในปี 2552 ดับไฟ 12 ครั้ง และมีพื้นที่ความเสียหายน้อยลงไม่กว้างมากเหมือนปีก่อน คือ ปี 2551 มีพื้นที่ความเสียหาย 70% ของพื้นที่ทั้งหมด ปี 2552 มีพื้นที่ความเสียหาย 60% ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ความเสียหายลดลง 10%
- แนวเขตตะวันตก มีไฟไหม้เพิ่มขึ้น 60% จากปีก่อน โดยปี 2551 มีไฟไหม้ 20% ของพื้นที่ทั้งหมด และปี 2552 มีไฟไหม้ 80% ของพื้นที่ทั้งหมด

แต่หลังจากที่มิจัย ได้ไปศึกษาดูงานที่บ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง แล้วนำความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ ปรากฏว่าได้แนวทางการจัดการป่าชุมชนร่วมกันใหม่ 7 กิจกรรม ดังนี้

1. จัดตั้งอาสาสมัครไฟป่าหมู่บ้านละ 5 คน
2. ร่วมกันดับไฟป่า
3. จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกัน
4. ร่วมกันแบ่งเขตป่าชุมชน แต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจน
5. ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน

6. ทำฝายชะลอน้ำโดยทำร่วมกันและแยกกันทำในป่าชุมชนของตนเอง
7. ปลูกไม้ไผ่ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง



● จัดตั้งอาสาสมัครดับไฟป่าและร่วมกันดับไฟป่า

ในปี 2552 ภาพรวมของไฟไหม้ป่าชุมชนทั้งหมดคือ ไหม้ 80% และมีการร่วมมือกันดับไฟป่าดังนี้ ไฟไหม้ป่าชุมชนในปี 2552 จำนวน 14 ครั้ง

บ้านแพะเข้าร่วมดับไฟ จำนวน 2 ครั้ง

บ้านหลวงเมืองปานเข้าร่วมดับไฟ จำนวน 5 ครั้ง

บ้านน้ำใจเข้าร่วมดับไฟ จำนวน 14 ครั้ง

สาเหตุที่บ้านแพะเข้าร่วมดับไฟไม่ครบทุกครั้งเนื่องจากชาวบ้านไม่มีเวลา เนื่องจากประกอบอาชีพ (หักข้าวโพด) และติดธุระอื่น ส่วนบ้านหลวงเมืองปานไม่ไปเพราะ บ้านน้ำใจไม่ได้ประสานงาน เนื่องจากเห็นว่าไฟไหม้ไม่รุนแรง และเมื่อวิเคราะห์ร่วมกัน พบว่า สาเหตุที่บ้านแพะและบ้านหลวงเมืองปานเข้าร่วมดับไฟไม่ครบทุกครั้งเนื่องจาก

1. การประชาสัมพันธ์และการสื่อสารไม่ทั่วถึง
2. เกิดความไม่เข้าใจหรือเข้าใจไม่ตรงกัน
3. ขาดผู้นำที่จริงจังในการดับไฟป่า
4. อาสาสมัครดับไฟป่าไม่มีความเข้มแข็ง
5. ขาดเวทีแลกเปลี่ยนที่เข้มแข็งและกว้างขวาง

เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมาพื้นที่ที่ถูกไฟไหม้เพิ่มขึ้น หลังจากทีมวิจัยและกลุ่มอาสาสมัครดับไฟป่าวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน พบว่าจุดอ่อนของการทำงาน คือ

- มีการคิดวางแผนการทำงานล่าช้าเกินไป
- ป่าชุมชนมีสภาพความแห้งแล้งมากกว่าเดิม
- ขาดความร่วมมือกันอย่างจริงจัง
- การสื่อสารประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง
- มีอุปกรณ์ดับไฟไม่เพียงพอ

แนวทางในการแก้ไขจุดอ่อน คือ

1. วางแผนการทำงานให้เร็วขึ้น คือ เริ่มจัดตั้งที่ปรึกษาหรือแต่งตั้งกรรมการในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ทำแนวกั้นไฟต้นเดือนมีนาคม โดยทำแนวกั้นไฟ 2 ชั้นเหมือนบ้านน้ำใจ
 2. ต้องมีการสรุปทบทวนเดิม
 3. ปัญหาความแข็งแรงของป่า ต้องแก้ไขโดยสร้างความเข้าใจ ความสามัคคี ความพร้อมให้กับชาวบ้าน ให้ผู้นำเขาจริงเอาจริงเรื่องแก้ไขปัญหานี้ให้มากกว่าเดิม สร้างความเข้มแข็งให้แก่กรรมการ เพื่อลดความแข็งแรง และลดปัญหาไฟไหม้มาก
 4. ความร่วมมือ การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์นั้น จากเวทีของชาวบ้านที่ผ่านมา พบว่า ชาวบ้านเข้าร่วมเวทีน้อย สื่อสารไม่ชัดเจนจึงเกิดความไม่เข้าใจ และไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ดังนั้นต้องแก้ไขการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจนมากขึ้น
 5. ปัญหาอุปกรณ์น้อย ที่ผ่านมาก็คือจะมีการเก็บอุปกรณ์ไว้ที่บ้านน้ำใจเท่านั้น แต่หมู่บ้านอื่นไม่มี ดังนั้นเวลาที่ไฟไหม้ต้องมาเอาอุปกรณ์ที่บ้านน้ำใจหรือใช้กิ่งไม้ดับไฟ แต่เมื่อวิเคราะห์ร่วมกัน พบว่าทุกหมู่บ้านจะได้รับอุปกรณ์ดับเพลิงจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนอยู่แล้ว แต่ไม่รู้ว่าจะแต่ละหมู่บ้านเก็บไว้ที่ใด ให้กลับไปติดตามเพื่อใช้ในปีต่อไป
- แต่ถึงแม้ว่าการดับไฟป่าจะได้ผลน้อยกว่าปีก่อน ทั้งที่มีการร่วมมือกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน แต่ทีมวิจัยและกลุ่มอาสาดับไฟป่าและชาวบ้านก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้
1. เกิดเครือข่ายดับไฟป่าร่วมกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน
 2. คนใน 3 หมู่บ้านเริ่มมีความเข้าใจกันมากขึ้น
 3. เห็นความแตกต่างในการทำงานของทั้ง 3 หมู่บ้าน
 4. ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนสรุปทบทวนร่วมกัน



- **จัดผ้าป่าชุมชนระดมกองทุนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน**

จากการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมผ้าป่าชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้านในแต่ละปี พบว่าสมาชิกชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านเห็นร่วมกันที่จะจัดกิจกรรมผ้าป่าชุมชนร่วมกันปีละหนึ่งแห่ง โดยเครือข่ายในการจัดผ้าป่าชุมชนร่วมกันนี้ได้มีป่าชุมชนบ้านสบป่านเข้าร่วมด้วย และในปี 2553 นี้ได้เริ่มจัดผ้าป่าชุมชนที่บ้านสบป่าน และจะมีการเวียนกับภายใน 4 หมู่บ้านนี้ในปีต่อไป ซึ่งกิจกรรมหลักที่จัดคือการบวชป่าหรือสืบชะตาป่า และมีการตั้งกองผ้าป่าป่าชุมชนร่วมด้วยเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้ร่วมกันทำบุญและมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน นอกจากนั้นกิจกรรมอื่น ๆ ภายในงานสืบชะตาป่าแต่ละชุมชนสามารถจัดขึ้นเพิ่เติมได้ เช่น การปลูกป่า การสร้างฝายชะลอน้ำ การคืนกล้วยไม้สู่ป่า ฯลฯ



- **กำหนดแบ่งเขตป่าชุมชนแต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจน**

การแบ่งเขตป่าชุมชน ประสบกับปัญหาตั้งแต่เริ่มต้น คือ ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน โดยชาวบ้านมองว่า เขตป่าชุมชนของบ้านน้ำใจมีไฟไหม้ป่ากว้าง ทางเข้าป่าสะดวกสบายไม่ลำบาก ส่วนบ้านแพะหากแบ่งเขตแล้วจะได้เขตที่มีไฟไหม้ป่าทางเข้าลำบาก ส่วนบ้านหลวงเมืองปาน ไม่มีปัญหาใด ชาวบ้านพึงพอใจเขตป่าชุมชนที่บ้านน้ำใจแบ่งให้ เนื่องจากเดิมก่อนหน้านั้นบ้านหลวงเมืองปานไม่มีป่ามาก่อน โดยแนวเขตคร่าว ๆ จะมีการแบ่งป่าชุมชน คือ

บ้านน้ำใจ จบที่ถนนขึ้นดอยพระบาท

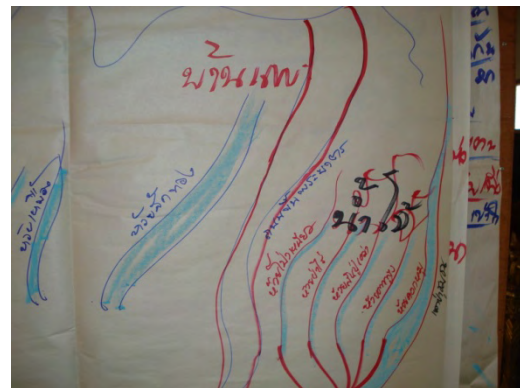
บ้านหลวงเมืองปาน จบที่ห้วยโป่ง

บ้านแพะ จบที่ห้วยป่าสัก

ส่วนแนวเขตที่ต่อกับบ้านแพะเป็นต้นไป คือ เขตป่าชุมชนบ้านสบป่าน

ในการไปแบ่งเขตแดนป่าชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้าน จะมีตัวแทนผู้นำหมู่บ้าน ทีมวิจัย และชาวบ้าน จากทั้ง 3 หมู่บ้านเข้าร่วมทุกครั้ง

สาเหตุที่กิจกรรมการแบ่งเขตป่าชุมชนล่าช้า ไม่เป็นผลสำเร็จเนื่องจาก ชาวบ้านใน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านแพะและบ้านน้ำใจ เกิดความขัดแย้งเรื่องการแย่งทรัพยากรในป่าชุมชน ซึ่งก็คือ ไม้ไผ่ เนื่องจากอาชีพของคนในชุมชนบางส่วนใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ เช่น การจักตอกขาย ขายหน่อไม้ ขายด้ามไม้กวาด และเมื่อแบ่งเขตป่าชุมชน ชาวบ้านแพะจะได้เขตที่มีไม้ไผ่น้อย จึงไม่ยอมกัน เมื่อวิเคราะห์ร่วมกันแล้ว พบว่าเขตป่าชุมชนบ้านน้ำใจมีทรัพยากรมากกว่า เนื่องจากชาวบ้านได้ร่วมมืออนุรักษ์ ดูแลรักษามาตั้งแต่ปี 2540 แต่ตอนนั้นบ้านแพะยังไม่เริ่มดูแลรักษา จึงมีทรัพยากรน้อยกว่า แต่เมื่อผู้นำบ้านแพะ คือผู้ใหญ่บ้านเกิดความเข้าใจเหตุผลที่เขตป่าชุมชนบ้านน้ำใจมีทรัพยากรมากกว่าเขตป่าชุมชนบ้านแพะ และชี้แจงให้แก่สมาชิกชุมชนฟัง จึงทำให้เกิดความเข้าใจ และขจัดความขัดแย้งระหว่างชุมชนได้โดยชาวบ้านบ้านแพะเริ่มเข้าใจว่าหากอยากได้ทรัพยากรไม้ไผ่เยอะ ๆ จะต้องเริ่มปลูก และอนุรักษ์ฟื้นฟูภายในเขตพื้นที่ป่าชุมชนของตนเองก่อน เมื่อเกิดความเข้าใจแล้วจึงได้มีการแบ่งแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนร่วมกันโดยประสานงานกับกรมป่าไม้ให้มาร่วมจับ GPS และการแบ่งเขตแดนนี้จะมีนักวิจัยและผู้นำชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้านเข้าร่วมด้วย ทำให้ทั้ง 3 หมู่บ้านได้แบ่งพื้นที่ป่าชุมชนของตนเองอย่างชัดเจน



- การขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน

หลังจากที่ทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้เขตแดนเป็นของตนเองแล้ว ก็ดำเนินการเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน โดยบ้านน้ำใจได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนแล้ว จึงได้เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินการให้แก่ บ้านหลวงเมืองปาน ซึ่งอยู่ในระหว่างดำเนินการโดยยื่นคำร้องไปยังกรมป่าไม้เรียบร้อยแล้ว ส่วนบ้านแพะในปี 2552 ยังไม่ได้ยื่น คำร้อง แต่เริ่มเก็บข้อมูลเพื่อเตรียมความพร้อมในการขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนในปีต่อไป

ในการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้านจะต้องมีกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชน ประกอบการร้องขอขึ้นทะเบียนด้วย โดยกฎดังกล่าวจะต้องได้มาจากความเห็นชอบของคนในชุมชน ซึ่งมีดังนี้

กฎระเบียบป่าชุมชนของบ้านน้ำโจ้

1. ห้ามมิให้นำไม้ไปขายแต่สามารถเก็บหาไม้ล้มขอนนอนไพรมาเป็นฟืนและเชื้อเพลิงได้
2. ห้ามมิให้ตัดไม้ยืนต้นในบริเวณป่าชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ป่าฟื้นคืนสภาพในกรณีที่มีความจำเป็นต้องตัด ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน
3. ห้ามคนต่างบ้าน ต่างตำบล เข้ามาตัดไม้ไผ่ตง ไม้ซาง บริเวณป่า ยกเว้น หน่อไม้เห็ด สามารถเก็บได้
4. การใช้ไม้ไผ่บริเวณป่าไม้
 - ไม้ไผ่ซางไม่เกินครอบครัว 20 เล่มต่อปี
 - ไม้บง 50 เล่มต่อปี
 - ไม้ไผ่ไร่ 100 เล่มต่อปี
5. ห้ามจุดไฟเผาป่า
6. ห้ามตัดหรือถากเปลือกไม้หรือทำการอื่นๆ ที่จะเป็นสาเหตุให้ต้นไม้ตาย
7. ห้ามเผาถ่านและทำไม้ฟืนจากป่าชุมชน
8. ห้ามล่าหรือฆ่าสัตว์ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
9. ห้ามบุกรุก แคว้งถางหรือทำการเกษตรในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
10. ห้ามขุดดิน แคว้งถาง หรือทำการเกษตรในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
11. กฎระเบียบทุกข้อสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ในกรณีที่ประชุมคณะกรรมการมีมติ 1 ใน 2 ของที่ประชุมเห็นสมควรให้มีการเปลี่ยนแปลง



กฎระเบียบป่าชุมชนของบ้านหลวงเมืองปาน

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในบริเวณป่าชุมชน เพื่อตนเองหรือขาย (ยกเว้นไม้ไผ่)
2. ห้ามขนย้ายไม้ล้มขอนนอนไพร (ต้องขออนุญาตกรมการก่อน)
3. ห้ามทำลายหรือทำให้ต้นไม้ตายโดยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง
4. ห้ามตัดไม้เพื่อหามดแดง ผึ้ง ต่อ และสัตว์ป่าทุกชนิด
5. ห้ามเผาถ่านในบริเวณป่าชุมชน
6. ห้ามจุดไฟเผาป่า
7. ห้ามเอาต้นกล้วยไม้ทุกชนิด
8. ห้ามบุกรุก แ้วถาง ขุดดิน-หิน-ทราย

ส่วนบ้านแพะนั้น ยังไม่มีการประกาศกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชน เนื่องจากยังอยู่ในช่วงสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวเขตป่าชุมชนบ้านแพะ และการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อรอความพร้อมในการขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนในปีต่อไป โดยเมื่อทั้ง 3 หมู่บ้านนี้มีกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนครบทั้ง 3 หมู่บ้านแล้ว จะร่วมกับป่าชุมชนบ้านสบปาน รวมเป็น 4 หมู่บ้านที่เขตป่าชุมชนติดกันหากกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนที่เหมือนกันมาจัดทำเป็นกฎเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อให้ร่วมกันทั้ง 4 หมู่บ้านต่อไป

● กิจกรรมทำฝายชะลอน้ำและปลูกไม้ไผ่ในเขตป่าชุมชน

เมื่อทั้ง 3 หมู่บ้านมีเขตป่าเป็นของตนเองแล้ว แต่ละหมู่บ้านจะต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าโดยแนวทางหนึ่งของกานอนุรักษ์ คือ การสร้างฝายชะลอน้ำ โดยบ้านน้ำใจได้นำร่องให้แก่บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปานแล้ว โดยปัจจุบันก่อนแบ่งเขตป่าชุมชนบ้านน้ำใจมีฝายชะลอน้ำประมาณ 600 ฝาย และเป็นพี่เลี้ยงในการทำฝายให้แก่บ้านหลวงเมืองปาน ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2553 ได้จำนวน 18 ฝาย โดยมีชาวบ้านหลวงเมืองปานและบ้านน้ำใจเข้าร่วมทำฝาย และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มเยาวชน กกล้าพิกุลทอง และชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้จากโรงเรียนเมืองปานวิทยา พร้อมครูที่ปรึกษาจำนวน 25 คนเข้าร่วมทำฝายชะลอน้ำที่บ้านหลวงเมืองปานด้วยด้วย

นอกจากนี้ทั้ง 3 หมู่บ้าน ยังได้ร่วมกันกิจกรรมปลูกป่า สร้างฝายถวายราชินี โดยเครือข่ายป่าชุมชนตำบลเมืองปาน ในวันที่ 7 สิงหาคม 2553 โดยมีชาวบ้านจากทั้ง 3 หมู่บ้านพร้อมด้วยหน่วยงานต่างๆในชุมชน ได้แก่ เทศบาลตำบลเมืองปาน สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง สภ.เมืองปาน อุทยานแห่งชาติแจ้ห่ม โรงเรียนเมืองปานวิทยา สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองปาน โรงเรียนบ้านน้ำจ๋า โรงเรียนบ้านแพะ บริษัทปูนซิเมนต์ไทย เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีการปลูกต้นไม้ในเขตป่าชุมชนของตนเองพร้อมกันทั้ง 3 หมู่บ้าน โดยต้นไม้

ที่นำเข้าไปปลูกในป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ ไม้ไผ่ทุกชนิด กล้วย และไม้ผลยืนต้นที่ได้รับสนับสนุนจากกรมป่าไม้ที่ 3 จังหวัดลำปาง

ในการสร้างฝายชะลอน้ำของทั้ง 3 หมู่บ้านจะยังทำต่อไปเรื่อยในรูปแบบของเครือข่ายทั้งด้านงบประมาณ และกำลังคน โดยประสานงานต่อเนื่องกับแหล่งสนับสนุนงบประมาณ เช่น เทศบาลตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน บริษัทปูนซิเมนต์ไทย หรือแหล่งอื่น ๆ และด้านกำลังคน เช่น เครือข่ายป่าชุมชนตำบลเมืองปาน กลุ่มเยาวชนจากโรงเรียนเมืองปานวิทยา โดยจะมีการสร้างฝายชะลอน้ำภายในป่าชุมชนไปเรื่อยๆ เพื่อให้ป่ามีความชุ่มชื้นและฟื้นฟูสภาพได้



- **คืนข้อมูลนำเสนอผลการดำเนินการให้กับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง**

ทีมวิจัยและคณะครูนักเรียนโรงเรียนเมืองปานวิทยา ได้นำเสนอต่อสมาชิกในชุมชนโดนร่วมจัดนิทรรศการและสรุปผลงานโครงการในกิจกรรมปลูกป่า สร้างฝายถาวรฯ วันที่ 7 สิงหาคม 2553 ณ ป่าชุมชนบ้านน้ำใจ และครั้งที่ 2 นำเสนอต่อเทศบาลตำบลเมืองปานและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในวันที่ 19 สิงหาคม 2553 ณ เทศบาลตำบลเมืองปาน

ในการเตรียมข้อมูลมานำเสนอผลการดำเนินงาน ได้รับความร่วมมือจากทั้ง 3 หมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านสรุปผลการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดของตนเองและนำเสนอให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ และได้รับความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชน ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา จัดนิทรรศการสรุปผลการดำเนินงานภายในบริเวณป่าชุมชนบ้านน้ำใจ สมาชิกชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านให้ความสนใจต่อการดำเนินงานของโครงการ มีการพูดคุย ชักถามถึงการทำงานและผลจากการดำเนินงานจากทีมวิจัย และหลังจากที่ชุมชนเข้าใจ เรื่องการแบ่งเขตป่าชุมชนดีแล้ว สมาชิกแต่ละหมู่บ้านก็ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง โดยการปลูกป่า ไม้ผล ไม้ยืนต้นและไม้เศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ ไม้ไผ่ รวมทั้งร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำภายในป่าชุมชนของตนเองด้วย



ในกิจกรรมปลูกป่า สร้างฝาย ถวายราชินี นอกจากสมาชิกชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านแล้วยังมีหน่วยงานอื่นเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ได้แก่ โรงเรียนเมืองปานวิทยา โรงเรียนบ้านแพะ โรงเรียนบ้านน้ำจ้ำ ปูนซีเมนต์ลำปาง กรมป่าไม้ อุทยานแห่งชาติแจ้ห่ม เทศบาลตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน และ สาธารณสุขอำเภอเมืองปาน รวมจำนวนคนเข้าร่วมกิจกรรม 252 คน โดยหน่วยงานต่างๆ ได้เข้าร่วมรับฟังสรุปผลการดำเนินโครงการและร่วมปลูกป่าสร้างฝายชะลอน้ำด้วย โดยกิจกรรมนี้ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านได้เตรียมการต้อนรับสมาชิกชุมชนและหน่วยงานต่างๆ โดย การทำขนมไทย 3 ชนิดได้แก่ บ้านน้ำจ้ำทำข้าวต้มกะทิ บ้านแพะทำข้าวต้มหัวหงอก และบ้านหลวงเมืองปานทำขนมเทียน นำมารวมกันในตอนเช้า หลังจากนั้นแบ่งแจกจ่ายให้ 3 หมู่บ้านเพื่อนำไปรับประทานระหว่างการปลูกป่าและสร้างฝายชะลอน้ำ ส่วนอาหารกลางวันให้สมาชิกในชุมชนเตรียมไปเอง พร้อมทั้งเตรียมเผื่อให้แก่หน่วยงานอื่นที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย

ในการสร้างฝายชะลอน้ำของแต่ละป่าชุมชน ทีมวิจัยจะเข้าไปสำรวจพื้นที่ และลงจุดเพื่อทำฝายล่วงหน้า 1 วัน คือวันที่ 6 สิงหาคม 2553 โดยมีทีมวิจัยบ้านน้ำจ้ำเป็นพี่เลี้ยงในการสำรวจและลงจุด

ส่วนต้นไม้ที่จะนำไปปลูกในป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน บ้านน้ำจ้ำปลูกต้นกล้วย โดยให้ชาวบ้านแต่ละคนนำไปคนละ 1 ต้น บ้านหลวงเมืองปานและบ้านแพะปลูกไม้ไผ่ชนิดใดก็ได้ หลังคาเรือนละ 1 กอ ส่วนต้นไม้ที่เหลือประสานงานขอรับการสนับสนุนจากกรมป่าไม้ที่ 3 จังหวัดลำปาง



การนำเสนอผลการดำเนินโครงการครั้งที่ 2 ณ เทศบาลตำบลเมืองปาน มีตัวแทนจาก เทศบาลตำบลเมืองปาน สำนักงานสาธารณสุข อำเภอเมืองปาน และตัวแทนชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน เข้าร่วมรับฟังที่มณฑลวิชัย สรุปผลการดำเนินโครงการของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน และได้รับความสนใจในการทำกิจกรรม ต่อเนื่องต่างๆ จากเทศบาลตำบลเมืองปาน โดยได้นำกฎของเครือข่ายป่าชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำใจและบ้านหลวงเมืองปาน เข้าร่วมพิจารณาในการร่างประกาศชมรมดูแลรักษาป่าไม้ ระดับตำบลเมืองปาน เรื่อง กฎตำบลเมืองปาน ว่าด้วยการดูแลรักษาป่าไม้ของตำบลเมืองปาน พ.ศ.2553 ของเทศบาลตำบลเมืองปาน พร้อมทั้งจะมีการนำเรื่องป่าชุมชนบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติงาน ในปีต่อไป



● สรุปแนวทางการจัดการป่าชุมชนตำบลเมืองปาน

ในการหาแนวทางการจัดการป่าชุมชนร่วมกันจากตัวแทนของทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้ข้อสรุปว่า

1. หาอาสาสมัครในการป้องกันไฟป่าร่วมกัน หมู่บ้านละ 5 คน
2. จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในพิธีบวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ
3. ทำความเข้าใจ สร้างความตระหนักให้แก่ชาวบ้านของแต่ละชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าอย่างคุ้มค่า และอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า โดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากป่าโดยตรง
4. ให้มีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้านได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน โดยในปัจจุบันบ้านน้ำใจ ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนแล้ว บ้านหลวงเมืองปาน อยู่ระหว่างดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ส่วนบ้านแพะกำลังเตรียมความพร้อมในการรวบรวมข้อมูลและมีแผนการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนในปี พ.ศ. 2552 นี้

4.4 การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับชมรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนเมืองปานวิทยา

จุดเริ่มต้น ของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น เป็นการที่โรงเรียนให้ความสำคัญร่วมมือกับชุมชน ในการจัดกิจกรรมของชุมชน คือ พิธีบวชป่าและคืนกล้วยไม้สู่ป่า ของบ้านน้ำโจ้ ซึ่งเป็นการให้ความร่วมมือระยะสั้น เพียง 1 วัน และแบบผิวเผินเพียงเท่านั้น คือการจัดแสดงนิทรรศการร่วมในงาน โดยนิทรรศการที่โรงเรียนเมืองปานวิทยานำมาร่วมแสดงเป็นกิจกรรมโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป ไม่มีความเกี่ยวข้องกับป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้แต่อย่างใด แต่จุดเริ่มต้นของการร่วมงานเกิดจากผู้เชื่อมประสานงานที่ดี คือท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง นายสามารถ ลอยฟ้า (ปี 2551) ที่ให้เยาวชนนักเรียนโรงเรียนเมืองปานวิทยา ในนามชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ช่วยเหลือป่าชุมชนในท้องถิ่น โดยการศึกษา สำรวจ และรวบรวมข้อมูลพันธุ์ไม้ที่พบภายในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ โดยมอบงบประมาณสนับสนุนจำนวน 20,000 บาท จากศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด จังหวัดลำปาง จึงทำให้เกิดการประสานการดำเนินงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนบ้านน้ำโจ้อย่างจริงจัง

จากการเริ่มต้นงานจุดนี้ ทำให้ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ ได้บทเรียนว่าหากเราทำกิจกรรม / โครงการต่าง ๆ แล้วเราได้นำเสนอผลงานต่อชุมชนหรือสาธารณะชนก็จะทำให้มีผู้มองเห็นศักยภาพในการทำงานของเยาวชน ให้ความสำคัญกับพลังเยาวชน และให้โอกาสเยาวชนได้แสดงความสามารถ ส่งผลให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น เกิดความตระหนักในการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนของตนเอง

ในระหว่างการดำเนินโครงการศึกษาสำรวจข้อมูลพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ ทำให้มีการประสานงาน เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานจากหลายบุคคล หลายหน่วยงาน เพื่อให้โครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ เช่น โรงเรียนเมืองปานวิทยา ทีมวิจัยป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 และศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดจังหวัดลำปาง

การฝึกทักษะปฏิบัติด้านการประสานงานร่วมทำงานกับหน่วยงานอื่นของนักเรียนนี้เป็น การฝึกปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้จริง ไม่ใช่แต่เรียนรู้ภาคทฤษฎี และนักเรียนสามารถนำทักษะเหล่านี้ ไปประยุกต์ใช้ในเรื่องอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันได้

นอกจากนั้น เมื่อโครงการศึกษาสำรวจข้อมูลพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้สิ้นสุดลง ก็ทำให้นักเรียน ครู ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ รวมถึงผู้บริหารโรงเรียนเมืองปานวิทยาก็เกิดความตระหนักว่าเรายังสิ้นสุดการให้ความช่วยเหลือทีมวิจัยป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้ไม่ได้ เนื่องจากว่า ทีมวิจัยยังต้องการความช่วยเหลือด้านวิชาการ การบันทึกข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลอีกมาก และโรงเรียน เมืองปานวิทยาก็เป็นทางหนึ่งที่สามารถช่วยเหลือชุมชนได้ทำให้โรงเรียนเมืองปานวิทยายังคงดำเนินการช่วยเหลือโครงการของทีมวิจัยต่อไปถึงแม้ว่าโครงการที่โรงเรียนเมืองปานวิทยารับผิดชอบจะสิ้นสุดลงแล้ว

การสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ และรวบรวมเป็นเอกสารเพื่อคืนข้อมูลให้แก่ทีมวิจัยของกลุ่มเยาวชน และครูที่ปรึกษาของชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างปราชญ์ท้องถิ่น ทีมวิจัย ครู นักเรียน และสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 ลำปาง นั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการจัดพิธีบวชป่า และคืนกล้วยไม้สู่ป่าของบ้านน้ำใจ ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2552 ที่ได้เชิญชวนให้บุคคล หน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงเข้าร่วมกิจกรรม โรงเรียนเมืองปานวิทยาก็ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม และแสดงนิทรรศการผลงานต่าง ๆ ของนักเรียน เช่น ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โครงการกองทุนเวลา ชมรมต้นกล้าพิรุณทอง ฯลฯ ประธานในพิธีวันนั้นคือ นายสามารถ ลอยฟ้า รองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง หลังจากประธานในพิธีกล่าวเปิดงานแล้ว ได้เดินเยี่ยมชมนิทรรศการของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งโรงเรียนเมืองปานวิทยา ท่านมองเห็นการดำเนินงานของชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ที่มีการสำรวจ รวบรวมข้อมูลพรรณไม้ที่มีอยู่ในโรงเรียนเมืองปานวิทยาเป็นรูปแบบเอกสารสิ่งพิมพ์ และสื่อ ICT จึงประกาศมอบเงินสนับสนุนให้แก่ชมรมดำเนินการในลักษณะดังกล่าวให้แก่ป่าชุมชนบ้านน้ำใจ เป็นเงิน 20,000 บาท โดยภายหลังชมรมฯ ได้ปรับปรุงประมาณดังกล่าวจาก ศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดจังหวัดลำปาง แต่ในระหว่างดำเนินการสำรวจและรวบรวมข้อมูลนั้น ชมรมฯ ได้รับการสนับสนุนด้านอาหาร และเครื่องดื่ม จากทีมวิจัยของโครงการเป็นอย่างดี

ขั้นตอนการดำเนินงานสำรวจและรวบรวมข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนของชมรม ฯ

1. ประชุม วางแผนการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล และนัดหมายวันเวลาและการเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่

2. ครูที่ปรึกษา และประธานชมรม ฯ ประสานงานกับทีมวิจัย และสำนักจัดการป่าไม้ที่ 3 ลำปาง เพื่อให้ความรู้และช่วยเหลือเยาวชนในระหว่างการลงพื้นที่

3. ดำเนินการสำรวจข้อมูลทรัพยากร ครั้งที่ 1 โดยมีการแบ่งกลุ่มเป็น 5 กลุ่ม แต่ละกลุ่มประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ทีมวิจัย และเยาวชน

กลุ่มที่ 1 สำรวจข้อมูลพันธุ์ไม้ยืนต้น

กลุ่มที่ 4 สำรวจสัตว์

กลุ่มที่ 2 สำรวจพืชสมุนไพร

กลุ่มที่ 5 สำรวจไม้ผลกินได้

กลุ่มที่ 3 สำรวจเห็ด

4. หลังจากได้ข้อมูลจากการสำรวจทรัพยากรแล้ว ประธานชมรมฯ ได้นัดหมายให้มีการวิเคราะห์ สรุป รวบรวมผลและจัดทำเป็นเอกสารในโรงเรียนเมืองปานวิทยา

5. นำเอกสารรายงานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนที่ได้เสนอต่อเวทีประชุมประจำเดือนของทีมวิจัย

6. จากการวิเคราะห์ข้อบกพร่องของผลการสำรวจข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติครั้งที่ 1 ร่วมกัน จึงได้กำหนดให้มีการสำรวจเพิ่มเติมในครั้งที่ 2

7. ในการสำรวจป่าครั้งที่ 2 มีเฉพาะแกนนำของชมรมฯ และครูที่ปรึกษา เข้าร่วมสำรวจกับปราชญ์ท้องถิ่น และทีมวิจัย โดยไม่มีการแบ่งกลุ่มย่อย

8. เมื่อได้ผลการสำรวจแล้ว นำมาวิเคราะห์ หาข้อมูลเพิ่มเติม ทบทวน และสรุปผลร่วมกันที่สัปดาห์น้ำใจ โดยมีหัวหน้าศูนย์ หมายถึง สำนักจัดการป่าไม้ที่ 3 ลำปาง และ อุทยานแห่งชาติ พื้เลี้ยงโครงการวิจัยเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย

9. ชมรมฯ ได้นำข้อมูลทั้งหมดมาจัดการพิมพ์ สืบค้นรายละเอียดเพิ่มเติม และจัดทำเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ มอบให้เพื่อเป็นการคืนข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย



บทเรียนที่ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ได้รับ

1. เรียนรู้การทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ทำให้เยาวชนฝึกการปรับตัว วางตัวให้ถูกและเหมาะสมกับกาลเทศะ ชี้นำวิถีชีวิตดั้งเดิมของท้องถิ่นจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่

2. เยาวชนเกิดสำนึกในการรัก และหวงแหนป่าในท้องถิ่นของตนเอง เพราะทรัพยากรภายในป่าเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้พวกเขาได้เงินไปเรียนหนังสือ เกิดความคิดที่จะดูแล ฟื้นฟู และรักษาป่า

3. เยาวชนได้สัมผัสกับความยากลำบากในการเดินป่า ทำให้เกิดสำนึกในบุญคุณของพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่ต้องเข้ามาหาของป่าทุกวัน เกิดความลำบากเหมือนอย่างที่เราเคยเผชิญทุกวัน ส่งผลให้เกิดสำนึกของความกตัญญู การตั้งใจเรียน เป็นคนดี และเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่

4. เยาวชนได้ฝึกทักษะการทำงาน เริ่มต้นตั้งแต่การวางแผนดำเนินงาน ลงมือปฏิบัติงาน การประสานงาน การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การทำงานให้สำเร็จบรรลุเป้าหมาย เกิดคุณธรรมในระหว่างการทำงาน เช่น ความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความอดทน ฯลฯ



จุดอ่อนของการดำเนินงาน

1. เวลาที่ใช้ในการลงพื้นที่สำรวจมีน้อย เนื่องจากนักเรียนมีกิจกรรมอื่นที่โรงเรียน ทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจยังไม่ครบถ้วน สมบูรณ์เท่าที่ควร
2. นักเรียนไม่คุ้นเคยกับการลงพื้นที่สำรวจป่า จึงเตรียมตัวไม่ดีพอ เช่น เตรียมน้ำดื่มไปน้อย แต่งกายไม่เหมาะสม ไม่เตรียมยากันยุง ฯลฯ
3. ผลการสำรวจข้อมูลทรัพยากรบางชนิดได้ข้อมูลจากปราชญ์มาเป็นชื่อภาษาถิ่น ไม่สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือ หรืออินเทอร์เน็ต
4. การสำรวจครั้งที่ 2 เป็นช่วงที่ใกล้สอบปลายภาค นักเรียนส่วนใหญ่เตรียมตัวทบทวนความรู้ จึงมีนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมน้อย

จุดแข็งของการดำเนินงาน

1. ครูมองเห็นความสำคัญของการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติจริงของนักเรียน จึงส่งเสริมกระตุ้น ผลักดันให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมให้ความช่วยเหลือนักเรียนในการทำกิจกรรมจนงานสำเร็จลุล่วงไปได้
2. นักเรียนมีความพร้อมในการเรียนรู้ มีใจรักต่อชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ และรักท้องถิ่น จึงมีความมุ่งมั่น ทุ่มเท และตั้งใจในการดำเนินงาน
3. โรงเรียนเมืองปานวิทยา เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกับชุมชน จึงสนับสนุน และอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของชมรม ฯ เป็นอย่างดี
4. ช่วงที่สำรวจข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ เป็นฤดูฝน ผลผลิตของทรัพยากรจากป่าจึงมีให้เห็นชัดเจน เช่น หนอนรود่วน หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ ทำให้นักเรียนตื่นเต้น มีความสุข และสนุกสนานในระหว่างทำกิจกรรม

- **สิ่งที่ทางโรงเรียนได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกับชุมชน**

ในการทำงานร่วมกับทีมวิจัยป่าชุมชน ถือเป็นโอกาสของโรงเรียนเมืองปานวิทยาที่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองจากการปฏิบัติจริง ซึ่งการที่เยาวชนได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนนั้น ทำให้ได้ใกล้ชิดกับท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดองค์ความรู้ที่ไม่มีในเอกสารตำราเรียน โดยนอกจากจะเกิดความรู้แล้ว สิ่งที่เกิดควบคู่กันมาก็คือจิตสำนึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สอนเด็กให้ฟังให้เข้าใจเพียงอย่างเดียวไม่ได้เพราะจิตสำนึกเกิดจากจิตใจ นักเรียนจะสร้างจิตสำนึกด้วยตนเอง จากการลงมือปฏิบัติจริง เมื่อนักเรียนได้มีโอกาสไปเห็นไปทำ ไปสัมผัสจริง ทำให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน มีความรัก ความหวงแหนท้องถิ่นของตน นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกกระบวนการทำงานจริง การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ฝึกภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี การแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมถึงเป็นการส่งเสริมความมีจิตอาสาให้นักเรียน ทำให้นักเรียนตระหนักในการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนของตนเอง นอกจากนั้นยังเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน



จากการดำเนินงานร่วมกับทีมวิจัยนี้ ทำให้เกิดความร่วมมือ การประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน และชุมชน อีกทั้งโรงเรียนยังมีโอกาสส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน ทั้งด้านองค์ความรู้ในชุมชน คุณธรรมจริยธรรม ฝึกทักษะชีวิต และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้วย ถึงแม้จะเป็นการดำเนินงานภาคสนามที่ลงพื้นที่จริง ที่อาจพบเจอปัญหาอุปสรรคมากมายหลายประการ แต่ก็ถือเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเองของนักเรียนที่ร่วมกิจกรรมให้เกิดทักษะชีวิตได้เป็นอย่างดี เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้ว โรงเรียนและชุมชนก็ยังคงมีการประสานงานในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนอยู่เสมอ

- **สิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้จากการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน**

นางสาวสายสุนีย์ **ตั้งตรง** **ประธานชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้** กล่าวถึงการได้ร่วมงานกับทีมวิจัยว่า “เมื่อพูดถึงงานวิจัยชุมชน หลายคนอาจคิดว่ามันเป็นเรื่องที่ยาก มีแต่ผู้ที่มีความรู้สูง ๆ เขาทำกัน แต่ที่จริงแล้วหลังจากที่เราได้เข้าไปสัมผัส มันกลับเป็นเรื่องที่ง่าย เพราะการทำงานวิจัยชุมชน เป็นงานของชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ เพียงแต่มีผู้ที่มีความรู้คอยเป็นที่ปรึกษาเท่านั้น ทำให้เรามองเห็นความพยายาม ความวิริยะอุตสาหะของชาวบ้านทีมวิจัยที่ต้องการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยใจรัก ไม่หวังสิ่งตอบแทน เพื่อให้ชุมชนของตนเกิดความสุขและความสามัคคี

หลังจากที่ได้เข้าร่วมกับทีมวิจัย คือที่ได้นั้นอาจบรรยายไม่ถูกเพราะมีทั้งนามธรรม และรูปธรรม แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น มีความเป็นผู้นำ รู้จักรับผิดชอบ เกิดทักษะในการทำงาน มีการทำงานร่วมกันเป็นทีม เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเยาวชนกับชุมชน ซึ่งเยาวชนในปัจจุบันมักไม่สนใจเรื่องราวการทำงานของชุมชน เพราะคิดว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ แต่ที่จริงแล้ว การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยคนทุกเพศทุกวัยในการพัฒนา คนในชุมชนมีการนำความคิด มีการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาาร่วมกัน และทุกคนในชุมชนมีจิตอาสาพัฒนาชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ได้ข้อคิดอะไรดี ๆ หลายอย่าง ที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การทำงานทุกอย่างต้องทำด้วยใจรัก ไม่หวังสิ่งตอบแทน ตนก็เปรียบเสมือนสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่งและเมื่อได้วางแผนร่วมมือกันทำงานก็จะประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดี สุดท้ายนี้ต้องขอขอบคุณทีมวิจัยชุมชนที่ได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดแนวทางในการดำเนินชีวิต ความรู้ที่ไม่สามารถหาได้จากในห้องเรียน และขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสอง ที่คอยให้การสนับสนุนในการทำงานมาตลอด ขอขอบคุณค่ะ”

นางสาวภิญญาดา เรือนจักร์ เลขานุการชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ กล่าวว่า “จากการทำวิจัยร่วมกับชุมชน ทำให้ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากในห้องเรียน ซึ่งเราได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นกับชาวบ้านทำให้เราได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ได้ฝึกความอดทนต่อการทำงาน ทำให้เราได้มีความรู้เกี่ยวกับการวิจัย ทราบถึงขั้นตอนหรือกระบวนการวิจัยและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย รวมไปถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ได้รู้ว่าการทำงานต้องร่วมกันเป็นทีมและทำต่อเนื่อง งานจึงจะประสบความสำเร็จ ได้รู้จักการวางแผนการทำงาน สิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ก็คือ ได้เข้าร่วมเวทีเสวนากับชาวบ้านทำให้เราได้รู้ว่า การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ การที่เราฟังความคิดเห็นคนอื่น และไม่ฆ่าความคิดใคร”

นางสาวนิรุชา ชื่อหลาย รองประธานชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ กล่าวถึงการทำงานร่วมกับทีมวิจัยว่า “จากการได้เริ่มทำงานกับทีมวิจัยท้องถิ่นในหลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ อย่าง ทำให้ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ถึงการใช้ชีวิต การมีทักษะในชีวิต ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ไม่เคยได้พบเจอมาก่อน ในขั้นตอนแรกที่ข้าพเจ้าได้ทำงานร่วมกับทีมวิจัย คือ การลงสำรวจพื้นที่ในป่าชุมชนบ้านน้ำไ้ เป็นการฝึกให้เรามีการวางแผนที่ดีในการทำงานเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ มีการแบ่งหน้าที่กันได้ดี เมื่อถึงการลงสำรวจพื้นที่จริง ทำให้ทุกคนมีความอดทน มีความเสียสละต่อส่วนรวม และสิ่งที่ข้าพเจ้าประทับใจมากที่สุดคือ การได้สัมผัสจริง ได้เรียนรู้จริง ซึ่งในห้องเรียนมักจะไม่ค่อยมี และเมื่อลงสำรวจพื้นที่ในป่าชุมชนเสร็จก็มีขั้นตอนต่อมา

ข้าพเจ้าประทับใจอีกอย่างหนึ่งคือ การร่วมกันสรุปงาน การร่วมกันเสวนา ซึ่งเป็นอีกกิจกรรมที่ดี เป็นกิจกรรมที่ทำให้แต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นของตนออกมา เป็นกิจกรรมที่ไม่หวงความคิดใคร ไม่ฆ่าความคิดใคร ฉะนั้น กิจกรรมจึงเป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ของนักเรียนกับทีมวิจัยในชุมชน ทำให้การทำงานของเรามีระบบมากขึ้น สามารถนำมาพัฒนาชุมชนของเราได้ การทำงานวิจัยนี้สามารถพัฒนาเรา ทำให้เราเป็นผู้นำที่ดีได้ในอนาคตที่ดีอีกต่อไป สุดท้ายนี้ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ก็ขอกราบขอบพระคุณต่อทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านน้ำไ้ ที่ทำให้พวกเราได้เรียนรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ทำให้อีกชีวิตของพวกเราเต็มไปด้วยป่าไม้อันสวยงามค่ะ”

นางสาวศิริขวัญ วงศ์จิณา เภรบุญชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ กล่าวว่า “สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน ถือเป็นประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ร่วมกับชุมชนที่หาไม่ได้จากในห้องเรียน หนังสือเรียนหรือที่ครูอาจารย์สอน การทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนต้องมีทักษะและกระบวนการคิด รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ในการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนได้ลงสถานที่จริง ทำให้เราได้รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถวางแผนหาแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง”

นางสาวอภิษฎา ชื่อหลาย ฝ่ายประสานงานชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ กล่าวว่า “งานวิจัยเป็นสิ่งที่เคยได้ยินมาก่อน และจนได้มีโอกาสมาเรียนรู้วิธีการทำงาน ซึ่งก่อนหน้านี้ที่จะเข้ามาทำงานไม่มีประสบการณ์ในการทำวิจัย ไม่เคยสัมผัสกับการทำวิจัยใดๆ ได้มีโอกาสลงไปเรียนรู้จากหลายชุมชนและการลงไปสำรวจพื้นที่จริงกับชุมชนร่วมกันสรุปและหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน หลังจากการที่ลงพื้นที่สำรวจแล้วทำให้เราได้ข้อคิดว่า สิ่งที่มีทีมวิจัยชุมชนได้มาร่วมกันทำงานวิจัยก็เปรียบเสมือนทำหน้าที่เป็นยามให้กับชุมชนอีกด้วย การที่ได้มีโอกาสมาทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนทำให้เรารู้สึกว่าเป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเรียนรู้ชุมชนตัวเองที่อาศัยอยู่และการทำงานวิจัยครั้งนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้กับตนเอง ได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เพิ่มมากขึ้นและยังเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจเข้ามาร่วมกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

นายยุทธชัย คำยอด ประธานสัมพันธ์ชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ กล่าว
ว่า “จากการที่ได้ทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนทำให้ได้อะไรหลายอย่างที่ไม่มีในห้องเรียนหรือหนังสือ
เรียนเล่มไหน แต่สิ่งที่ได้เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่จริง ร่วมกับชุมชนทำให้ได้เรียนรู้
ทักษะ กระบวนการพัฒนาชีวิต ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้เรามีส่วน
ร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเราได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับชุมชน การทำงานวิจัย
ใช้ทักษะกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มและทำต่อเนื่อง งานที่ทำจึงจะประสบผลสำเร็จ”

บทที่ 5

สรุปผลจากการดำเนินงาน

โครงการรูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และเพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน โดยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ระยะเวลา ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2552 ถึง 30 มิถุนายน 2553 (14 เดือน)

5.1 สรุปผลจากการดำเนินงาน

● ทบทวนการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน

จากการที่ทีมวิจัยของโครงการซึ่งประกอบด้วยนักวิจัยจากบ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน ได้เตรียมความพร้อมของนักวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ ชี้แจงรายละเอียดของโครงการ ความจำเป็นในการทำโครงการ ประวัติความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนแก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน แล้วกลับมาทบทวนการจัดการป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของทั้ง 3 ชุมชนร่วมกันนั้น ได้ผลสรุปว่า

ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้านที่ผ่านมา ได้มีการจัดการป่าร่วมกันอยู่ 2 อย่าง ได้แก่

1. ใช้กฎระเบียบการใช้ป่าร่วมกัน

2. มีการร่วมจัดประเพณีเกี่ยวกับป่าชุมชน เช่น บวชป่า สืบชะตาป่า และคืนกล้วยไม้สู่ป่า โดยจัดขึ้นในบริเวณเขตป่าอนุรักษ์ของบ้านน้ำใจ ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี โดยผู้รับผิดชอบ จัดงานหลักคือ บ้านน้ำใจ และมีชาวบ้านในชุมชนบ้านแพะ บ้านหลวงเมืองปาน นักเรียน ชาวบ้านในเขตชุมชนใกล้เคียง และหน่วยงานอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรม

นอกจากนั้นยังมีการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ แต่เป็นการดำเนินงานเฉพาะของแต่ละชุมชน ไม่ได้มีการประสานงาน หรือทำร่วมกันทั้ง 3 หมู่บ้าน เช่น การทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า การสร้างฝายแม้ว การปลูกป่า การดับไฟป่า ฯลฯ

● รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน

จากผลการดำเนินโครงการวิจัยระยะที่ 1 ก่อนที่จะมีการแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนให้แก่ละหุ่มบ้านอย่างชัดเจนนั้น ได้มีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมระหว่าง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน ดังนี้

1. หาอาสาสมัครในการป้องกันไฟป่าร่วมกัน หมู่บ้านละ 5 คน
2. จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในพิธีบวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ
3. ทำความเข้าใจ สร้างความตระหนักให้แก่ชาวบ้านของแต่ละชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าอย่างคุ้มค่า และอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า โดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากป่าโดยตรง
4. ให้มีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้านได้แก่ บ้านน้ำใจ บ้านแพะ และบ้านหลวงเมืองปาน โดยในปัจจุบันบ้านน้ำใจ ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนแล้ว บ้านหลวงเมืองปาน อยู่ระหว่างดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ส่วนบ้านแพะกำลังเตรียมความพร้อมในการรวบรวมข้อมูลและมีแผนการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน

เมื่อดำเนินการโครงการวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งมีกิจกรรมการศึกษาดูงานจากชุมชนตัวอย่างที่มีการจัดการป่าชุมชนอย่างดีเยี่ยม คือ หมู่บ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ทำให้นักวิจัยได้มาร่วมระดมความคิดเห็นและหาข้อสรุปของการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมใหม่ มีรายละเอียดดังนี้

1. จัดตั้งอาสาสมัครไฟป่าหมู่บ้านละ 5 คน
2. ร่วมกันดับไฟป่า
3. จัดผ้าป่าป่าชุมชนร่วมกัน
4. ร่วมกันแบ่งเขตป่าชุมชน แต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจน
5. ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน
6. ทำฝ่ายชะลอหน้าโดยทำร่วมกันและแยกกันทำในป่าชุมชนของตนเอง
7. ปลูกไม้เฝื่อนในเขตพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง

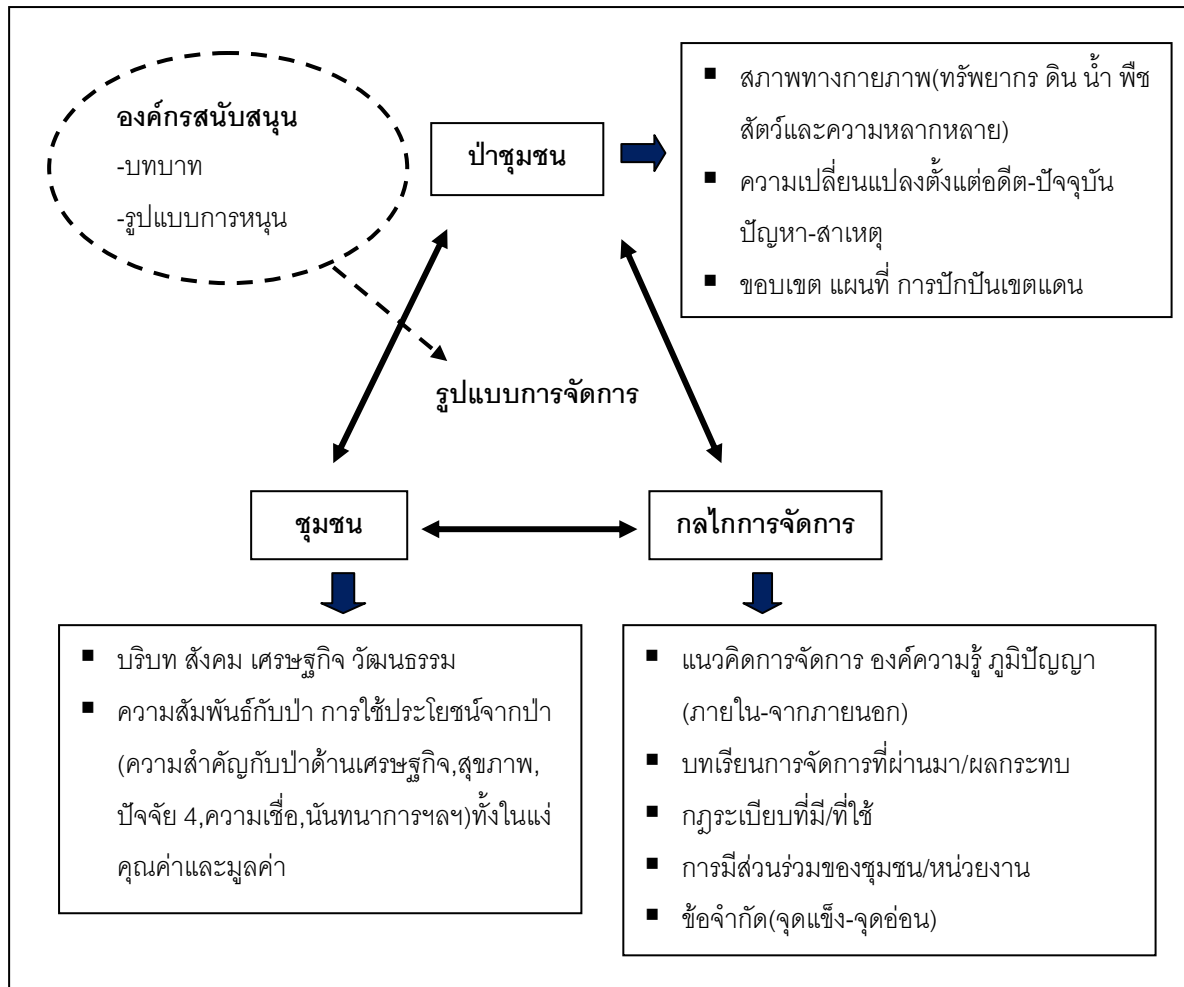
จากการดำเนินงานโครงการวิจัยในระยะที่ 2 เกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้มีหมู่บ้านใกล้เคียง คือ หมู่บ้านสบปาน ได้มีความสนใจอยากขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนของตนเอง จึงมักเข้ามาร่วมประชุมกับทีมวิจัยเพื่อเรียนรู้แนวทางปฏิบัติในการจัดการป่าอยู่เสมอทั้งที่ไม่ได้เป็นหมู่บ้านเป้าหมายของโครงการ ผลที่ได้จากการประชุมแต่ละครั้งผู้ใหญ่บ้านบ้านสบปานหรือตัวแทนที่เข้าร่วมประชุมก็นำไปขยายให้คนในหมู่บ้านรับทราบและสมาชิกหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็มีความเห็นคล้อยตามกันเกี่ยวกับการจัดตั้งป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์ป่าของหมู่บ้านไว้ให้ลูกหลาน และเพื่อใช้ประโยชน์ภายในหมู่บ้านเอง ดังนั้นบ้านสบปานจึงได้

รวบรวมข้อมูล ประชาคมกฎระเบียบการใช้ป่า และเตรียมความพร้อมต่าง ๆ ที่จะขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ในโครงการวิจัยเองก็ได้เตรียมหมู่บ้านบ้านแพะ ให้ขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน แต่เมื่อประสานงานกับกรมป่าไม้ให้มาแบ่งแนวเขตพื้นที่ป่า โดยใช้ GPS ให้กับบ้านแพะนั้น บ้านแพะยังขาดความพร้อมหลายด้าน เช่น กฎระเบียบการใช้ป่า อีกทั้งในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีโครงการเร่งด่วนเกี่ยวกับการขุดอ่างน้ำภายในเขตป่าชุมชน จึงขอผลัดไปก่อน และเพื่อไม่ให้เป็นการเสียเวลาแก่เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ หมู่บ้านสบปานจึงขอให้ไปแบ่งเขตป่าชุมชนบ้านสบปาน และได้ขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนบ้านสบปานก่อนบ้านแพะ หลังจากนั้นก็ได้มีการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสบปาน ดังนี้

คณะกรรมการการดำเนินงานป่าชุมชนบ้านสบปาน

- | | | |
|--------------------|-----------|--|
| 1. นายบุญปิ่น | อัคร | ประธานกรรมการการบริหารจัดการพื้นที่ป่า |
| 2. นายสมภพ | มีมานะ | กรรมการการเงินและบัญชี |
| 3. นายสงกรานต์ | โนจากุล | กรรมการการเงินและบัญชี |
| 4. นายธนวิน | นุตรประสะ | กรรมการการเบิกเงินจากบัญชีเงินฝาก |
| 5. นายหลั่น | ดีแท้ | กรรมการการเบิกเงินจากบัญชีเงินฝาก |
| 6. นายสีมา | หวานดี | กรรมการการบริหารจัดการป่า |
| 7. นายอุดม | การซื้อ | กรรมการการบริหารจัดการป่า |
| 8. นายเกรียงศักดิ์ | กล้าแข็ง | กรรมการพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้ |
| 9. นายพงษ์เดช | จงกล | กรรมการพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้ |
| 10. นายศิวนาถ | ตะเวที | กรรมการการจัดซื้อ/จัดจ้าง |
| 11. นายพนาสิน | หวานดี | กรรมการการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงาน |

เมื่อจัดตั้งเป็นป่าชุมชนแล้ว บ้านสบปานก็ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาฟื้นฟู และอนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น ปลูกป่า บวชป่า ทำฝายชะลอน้ำ การป้องกันไฟป่าโดยการสร้างแนวกันไฟ จึงส่งผลให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ จึงก่อให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้บริเวณป่ามี เห็ด หน่อไม้ มดแดง สัตว์ป่าพืชผักสมุนไพรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านสามารถหาของป่าได้ง่ายกว่าเดิม และสามารถนำมาบริโภคหรือสามารถนำมาขายเพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวได้ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีอาชีพ มีความสามัคคีในหมู่คณะ และได้ดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง



จากการที่ทั้ง 3 หมู่บ้านทดลองจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางที่กำหนดพบว่า สามารถลดความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรภายในป่า เนื่องจากการดำเนินการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน ต่อเนื่อง ค่อยเป็นค่อยไป และมีส่วนร่วมกันดำเนินการทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจน ไม่คลุมเครือส่งผลให้ชาวบ้านของทั้ง 3 หมู่บ้านให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี และผลการดำเนินการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมนี้ ส่งผลให้ทั้ง 3 หมู่บ้านมีป่าชุมชนเป็นของตนเอง สามารถแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนได้อย่างสันติ ไม่เกิดความบาดหมาง ที่สำคัญทำให้เกิดเป็นเครือข่ายป่าชุมชนภายในตำบลเมืองปาน ซึ่งทำงานในการอนุรักษ์ ป่าพันธุ์ ดูแลป้องกันป่าชุมชนของตำบลเมืองปานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 สรุปบทเรียนการดำเนินงานของทีมวิจัยตำบลเมืองปาน

5.2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงาน

■ **ทีมวิจัยต้องทบทวนการดำเนินงานสม่ำเสมอ** เนื่องจากเป็นโครงการที่ครอบคลุมพื้นที่ 3 หมู่บ้าน และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ทีมวิจัยจึงต้องมีการทบทวนการทำงานเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทบทวนวิเคราะห์การทำงานที่ผ่านมา และให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน โดยในการดำเนินโครงการวิจัยระยะที่ 2 ได้มีการประชุมเพื่อทบทวนการทำงานของทีมงานประจำเดือนทั้งหมดจำนวน 5 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 วันที่ 17 มกราคม 2553 ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านน้ำไ้, ครั้งที่ 2 วันที่ 3 เมษายน 2553 ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านน้ำไ้, ครั้งที่ 3 วันที่ 1 พฤษภาคม 2553 ณ วัดบ้านแพะ, ครั้งที่ 4 วันที่ 11 พฤษภาคม 2553 ณ ศาลาหมู่บ้าน บ้านหลวงเมืองปาน และครั้งที่ 5 วันที่ 11 กรกฎาคม 2553 ณ วัดบ้านน้ำไ้

โดยในการประชุมแต่ละครั้งนอกจากทีมนักวิจัยแล้วยังมีที่ปรึกษาโครงการและครูจากโรงเรียนเมืองปานวิทยา คือ ครูวิชาญ ยาวิชัย และครูแววดาว ฐู่เพียร เข้าร่วมประชุมทุกครั้ง และในบางโอกาสก็มีบุคคลหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมด้วย เช่น กลุ่มเยาวชนชมรมสวนพฤกษศาสตร์สู่การเรียนรู้ โรงเรียนเมืองปานวิทยา, เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอเมืองปาน, หัวหน้ากรมป่าไม้ที่ 3 จังหวัดลำปาง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และความก้าวหน้าของโครงการ รวมทั้งมีการถอดบทเรียน ผลการดำเนินโครงการร่วมกันทุกครั้ง ส่งผลให้นักวิจัยได้เห็นความก้าวหน้าและมีทิศทางการดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินงานได้ และนักวิจัยมีการวิเคราะห์ วิจัยตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาทักษะการทำงาน และทักษะชีวิตของตนเอง

■ **สถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้** ทีมวิจัยได้ประสานความร่วมมือกับกลุ่มเยาวชน และครูโรงเรียนเมืองปานวิทยาให้เข้ามาช่วยเหลือในงานด้านเอกสาร การสำรวจ และการรวบรวมข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน โรงเรียนเมืองปานวิทยาให้การสนับสนุนนักเรียนและครูให้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างเต็มที่ ทำให้สามารถช่วยเหลืองานด้านวิชาการ และสามารถนำนักเรียนเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้สม่ำเสมอ ป่าชุมชนจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับลูกหลานคนในชุมชนตำบลเมืองปาน และทำให้ผลสำเร็จของงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

■ **ทีมวิจัยมีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจัง** นักวิจัยมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้ไม่ทอดทิ้งในระหว่างดำเนินงาน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค และส่งผลให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ อีกทั้งทีมวิจัย และที่ปรึกษาของโครงการ เป็นคนในชุมชน จึงมีความตระหนัก ความทุ่มเทในการดำเนินงาน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสะดวกในการติดต่อประสานงาน

■ **ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง** จากการดำเนินงานของชุมชนทำให้หลายหน่วยงานเริ่มเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น เทศบาลตำบลเมืองปาน ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงมีความสนใจเรื่อง การพัฒนาป่าชุมชน หลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัย , กรมป่าไม้ที่ 3 จังหวัดลำปาง สนับสนุนให้ความช่วยเหลือด้านพันธุ์ไม้ ทำให้ได้พันธุ์ไม้มาปลูกเพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน และได้รับความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนด้วย นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ และเครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดลำปาง ในการร่วมทำกิจกรรม ทำให้ผลการดำเนินงานแต่ละกิจกรรมประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

5.2.2 ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคในการดำเนินงาน

■ ความไม่เข้าใจในระยะต้นทางของการดำเนินงาน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เป็นรูปแบบใหม่ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจลักษณะของโครงการ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าโครงการนี้จะทำให้เกิดการเสียผลประโยชน์ หรือเกิดข้อจำกัดในการทำมาหากินจากป่าชุมชน ทำให้ชาวบ้านบางส่วนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ และต่อต้านการดำเนินงานของทีมวิจัย แต่ภายหลังที่มีผลการดำเนินงานของโครงการเป็นรูปธรรม ประกอบกับการอธิบายและสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดความเข้าใจต่อโครงการมากขึ้น จึงได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานมากขึ้น

■ **ทีมวิจัยไม่ถนัดงานเอกสาร** เนื่องจากทีมวิจัยทั้งหมดเป็นชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการ ไม่ถนัดในงานด้านเอกสาร หรืองานด้านวิชาการ จึงทำให้การบันทึกข้อมูลจากกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ละเอียดเท่าที่ควร แต่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ซึ่งร่วมเป็นพี่เลี้ยงติดตามงานในพื้นที่ ในการชวนคุย ถอดความรู้ ทบทวนบทเรียน และได้รับความร่วมมือจากครูโรงเรียนเมืองปานวิทยา คือ นายวิชาญ ยาวิชัย และนางสาวแววดาว ฐีเพียร ในการบันทึกและจัดทำเอกสารต่าง ๆ ให้แก่ทีมวิจัย จนทำให้ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้กระบวนการ วิธีทำงาน และสามารถบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดด้วยตนเองได้

■ **ชาวบ้านบางคนยังไม่มี ความเข้าใจที่ถูกต้องในการจัดการป่าชุมชน** ชาวบ้านบางกลุ่มไม่ค่อยเข้าใจในเรื่องป่าชุมชน กลัวว่าถ้าเป็นป่าชุมชนแล้วจะไม่สามารถตัดไม้มาสร้างบ้านได้ ประกอบกับรับรู้เกี่ยวกับเขตพื้นที่ป่าชุมชนยังไม่ครอบคลุมความเข้าใจของคนในพื้นที่อื่นๆ ทำให้ยังมีคนต่างถิ่นไม่รู้ว่าพื้นที่ป่าชุมชนส่งผลทำให้เกิดการขโมยและลักลอบตัดไม้หรือหาของป่า

5.3 ข้อเสนอแนะ / ข้อคิดในการดำเนินงานระยะต่อไป

การทำงานของทีมวิจัย

- ต้องทำความเข้าใจเพราะเป็นการทำเพื่อประโยชน์ของชุมชน คนที่จะเข้ามาทำต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจ ที่สำคัญต้องเริ่มเรียนรู้ด้วยตนเองก่อนจึงจะสามารถบอกเล่าถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ ทีมวิจัยต้องให้กำลังใจซึ่งกันและกัน การยอมรับความคิดของกันและกัน
- การดำเนินกิจกรรมของทีมวิจัย ควรมีการทบทวน สรุปข้อมูลทันทีหลังจากดำเนินการเสร็จ เพื่อให้เห็นผลของการดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน สร้างความมั่นใจ เตรียมความพร้อม และเห็นทิศทางการดำเนินงานของโครงการขั้นต่อไปร่วมกัน
- พัฒนานักวิจัยให้เป็นนักพูด นักคิด นักวิเคราะห์ นักวิจารณ์ โดยการผลัดเปลี่ยนกัน ฝึกนำเสนอ ทบทวนความรู้ นำวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ จนเกิดความชำนาญ มีเหตุมีผลในการเฝ้ามองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน
- เรียนรู้ทักษะกระบวนการทำงาน ทั้งด้านเอกสาร การรวบรวมข้อมูล ระเบียบข้อบังคับของ สกว.หรืองานอื่น ๆ จากครูโรงเรียนเมืองปานวิทยา ฝึกเลี้ยงโครงการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาและความสามารถในการดำเนินงานของตนเอง
- กำหนดบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน เช่น ผู้นำในการสรุป ทบทวนความรู้ ผู้บันทึกข้อมูล ผู้วิเคราะห์ข้อมูล ให้ข้อมูลความรู้ตามความชำนาญของแต่ละคน จะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้มากขึ้น

การทำงานกับชุมชน

- การเปิดเวทีชุมชน เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากปามากขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อโครงการ และนำไปสู่การปฏิบัติได้ง่ายและมากขึ้น
- มีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง และให้ครบทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ และเห็นความก้าวหน้าของโครงการ
- การเปิดเวทีชุมชน ต้องมีการสำรวจช่วงเวลาที่เหมาะสม ไม่ให้กระทบต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชน และให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง จะทำให้มีผู้เข้าร่วมเวทีมากขึ้น
- เปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นต่อการทำงานของโครงการอย่างหลากหลาย เพื่อให้ทีมวิจัยนำข้อคิด ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เหล่านั้น มาวิเคราะห์และปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป
- ในการทำงานต้องมีการประสานงานติดต่อสื่อสารกันอยู่เสมอเพื่อสร้างการรับรู้ต่อความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

- ชักชวนกลุ่มเยาวชนในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดคนรุ่นใหม่ได้ช่วยกันอนุรักษ์
พื้นที่ป่าและมาต่อยอดการทำโครงการ โดยเริ่มเรียนรู้ร่วมกัน
- ต้องวิเคราะห์และชักชวนคนที่ใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรงมาเข้าร่วมกิจกรรมของ
โครงการ

ภาคผนวก

ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนบ้านน้ำโจ้
อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

1. ข้อมูลไม้ยืนต้น

ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระบก	26	ปอแดง
2	กระเบา	27	ปี่จั่น
3	ก่วม	28	ไม้เป่า
4	ก่อตาหมูหลวง	29	ไผ่บง
5	กาสะลอง	30	ไผ่ไร่ล่อ
6	ไม้กุก	31	พญาสัตบรรณ
7	ชะจาว	32	พะยอม
8	คอแลน	33	เพกา
9	ต้นแค	34	เพาะพาน
10	จิวป่า	35	มะกอก
11	จิก	36	มะเกี๋ยง
12	ไม้โจค	37	มะแก้ม
13	ดอกหางนกยูง	38	มะขามป้อม
14	แดง	39	มะค่าโมง
15	ตะแบก	40	ต้นมะแฟน
16	ตะลุมพุก	41	มะไฟป่า
17	ติว	42	มะเมีดง
18	ไม้ตูม	43	มะหาด
19	ตูมกาขาว	44	มาง
20	นนทรี	45	ยมหิน
21	ไม้หนอด	46	ยอป่า
22	ไม้เนา	47	รกฟ้า
23	บุญนาค	48	รัง
24	ประดู่	49	เรียง
25	ไม้ปวยแดง	50	ส้มป่อย

ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้
51	ส้มเห็ด	58	ไม้หยาบ
52	สมอภินก	59	หวาย
53	ต้นสัก	60	ต้นเหนียดเตี้ย
54	ลำไยใหญ่	61	ไม้เหว
55	แสงใจ	62	อ้อยช้าง
56	ต้นหนามแดง	63	ตีนนก
57	หมี่เหม็น		

ตูมกาขาว



ชื่อวิทยาศาสตร์ Strychnos nux – blanda A.W. Hill.

ชื่อวงศ์ LOGANIACEAE , STRYCHNACEAE

ชื่ออื่น ขี้กา มะติ่ง มะติ่งต้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงได้ถึง ๒๐ เมตร ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ กว้าง ๘ - ๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๐ - ๑๕ เซนติเมตร ดอกช่อสีเหลืองนวล ผลสด รูปกลม เปลือกแข็ง สีเขียว ขนาด สัมเกลี้ยง เมื่อสุกผลสีเหลืองส้ม เมล็ด แบน จำนวนมาก

การขยายพันธุ์

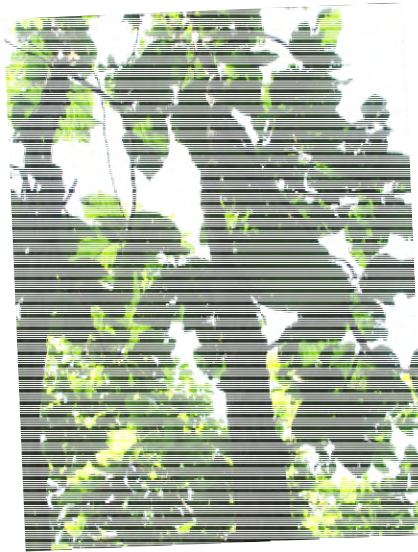
ประโยชน์

ราก แก้ปวดตามข้อ แก้กวมที่เท้าและมือ แก้ไข้ กษัย แก้กะเพาะ ปัสสาวะอักเสบ

เปลือก แก้ไข้ แก้พิษจากแผลอักเสบ

เนื้อไม้ แก้ไข้ ดับพิษร้อน บำรุงประสาท เจริญอาหาร

แสงใจ



ชื่ออื่นๆ แสงใจ, มะติ่ง, ตูมกา, มะติ่ง, ตูมกาแดง, แสงเปือ, กะกั้ง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strychnos nux-vomica* Linn.

ชื่อวงศ์ STRYCHNACEAE

ชื่อสามัญ Nux-Vomica Tree, Snake Wood

การขยายพันธุ์

เพาะเมล็ด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ต้น ไม้ยืนต้น สูง 5 - 15 เมตร ลำต้นมักคดงอ เปลือกต้นเรียบ สีเทา มักมีคราบสีเหลือง ๆ ใบบนใบเดี่ยว รูปไข่ เรียงตรงข้าม ยาว 7 - 12 เซนติเมตร เส้นใบขนานออกจากจุดโคนใบไปสู่ปลายใบ 5 เส้น

ดอกช่อ ออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีเหลืองแกมเขียว ขนาดเล็ก

ผลสดรูปทรงกลมขนาดโต ประมาณ 5 - 10 เซนติเมตร ผลดิบสีเขียว ผลสุกสีเหลือง หรือเหลืองอมส้ม ผลจะสุกราวเดือน มีนาคม - เมษายน

เมล็ดมีลักษณะกลม -แบน คล้ายกระดุม สีเขียวแกมเทา มีหลายเมล็ดใน 1 ผล

ประโยชน์

ราก แก้ปวดตามข้อ แก้เท้าบวม มือบวม แก้ไข้ เปลือกต้น แก้ไข้ ดีซ่าน เนื้อไม้ แก้ไข้ เจริญอาหาร ผล แก้ไข้ ดีซ่าน เมล็ด มีสารจำพวกอัลคาลอยด์ strychnine และ brucine ซึ่งเป็นพิษ เมล็ดแก่แห้งเรียกว่า ใช้เป็นยาขมเจริญอาหาร

ก่อตาหมูหลวง



ชื่อวิทยาศาสตร์

Quercus semiserrata Roxb.

ชื่อวงศ์

FAGACEAE

ชื่ออื่นๆ

ก่อเขียก ก่อหิน ก่อกระดุม ก่อแอบ ตองขน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้นขนาดใหญ่ ไม่ผลัดใบ สูง 20-30 เมตร เปลือกค่อนข้างเรียบ สีเทาดำ

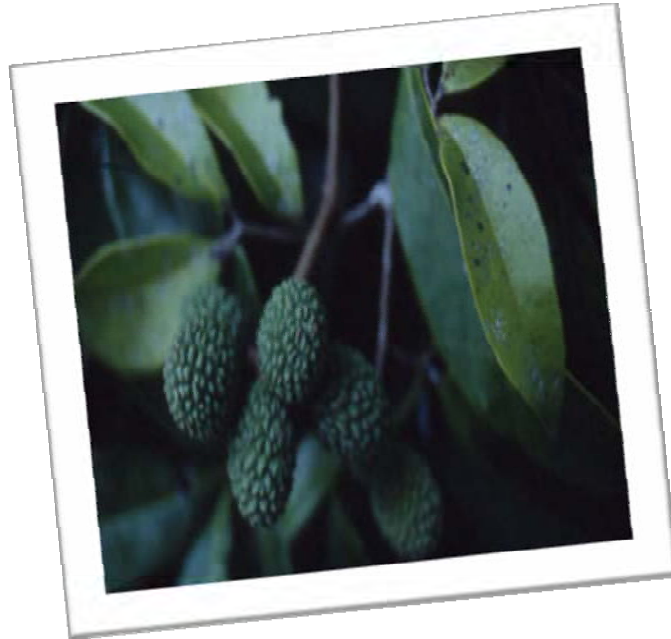
ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ รูปไข่หรือรูปรี โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักตื้น แผ่นใบด้านบนสีเขียวเข้ม เป็นมัน ด้านล่างสีจางกว่า มีขนประปราย

ดอกเล็กมาก แยกเพศ ช่อดอกเพศผู้แบบช่อหางกระรอก ห้อยลงสู่พื้น ช่อดอกเพศเมียตั้งขึ้น ผลรูปไข่แกมรูปรี มีขนนุ่มประปราย ติดอยู่บนจานรองผลรูปถ้วย ประมาณ 1 ใน 4 ของความยาวผล ผิวด้านนอกของจานรองเป็นเกล็ด เรียง 5-8 ชั้น มีขนนุ่มทั่วไป

2. ข้อมูลไม้ผลกินได้

ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระบก	10	ก่อตาหมู
2	มะเกี๋ยง	11	มะเฝ้าดง
3	กาสะลอง	12	มะกอก
4	มะกล่ำต้น	13	มะไฟ
5	มะค่าโมง	14	มะขามป้อม
6	จิ่วป่า	15	นนทรี
7	คอแลน	16	หวาย
8	แค	17	มะแฟน
9	ไม้เกิ้ม		

คอแลน



ชื่ออื่นๆ

คอแลน คอแลนเขา

ชื่อพฤษศาสตร์

Xerospermum noronhianum (Blume) Blume

วงศ์

SAPINDACEAE

ลักษณะทางพฤษศาสตร์

คอเหยยเป็นไม้ต้น สูง 25- 40 เมตร เปลือกต้นเรียบ สีน้ำตาลเทาถึงดำ บางครั้งร่อนเป็นสะเก็ดใหญ่ ใบ เรียงเวียนสลับ ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยรูปรี โคนป้านถึงแหลม ปลายมนถึงเรียวแหลม ดอกช่อ ออกที่ง่ามใบใกล้ยอดและที่ปลายยอด สีขาวหรือเหลือง ผล รูปรี ถึงค่อนข้างกลม เปลือกเป็นตุ่มทั่วทั้งผล ผลสุกสีเหลืองแล้วเปลี่ยนเป็นสีแดง เปลือกหนาคัลลายแผ่นหนัง เมล็ด มีเยื่อหุ้ม ออกดอกและเป็นผลเกือบตลอดทั้งปี แต่ออกชุกเดือน มกราคม- เมษายน ผลแก่เดือน มกราคม- สิงหาคม

การขยายพันธุ์

เพาะเมล็ด

ประโยชน์

เยื่อหุ้มเมล็ด กินได้ มีรสเปรี้ยว เป็นอาหารนกและสัตว์ป่า

ต้นมะแฟน



ชื่ออื่น ๆ

ปี (ภาคเหนือ), พีแซ, ฟีแซ, ผี (กะเหรี่ยง-เชียงใหม่), แฟนส้ม (เลย), ส้มแป้น(นครราชสีมา), มะแฟน (ภาคกลาง), กะโปกหมา, กะต๊อบ (ประจวบ), ค้อลิง (ชัยภูมิ)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Protium serratum (Colebr.) Engler

วงศ์

BURSERACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ต้น เป็นพรรณไม้ยืนต้น ขนาดกลาง ลำต้นมีความสูงประมาณ 20 เมตร

ใบ ใบเป็นประกอบ มีใบย่อยประมาณ 7-9 ใบ ลักษณะของใบย่อยเป็นรูปรียาว ปลายใบมีติ่งแหลม ส่วนโคนใบกลมมน ขนาดของใบยาวประมาณ 2-4.5 นิ้ว กว้างประมาณ 1-2.5 นิ้ว ใบอ่อนมีขนขึ้นประปราย แต่พอแก่ขนก็จะหลุดไป เป็นใบเรียบเกลี้ยง ได้ทั้งใบจะเห็นเส้นใบเป็นรูปตาข่าย เห็นได้ชัด ก้านใบยาวประมาณ 1 ซม.

ดอก ดอกออกเป็นช่อกระจาย อยู่ตามบริเวณง่ามใบ ลักษณะของดอกมีกลีบดอก และกลีบรองกลีบดอกมีอย่างละ 5 กลีบ มีเป็นสีเขียว กลางดอกก็จะมีเกสรตัวผู้ประมาณ 10 อัน และเกสรตัวเมียอีก 1 อัน มีขนาดสั้นกว่ากลีบดอก

ผล ผลมีลักษณะค่อนข้างกลมมน มีร่อง 2-3 ร่อง เปลือกผลเป็นสีแดง ภายในผลมีเนื้อนุ่มสีขาว และมีเมล็ด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 ซม. เมล็ดจะแข็ง

การขยายพันธุ์ เป็นพรรณไม้กลางแจ้ง ที่ทนต่อความร้อนได้ดี มีการขยายพันธุ์ด้วยการใช้เมล็ด

ส่วนที่ใช้ ราก ผล

สรรพคุณ ราก ใช้รากสด หรือแห้ง นำมาต้มเอาน้ำกินเป็นยาแก้พิษซาง แก้ไข้ และเป็นยาถอนพิษ

ถิ่นที่อยู่ เป็นพรรณไม้ที่มักพบตามบริเวณป่าเบญจพรรณทั่วไป

มะค่าโมง



ชื่อวิทยาศาสตร์ *Azelia xylocarpa* (Kurz) Craib.

วงศ์ Leguminosae

ชื่ออื่น มะค่าใหญ่ มะค่าหลวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ผลัดใบ แตกกิ่งต่ำ ลำต้นมักเป็นคريبและปุ่มปม โคนเป็นพูพอน เปลือกสีน้ำตาลอ่อนหรือชมพูอมน้ำตาล แตกสะเก็ดเป็นหลุมตื้นๆ ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ

ใบย่อยติดตรงข้ามกันเป็นคู่ 3-5 คู่ แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรีกว้าง 2-5 เซนติเมตร ยาว 4-9 เซนติเมตร ปลายใบทู่เป็นติ่ง โคนใบมนหรือหยักเว้าเล็กน้อย

ดอก สีเขียวอ่อนแต่มีสีแดง ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ยาว 5-15 เซนติเมตร

ผล เป็นฝักแบน แข็ง รูปขอบขนาน กว้าง 7-10 เซนติเมตร ยาว 12-20 เซนติเมตร แตกเมื่อแห้ง เมล็ด สีดำเป็นมัน มี 4-5 เมล็ด เรียงตามขวาง

การขยายพันธุ์

โดยเมล็ด

ประโยชน์

เนื้อไม้ สีน้ำตาลอมเหลืองอ่อน แข็ง เหนียว ทนทาน ชัดและชักเงาได้ดี ใช้ทำเสา รอด ตง พื้นไม้เครื่องบน ต่อเรือ เครื่องกลึง พานทำยี่ปิ่นและรางปิ่นทำกลองโพน รำมะนา เปลือก ทำน้ำฝาดสำหรับฟอกหนัง เมล็ดอ่อนเนื้อในรับประทานได้

3. ข้อมูลสมุนไพร

ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระชาย	21	ขางหมู
2	กาวเครือขาว	22	แค
3	กระเบา	23	จ๊วป่า
4	กลอย	24	ชายผ้าสีดา
5	กาสะลอง	25	ดอกกระเจียว
6	ขมิ้นดำ	26	แดง
7	ชะจาว	27	ตะลุมพุก
8	ตีนนก	28	ยอป่า
9	ตุ้มกาขาว	29	รกฟ้า
10	บุญนาค	30	ลูกใต้ใบ
11	ประคู้	31	ส้มป่อย
12	ผักปวยล่า	32	ส้มเสี้ยน
13	พญาสัตบรรณ	33	สมอภิเษก
14	มะกล่ำต้น	34	สัก
15	มะกอก	35	สาคร
16	มะเกี๋ยง	36	สาบเสือ
17	มะขามป้อม	37	แสลงใจ
18	มะแฟน	38	หญ้าน้ำหมึก
19	มะเฝ้า	39	หมีเหม็น
20	มะหาด	40	หวาย

ลูกใต้ใบ



ชื่อสามัญ

Luuk tai bai

ชื่อวิทยาศาสตร์

Phyllanthus niruri

ชื่ออื่น ๆ

ลูกใต้ใบ, (กลาง); มะขามป้อมดิน, (เหนือ); หญ้าใต้ใบขาว. (สุราษฎร์ธานี)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นพืชล้มลุก ต้นเล็ก ใบเป็นใบประกอบ ออกดอกตามข้อ หนึ่งข้อมีหนึ่งใบ โคนก้านใบติดกับลำต้น สีม่วงแดง ดอกสีเขียว ดอกออกตามซอกก้านใบย่อยและห้อยลง ผลกลมเรียบ เมื่อแก่แตกเป็นสามพู ในทางยาสมุนไพร ลูกใต้ใบมีฤทธิ์แก้โรคเบาหวาน ขับปัสสาวะ เป็นยาบำรุงธาตุ ขับประจำเดือนมีการศึกษาวิจัยทางการแพทย์เกี่ยวกับการนำไปใช้ประโยชน์ทางหญ้าและอาจจะมีฤทธิ์ต้านไวรัส

ต้น : เป็นพรรณไม้ล้มลุกลักษณะของลำต้นทั้งต้น ลำต้นมีความสูง ประมาณ 4 - 16 นิ้ว ลำต้นเรียบ ไม่มีขนข้อ และกิ่งก้านเป็นสีแดง

ใบ : ใบออกเป็นใบรวม มีใบย่อยสลับ 2 แถว ลักษณะของใบย่อยเป็นรูปรี ปลายใบแหลม สันหรือมนสีเขียวเทา ใบเล็กกว้าง 2 - 3 ยาว 1 - 5 ซม.

ดอก : ดอกมีขนาดเล็กเป็นดอกเหลืองน้ำตาล ดอกเพศผู้และเพศเมีย จะแยกกันอยู่คนละดอก

ผล : ผลมีลักษณะเป็นรูปกลมแบนมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 มิลลิเมตร เปลือกสีน้ำตาล ข้างในผลเป็นรูปสามเหลี่ยมสีน้ำตาล

การขยายพันธุ์ เพาะเมล็ด

ประโยชน์ แก้ไตอักเสบและลดความดันโดยขับปัสสาวะให้ใช้ลำต้นแห้งเด็กที่เป็นโรคขาด

สารอาหารตาฟาง ใช้ลำต้นแห้งประมาณ 15 - 20 มาต้มรับประทาน โรคติดเชื้อ ทางเดินปัสสาวะ หรือเป็นนิ่ว ใช้ลำต้นสดมาต้ม

ขางหมู



ชื่อสามัญ Miliusa velutina (Dunal) Hook. f. & Thomson

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Guatteria velutina* Dunal

ชื่ออื่น ๆ โกกงาง จอแจ(นครราชสีมา ปราชญ์บุรี) โจรเจ็ดนาย หัวใจไมยราพ(ประจวบฯ)
เต็งใบใหญ่ บังรอก หางค่าง หำรอก(ราชบุรี ประจวบฯ) ยางโดน หางรอก(พิจิตร)
สะเมะ(ส่วย สุรินทร์)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ยืนต้นอยู่ป่าเบญจพรรณขนาดความสูง 5 เมตร

การขยายพันธุ์

เมล็ด

ประโยชน์

แก้ปวดฟันได้

4. ข้อมูลหน่อไม้

ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	ไผ่ล่อ	5	ฮวก
2	ไผ่	6	หก
3	บง	7	ไผ่ข้าวหลาม
4	ซาง	8	ไผ่หอบ

หน่อไม้รวก



ชื่ออื่น ตีโย ไผ่รวก ไผ่รวก รวก (ภาคกลาง) ฮวก (ภาคเหนือ)
ว่าบอบบ แวบัง (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Thysostachys siamensis* Gamble. และมีชื่อพ้องทางพฤกษศาสตร์
คือ *Bambusa siamensis* Kurz และ *B. regia* Thoms.

วงศ์ GRAMINEAE

ทางพฤกษศาสตร์

ต้น ไม้ไผ่ขึ้นเป็นกอแน่นลำสูง 7-15 เมตร ลำตรง เปล่า มีกิ่งเรียวยาวเล็กๆ ตอนปลายๆ ลำจะโต มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-6 ซม. ค่อนข้างเรียบมีวงใต้ข้อสีขาว ธรรมชาติกอหน่มลำต้นอยู่ยาวนาน ลำมีสีเขียวอมเทาปล้องยาว 15-30 ซม. โดยปกติเนื้อหนา ส่วนโคนมีเนื้อหนาเกือบตัน

กาบหน่มลำต้น ยาว 22-28 ซม. กว้าง 11-20 ซม. กาบมักติดต้นอยู่นานสีฟางบางอ่อน ด้านหลังปกคลุมด้วยขนอ่อนสีขาวมีร่องเป็นแนวเล็กๆ สอดเล็กน้อยขึ้นไปหาปลายซึ่งเป็นรูปที่ติดกับ ลูกคลื่น ครีบกาบมีรูปสามเหลี่ยมอาจจะเห็นไม่ชัดก็ได้หรือเล็กมาก กระจังกาบมีเล็กน้อยและหยักไม่สม่ำเสมอ มีขนละเอียดเล็กน้อยใบยอดกาบ 10-12 ซม. เป็นรูปสามเหลี่ยม มุมแหลมยาวและแคบ ขอบงอโค้งเข้า

ใบ รูปใบจะเป็นรูป (linear – lanceolate) ปลายใบเรียวแหลม โคนใบเกือบกลมผิวใบทั้งสองด้านไม่มีขนกว้าง 0.6-1.2 ซม. เส้นลายใบมี 3-5 (ข้างละ) ขอบใบคายคม ก้านใบสั้นยาวประมาณ 2 มม. ครีหรือหูใบไม่มี กระจังใบเรียว ขอบเรียบสั้น กาบหน่มใบข้างนอกไม่มีขนหรือมีขนอ่อนสีขาวปกคลุม ปลายตัดหรือป้านไม่มีขนแต่พองโตกว่าส่วนอื่นบ้าง

การขยายพันธุ์ การแยกหน่อหรือเหง้า การใช้กิ่งหรือลำปักชำ การปักกิ่งแขนง

หน่อเบง



ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bambusa nutans* Wall. Ex Munro

วงศ์ GRAMINEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ต้น ไม้ขนาดกลาง ลำต้นมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5-8 ซม. สูงประมาณ 6-10 เมตร ขึ้นเป็นกอแน่น ผิวของลำไม้เรียบ และจะเห็นลักษณะคล้ายขนสีนวลหรือสีเทา บางครั้งมีผงคล้ายแป้งติดอยู่ที่ลำ โดยเฉพาะตรงส่วนของโคนลำ จึงทำให้ลำสีเขียวเข้มอมเทา

การขยายพันธุ์ เหง้า ปักชำลำ เมล็ด

5. ข้อมูลพืชผักกินได้

ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้	ลำดับที่	ชื่อพันธุ์ไม้
1	กระเจียว	14	ชะมวง
2	กระถิน	15	ชะอม
3	กุศ	16	ดอกก้าน
4	ขจร	17	บอนเต่า
5	ขี้เหล็ก	18	ปลาบ
6	ชะพลู	19	ปวยั่ว
7	ผักหวานป่า	20	มะเเ่า
8	พ่อดำดีเมีย	21	ส้มป่อย
9	เพกา	22	สาบ
10	เพี้ยพาน	23	แส้ว
11	มะกอก	24	หนาม
12	มะเดื่อดิน	25	เหือด
13	มะตูม		

6. ข้อมูลสัตว์ป่า

ลำดับที่	ชื่อสัตว์ป่า	ลำดับที่	ชื่อสัตว์ป่า
1	กบ	15	มดดำ
2	กระรอก	16	มดแดง
3	กิ้งก่า	17	แย้
4	ไก่ป่า	18	ลิงวอก
5	เขียด	19	แตน
6	จิ้งจก	20	หมูป่า
7	จิ้งเหลน	21	หอยขม
8	ด้วงกว้าง	22	อีเห็น
9	ตะพาบน้ำ	23	อีแร้ง
10	บึง	24	งูเหลือม
11	ปลาช่อน	25	งูเห่า
12	ปลานิล	26	งูเขียว
13	ปลาสร้อยขาว	27	งูสิงห์
14	ผีเสื้อ		

กุ้งฝอย



ชื่อสามัญ

LANCHESTER'S FRESHWATER PRAWN

ชื่อวิทยาศาสตร์

Macrobrachium lanchesteri

ชื่ออื่นๆ

-

ลักษณะทั่วไป

เป็นกุ้งน้ำจืดขนาดเล็ก มีเปลือกแข็งห่อหุ้มตัว มีขา 10 คู่ แบ่งแยกหน้าที่กันออกไปเป็นขาสำหรับจับอาหาร ขาเดินและขาร่อนน้ำ ขาเดินคู่ที่สองมีขนาดเล็กเท่ากับขาเดินคู่ที่ 4 และ 5 ขอบปลายมีลักษณะเป็นก้ามหนีบ อยู่รวมกันเป็นฝูง ลักษณะสำคัญประจำตัวคือ มีกิริตรอง ขาเดิน 3 คู่ยาวเท่ากันแตกต่างจากลูกกุ้งก้ามกรามที่มีขนาดเท่ากัน ซึ่งจะมีกิริบ

ประโยชน์

เป็นอาหารที่มีรสอร่อย ผู้บริโภคบางจำพวกนิยมหยิบกุ้งฝอยที่ยังมีชีวิตอยู่เข้าปากเคี้ยวกิน นัยว่าได้รสชาติเอร็ดอร่อยสมอยากยิ่งนัก

ตะกวด



ชื่อสามัญ

Clouded Monitor(Bengal Monitor)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Varanus bengalensis

ชื่ออื่นๆ

แลน

ลักษณะทั่วไป

พื้นตัวเป็นสีเทาเหลืองหรือน้ำตาลเทา เกิดเป็นสีเหลืองหรือเป็นจุด ๆ เมื่อมองผ่าน ๆ
จึงดูตัวเป็นสีเหลือง

ประโยชน์

เนื้อตะกวดสามารถนำมาประกอบอาหารได้

7. ข้อมูลเห็ด

ลำดับที่	ชื่อเห็ด	ลำดับที่	ชื่อเห็ด
1	เห็ดกรวย	8	เห็ดตะไคล
2	เห็ดกระด้าง	9	เห็ดตับเต่า
3	เห็ดขมิ้น	10	เห็ดเพาะ
4	เห็ดขอนขาว	11	เห็ดระโงก
5	เห็ดโคน	12	เห็ดหน้าม่วง
6	เห็ดจั่น	13	เห็ดหาด
7	เห็ดแดง	14	เห็ดหนู

เห็ดกรวย



ชื่อพื้นเมือง	เห็ดกรวย
ชื่อวิทยาศาสตร์	Inonotus hispidus
ชื่อวงศ์	PILYPORACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

โครงสร้างของเห็ดมีลักษณะแข็ง มีความกว้าง 10 เซนติเมตร ในระยะแรกจะมีสีน้ำตาลอมเหลือง เมื่อแก่จะหนาและนูนขึ้นและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลปนเทา ด้านบนมีขนละเอียดขนาดเล็กปกคลุมมากมาย ด้านล่างมีลักษณะเป็นรูกลมขนาดเล็กมาก ภายในเป็นชั้นของโครงสร้างให้กำเนิดสปอร์ เกิดเรียงติดต่อกัน ไม่มีก้าน เมื่อแก่และแห้งสีจะซีดลงแตกหักง่ายในสภาพแห้ง

ลักษณะทางกายภาพ

พบในบริเวณที่ค่อนข้างชื้น อุณหภูมิ 32°C ความชื้นสัมพัทธ์ 92% pH 6 อากาศร้อนอบอ้าว พบได้ตลอดปีถ้ามีความชื้นเหมาะสม

ลักษณะการเกิด

พบบนต้นไม้ที่มีชีวิตและตามท่อนไม้ผุฝังในที่ชื้น ในบริเวณป่าเบญจพรรณ

เห็ดจั่น



ชื่อสามัญ	เห็ดจั่น
ชื่อวิทยาศาสตร์	Tricholoma crassum Berk.
ชื่อวงศ์	TRICHOLOMATACEAE
ชื่อพื้นเมือง	เห็ดตีนแรด, เห็ดคะนองช้าง, เห็ดตับเต่าขาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

หมวกเห็ดสีขาวหม่นหรือขาวนวล รูปกระพุ่มคว่ำ เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 เซนติเมตร เมื่อเป็นดอกอ่อนขอบหมวกม้วนงอลงเป็นรูปทรงกลม ผิวเรียบ สีขาว หนา 1-2 เซนติเมตร ครีบใหญ่สีขาวกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร มีครีบสั้นสลับและเว้าเป็นแอ่งเล็กน้อยก่อนยึดติดกับก้าน ก้านสีขาวเดียวกับหมวก ยาว 5-10 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 เซนติเมตร โคนใหญ่เป็นกระเปาะผิวหยาบเล็กน้อย

แหล่งที่พบ

พบในบริเวณที่ชื้น อุณหภูมิ 29°C ความชื้นสัมพัทธ์ 95% pH 6 ความเข้มแสง 352 Lux หลังฝนตกและอากาศร้อนอบอ้าว พบตลอดฤดูฝน

ลักษณะการเกิด

เกิดดอกเดี่ยว หรือโคนติดกันเป็นกลุ่มตามดินใกล้โคนไม้ประดู่ ไม้กระบาก ในป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง

การใช้ประโยชน์ นำมาแกง ต้ม และยำ

8. ข้อมูลลำห้วย

ลำดับที่	ชื่อลำห้วย	ลำดับที่	ชื่อลำห้วย
1	ห้วยแม่ทรายคำ	5	ห้วยทรายขาว
2	ห้วยมีด	6	ห้วยกีด
3	ห้วยย่าเขียว	7	ห้วยขมุ
4	ห้วยปลากั้ง		

ห้วยแม่ทรายคำ



เมื่อสมัยก่อนมีชาวบ้านมาร่อนเอาคำ แถวแถบนั้นและชาวบ้านจึงเรียกว่า ห้วยแม่ทรายคำ

ห้วยทรายขาว



ตามธรรมชาติมีทรายขาวแถวนั้นเยอะ ชาวบ้านจึงเรียกว่า ห้วยทรายขาว

บันทึกสรุปเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กิจกรรมเตรียมความพร้อมทีมวิจัยชุมชน 3 หมู่บ้าน

มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการและแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัยและเพื่อแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกันให้ชัดเจน



● ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยในพื้นที่ได้ชี้แจงความเป็นมาของโครงการให้ผู้เฒ่า ผู้แก่เล่าความเป็นมาของป่าชุมชน ชี้แจงแผนการดำเนินงานให้กับทีมวิจัย แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันให้ชัดเจน เพื่อเตรียมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการลงพื้นที่ร่วมกันของสมาชิก และแก้ไขปัญหาของทีมวิจัย โดยเน้นการประสานงาน การสื่อสารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น กิจกรรมการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยครั้งนี้ ทำให้รู้ถึงปัญหาของทีมวิจัยที่เกิดขึ้นจริง มีการแก้ปัญหาโดยการจัด แบ่งหน้าที่ในการประสานงานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงมีการมอบหมายให้แต่ละหมู่บ้าน แต่งตั้งทีมประสานงาน หมู่บ้านละ 1 คน และผู้เก็บข้อมูลประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน ดังนี้

ผู้ประสานงาน

บ้านแพะ	นายเกษม	วงศ์น้ำใจ
บ้านหลวงเมืองปาน	ส.อบต.ศรีลา	สุวรรณเมือง
บ้านน้ำใจ	ส.อบต.ตา	สุเตจ๊ะ

ผู้เก็บข้อมูลประจำหมู่บ้าน

บ้านแพะ	นายบุญนุก	การเอื้อ
บ้านหลวงเมืองปาน	นายมานิตย์	การรักษ์
บ้านน้ำใจ	นางแสงทอง	ดีแท้

ฝ่ายการเงินของโครงการ

นางยุพิน	ตั้งตรงและนางสาวลลิตา ตั้งตรง
----------	-------------------------------

การติดต่อสื่อสารกับสมาชิกโครงการนอกจากการลงพื้นที่ การจัดเวทีสัมมนาแล้ว ทีมวิจัยมีการประชาสัมพันธ์ สื่อสารเกี่ยวกับงานวิจัย โดยมีการพูดในที่ประชุมประจำเดือน พูดปากต่อปากตามงานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น งานศพ งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน ฯลฯ เพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ผลของการเตรียมความพร้อมให้กับทีมวิจัยในครั้งนี้ คือ ทีมวิจัยเข้าใจโครงการ ได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนที่ถูกทำลายลงไป จนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าขึ้น

● สรุปผลการจัดกิจกรรม

ปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรม

ทีมวิจัย เป็นชาวบ้านในท้องถิ่นที่ไม่คุ้นเคยกับงานวิชาการ จึงมองว่าโครงการวิจัย เป็นเรื่องละเอียด ยุ่งยาก จึงเกิดความท้อถอย

แนวทางแก้ไข

1. หาทีมวิจัยจากคนที่มีใจรัก และสมัครใจในการทำงาน อธิบายจนเกิดความเข้าใจงานวิจัย ว่า เป็นงานที่ต้องได้พูดคุยกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความเป็นพี่ เป็นน้อง และเกิดความร่วมมือกันระหว่างทำงาน

กิจกรรมการชี้แจงสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน

การชี้แจงสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจง สร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกชุมชนต่อการดำเนินงานของโครงการ และเพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนซักถามอย่างเต็มที่

● ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

ในการชี้แจงโครงการวิจัยให้แก่ชุมชนบ้านน้ำใจ มีสมาชิกชุมชนเข้าร่วมประมาณ 50 คน หัวหน้าโครงการวิจัยได้เล่าถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย เป้าหมายวัตถุประสงค์ และแนวทางการดำเนินงานของโครงการ และเชิญผู้เฒ่าผู้แก่เล่าถึงประวัติความเป็นมาของป่าชุมชน การเปลี่ยนแปลงภายในป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประโยชน์ที่ชาวบ้านน้ำใจได้พึ่งพาป่าชุมชนแห่งนี้ โดยเหตุผลที่ต้องมีการอนุรักษ์ป่าคือ

- ต้องการพัฒนา รักษาป่าร่วมกัน
- ต้องช่วยกันดูแล และแบ่งเขตแนวให้ชัดเจน
- ชาวบ้านมีความพอใจและพอใจในการมีการจัดการป่า
- ป่าไม้เหมือนฐานที่ทำบ้าน ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์
- ช่วยกันดูแลให้เข้มงวดยิ่งขึ้น
- อยากมีส่วนร่วมเพราะรู้สึกหวงแหนป่า
- เป็นสิ่งที่ดีในการจัดการ

แล้วจึงถามความคิดเห็นของชาวบ้านว่า เห็นด้วยหรือไม่กับการทำโครงการวิจัยนี้ ผลการสอบถามคือ ชาวบ้านยกมือสนับสนุน และเห็นด้วยกับการดำเนินโครงการทุกคน

การชี้แจงโครงการในเวทีชุมชนบ้านหลวงเมืองปาน มีสมาชิกชุมชนเข้าร่วมประมาณ 30 คน ทีมวิจัยใช้รูปแบบการชี้แจงเช่นเดียวกับบ้านน้ำใจ แต่สำหรับบ้านหลวงเมืองปานซึ่งไม่เคยมีป่าสาธารณะของหมู่บ้านมาก่อน เนื่องจากเขตแดนของหมู่บ้านทุกด้านไม่ได้ยึดติดป่า พอทราบว่าบ้าน น้ำใจจะแบ่งเขตพื้นที่ป่าให้แก่หมู่บ้าน ทุกคนก็เห็นด้วยกับการทำโครงการ และยอมรับในกฎระเบียบต่าง ๆ ของการใช้ป่า และเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัยกับทีมวิจัย แต่ในเวทีครั้งนี้ยังไม่ได้มีการแบ่งเขตแดนป่าชุมชนให้กับบ้านหลวงเมืองปาน



การชี้แจงโครงการในเวทีชุมชนบ้านแพะ มีสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 35 คน ทีมวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเช่นเดียวกันกับบ้านน้ำโจ้ว แต่ในเวทีครั้งนี้ได้มีการกำหนดเขตแดนในป่าชุมชนให้กับบ้านแพะและบ้านน้ำโจ้วอย่างชัดเจน แต่หลังจากที่ได้เขตแดนในป่าชุมชนของบ้านแพะมีการโยกย้าย เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ในวันนี้ได้ทราบเขตแดนที่ชัดเจนนั้น ชาวบ้านมีการถกเถียงกัน บางส่วนก็เข้าใจว่าได้เขตแดนป่าในการทำมาหากินน้อยเกินไป บางส่วนก็คิดว่าได้เขตพื้นที่รับผิดชอบในการดูแล ฟื้นฟูกว้างเกินไป แต่เมื่อมีการชี้แจงให้เกิดความเข้าใจนั้น บ้านแพะจึงได้เข้าร่วมโครงการกับทีมวิจัย

- **สรุปผลการจัดกิจกรรม**

ปัญหาอุปสรรค

สมาชิกชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยตรง ไม่ได้เข้าร่วมเวทีชุมชน จึงไม่เข้าใจลักษณะของโครงการ

กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประจำเดือนของโหนด

มีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงาน และเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่น ๆ ทีมวิจัยจะสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนที่ทางหน่วยสนับสนุนการเรียนรู้ฯ จัดขึ้นสองเดือนครั้ง

● ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

ได้แนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหา วิธีการดำเนินงานของชุมชนแต่ละหมู่บ้านที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เช่น วิธีการเดินก้าวขาพร้อมกันเป็นทีม โดยให้ถึงเส้นชัยพร้อมกัน ได้บทสรุปคือ ถ้าขาดความร่วมมือ ความสามัคคี และใจไม่พร้อมก็ไปไม่ถึงเส้นชัย ได้ ค ว ม รู้ เกี่ยวกับภาวะโลกร้อน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เล่าสู่กันฟัง ได้พบปะทีมวิจัยถิ่นอื่นทำให้เกิดกำลังใจ กล้าคิด กล้าแสดงออก และเก่งขึ้น

● บทเรียนที่ได้รับ

- ควรมีการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ให้ละเอียดขึ้น
- การประสานงานที่ผ่านมา ยังไม่ต่อเนื่องและไม่ดีพอ ต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น
- ไปประชุมกับโหนดไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากเวลาตรงกับกิจกรรมทางชุมชน แก้ไขโดยการส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุม ไม่ได้ไปทั้งหมดทีมวิจัย มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป



รายชื่อทีมวิจัยและทีมปรึกษาโครงการวิจัย

รายชื่อที่ปรึกษาและทีมวิจัย

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	บทบาทในชุมชน
1	พระอธิการจันทร์ กตบุญโญ	วัดบ้านน้ำใจ	เจ้าอาวาสวัดบ้านน้ำใจ
2	พระใบฎีกาประสงค์ กิตติบุญโญ	วัดหลวงเมืองปาน	เจ้าอาวาสวัดหลวงเมืองปาน
3	พระครูวิธาน สารกิจ	วัดบ้านแพะ	เจ้าอาวาสวัดบ้านแพะ
4	นายจันทร์ ตั้งตรง	42 ม.8 ต.เมืองปาน	ประธานผู้สูงอายุบ้านน้ำใจ
5	นายประสิทธิ์ จำเดิม	ม.9 ต.เมืองปาน	ผู้ใหญ่บ้านหลวงเมืองปาน
6	นายพล ไกรขรรักษ์	14 ม.8 ต.เมืองปาน	มัคทายกวัดบ้านน้ำใจ
7	นายเหลา ดีแท้	10 ม.8 ต.เมืองปาน	ที่ปรึกษามูลบ้านน้ำใจ
8	นายตวย สุธะจ๊ะ	10 ม.8 ต.เมืองปาน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำใจ
9	นายกระมน ยอดดี	10 ม.8 ต.เมืองปาน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำใจ

ทีมวิจัยบ้านน้ำใจ ต.เมืองปาน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง

นักวิจัยบ้านน้ำใจ หมู่ที่ 8 ต.เมืองปาน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง					
ที่	ชื่อ - สกุล	การศึกษา	ที่อยู่	บทบาทในชุมชน	หมายเหตุ
1	นายประยูรศักดิ์ บัวเทศ	ม.6	53 ม.8 ต.เมืองปาน	ผู้ใหญ่บ้าน/ ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชน	หัวหน้าโครงการวิจัย
2	นายตา สุธะจ๊ะ	ม.3	25 ม.8 ต.เมืองปาน	ส.อบต.เมืองปาน/ ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชน	รองหัวหน้า โครงการวิจัย
3	นายทนต์ ดีแท้	ป.6	9 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการป่าชุมชน/ ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชน	ประชาสัมพันธ์
4	นางแสงทอง ดีแท้	ม.6	8 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการป่าชุมชน	เลขานุการ
5	นางยุพิน ตั้งตรง	ม.6	41 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการป่าชุมชน/ ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชน	เหรียญก
6	นายณัฐนันท์ ดีแท้	ปวส.	32 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
7	น.ส. ลลิตา ตั้งตรง	ม.5	41 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ผู้ช่วยเหรียญก
8	ด.ช.อลงกต หน้าใหญ่	ม.2	26 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ผู้ช่วยเลขานุการ
9	นายอนุสรณ์ ต้อนรับ	ม.6	27 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ทีมวิจัย
10	นายสันติพงษ์ ตาทิพย์	ม.6	23 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ทีมวิจัย
11	นายสพพล นาคม	ม.6	31 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ทีมวิจัย
12	นายกฤษณะ อุดหนุน	ม.5	39 ม.8 ต.เมืองปาน	กรรมการเยาวชน	ทีมวิจัย

นักวิจัยบ้านแพะ หมู่ที่ 4 ต.เมืองปาน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง					
ที่	ชื่อ - สกุล	การศึกษา	ที่อยู่	บทบาทในชุมชน	หมายเหตุ
13	นายธนัทธร นิวันติ	-	ม.4 ต.เมืองปาน	กำนันตำบลเมืองปาน	ทีมวิจัย
14	นายเกษม วงศ์น้ำใจ	-	ม.4 ต.เมืองปาน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	ทีมวิจัย
15	นายศรีลา จันทร๊ะ	-	ม.4 ต.เมืองปาน	ประธานผู้สูงอายุ ม.4	ทีมวิจัย
16	นายบุญนัก การเอื้อ	-	ม.4ต.เมืองปาน	แพทย์ประจำตำบล	ทีมวิจัย
17	นายสุติไชยรักษ์ พุดงาม	-	ม.4 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
18	นายวิบูลย์ เจริญดี	-	ม.4 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย

นักวิจัยบ้านหลวงเมืองปาน หมู่ที่ 9 ต.เมืองปาน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง					
ที่	ชื่อ - สกุล	การศึกษา	ที่อยู่	บทบาทในชุมชน	หมายเหตุ
19	นายไพฑูรย์ มณีวรรณ	ปวช.	ม.9 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
20	นายศรีลา สุวรรณเมือง	ป.5	ม.9ต.เมืองปาน	ส.อบต. เมืองปาน / ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชน	ทีมวิจัย
21	นายมานิตย์ การรักษ์	ป.4	ม.9ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน/ ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชน	ทีมวิจัย
22	นายสันติ นิวันติ	-	ม.9 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
23	นายวิชอม ช่อทับทิม	-	ม.9 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
24	นายสมนึก วงศ์ใหญ่	-	ม.9 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
25	นายบุญรวาย ยอดดี	-	ม.9 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
26	นายบริหาร มีคุณ	-	ม.9 ต.เมืองปาน	กรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย

บันทึกข้อความ

หน่วยสนับสนุนการเรียนรู้ฐานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสถาบันส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๑๒๔/๕๐ ถ.ท่าครวน้อย ต.สบตุ๋ย อ.เมือง จ.ลำปาง ๕๒๑๐๐

ที่ สกว.สผญ.๐๕๕/๒๕๕๔ วันที่.....๑.....เดือน...กุมภาพันธ์.....พ.ศ...๒๕๕๔.....

เรื่อง ความเห็นต่อรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ตามที่ทีมวิจัยตำบลเมืองปาน ในโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” ตามสัญญาเลขที่ RDG52N0033 ซึ่งมี นายประยูรศักดิ์ บัวเทศ เป็นหัวหน้าโครงการ ได้ปรับแก้ไขรายงานฉบับสมบูรณ์ อ้างอิง ที่ นร.6810/0033/2554 ทางหน่วยสนับสนุนการเรียนรู้ ได้พิจารณาแล้ว มีความเห็นต่อรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ ดังนี้

๑. ทีมวิจัยได้ปรับแก้ไขการจัดลำดับการเขียนบทที่ 1- 5 ดังข้อเสนอแนะ

๒. การปรับแก้ไขเนื้อหาบางส่วนไม่สามารถเพิ่มเติมข้อมูลได้ เนื่องจากมีช่วงระยะห่างของการดำเนินงานกับการจัดเขียนรายงาน โดยโครงการสิ้นสุดการดำเนินงานในพื้นที่ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2553 โดยได้ปรับแก้ไขได้เพียงบางส่วน โดยการเรียบเรียงข้อมูลที่มีอยู่เดิมให้สอดคล้องกับประเด็นตามข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะที่ 3.4 เนื้อหารายงานไม่สามารถแยกระดับบุคคล ชุมชนและหน่วยงานได้ เนื่องจากผลการดำเนินงานยังเกิดขึ้นในระดับชุมชน และยังขาดการวิเคราะห์หลังลึกในระดับบุคคล รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ ที่ยังเข้ามาช่วยในเชิงเทคนิคและกิจกรรมการพัฒนาเท่านั้น แต่ในส่วนของชุมชนและโรงเรียนสามารถอธิบายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้

๓. รายงานฉบับนี้รวบรวมกระบวนการและผลการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของตำบลเมืองปาน แต่ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทุกหมู่บ้าน อีกทั้งโจทย์วิจัยยังสามารถตอบได้เพียงบางส่วนในระยะเวลาการทำงานวิจัย แต่ในพื้นที่ยังคงขับเคลื่อนงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่องโดยมีกลุ่มคนที่หลากหลายและสลับเปลี่ยนจากกลุ่มที่เคยทำงานวิจัยมาก่อน ข้อมูลในรายงานบางส่วนอาจไม่สมบูรณ์ เช่น การวิเคราะห์รายได้จากการขายของป่า ยังขาดการวิเคราะห์เชื่อมโยงไปถึงสถานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือน ซึ่งอาจนำไปสู่แนวทางการจัดการในระดับครัวเรือนได้ เป็นต้น อีกทั้งอาจไม่สามารถอ้างอิงเป็นรูปแบบการจัดการป่าชุมชนของชุมชนอื่นได้ เนื่องจากความแตกต่างของบริบทชุมชน

ทางหน่วยสนับสนุนการเรียนรู้ฯ จึงเรียนมาเพื่อชี้แจงให้ทางสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผู้ที่สนใจศึกษาข้อมูลงานวิจัยชิ้นนี้ ได้เข้าใจและนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ด้วยความระมัดระวัง และขอความอนุเคราะห์ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดำเนินการพิจารณาเนื้อหาจากรายงาน เพื่อพิจารณาเห็นชอบการสิ้นสุดโครงการวิจัยโดยสมบูรณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

นายชาญ อุทธิยะ

ผู้อำนวยการหน่วยงานหน่วยสนับสนุนการเรียนรู้ฯ